

LANG THANG CHỮ NGHĨA

V

PHAN HUY ĐƯỜNG

Ngày ngày Lang thang chữ nghĩa

Trong văn học Pháp, Lang thang chữ nghĩa thuộc loại Carnet của nhà văn, thi sĩ, triết gia. Lúc viết, họ hay giả vờ : ghi cho mình đừng quên thôi, không có ý đăng. Như *Pensées* của Pascal ấy mà. Nhưng nhiều người thầm kín mong sẽ được người đời đăng và quan tâm, thậm chí mê, sau khi mình đã đi chầu Diêm Vương. Ở Alain, thường là những châm ngôn (aphorismes). Ở Sartre thì mỗi đề tài són thành vài... trăm trang : *Carnets de la drôle de guerre*, *Carnets pour une morale e tutti quanti*. Sartre trung thực với triết lý của chàng khi chàng cho phép đăng tất cả thư từ, bản nháp *e tutti quanti* mà chàng đã từng viết : chúng đã từng là (*est été*) chính mình, sao phải phủ nhận chúng ?

Ở tôi, Lang thang chữ nghĩa là triết và văn học dưới hình thái... mì ăn liền ! Nó chỉ khác mì ăn liền thông dụng ở một điểm thôi : thiếu bột gia vị phong phú của công nghiệp đánh chén. Muốn thưởng thức nó một cách trọn vẹn, phải tưới nước dùng độc nhất hợp khẩu vị với nó : *Tư duy tự do* (Nxb Đà Nẵng, 2006) và

<http://amvc.fr/>

2009-05-30

MỤC LỤC

Ngày ngày Lang thang chữ nghĩa	5
Một câu văn thú vị	15
Nhân quyền.....	15
Dịch triết và dịch văn, một lời mừng bạn	16
Thân phận làm người hôm nay	17
Ăn mày và ăn mày	18
Đau	19
Như mọi cơn vui được ở đời.....	19
Quan tâm tới người khác	20
Trực giác.....	21
Làm bạn – 4	21
Chiếm hữu, chinh phục và lệ thuộc	21
Để hết sợ hãi	22
Ổng khoá thời gian	22
Parler ou dire	23
Tri kỷ - 1	25
Tri kỷ – 2	26
Bạc tình.....	26
"Trung tình"	26
Hành văn -- 4	27
Ngã già	27
Ràng buộc	28
Thời gian của văn hoá	28
Mất và còn	28

Chữ nghĩa, phim ảnh và âm thanh.....	28
Kỹ thuật và nghệ thuật.....	29
Nghệ thuật trình diễn	29
Thời gian và nước mắt.....	30
Sờ mó.....	30
Độc lập – Tự do – Hạnh phúc.....	31
Quên và nhớ.....	31
Hiểu nhau – 2.....	33
Hiểu nhau – 3.....	33
Thèm.....	34
Triết và ngôn từ	34
Nghệ thuật cụ thể.....	34
Vấn đề.....	35
Thống nhất ý nghĩa của ngôn từ	35
An tâm	36
Thời gian nghe nhạc	36
Hiểu nhầm – 2.....	36
Nơi nhú mầm thời gian người.....	38
Thời gian và hành-động.....	39
Công trình sư tin học	39
Khái niệm, nhạc và giọng người.....	40
Đồ cổ ở đời	40
Lôgic của quyền lực tuyệt đối vô trách nhiệm.....	41
Kiến thức và trí tuệ - 2.....	43
Tiếng Pháp.....	43

Những bước đường người	43
S'incorporer une langue	45
Mẹ - 2	46
Chữ nghĩa - 3	46
Lang thang Bratislava.....	47
Một buổi nghe nhạc thi vị.....	48
Thông lệ.....	49
Tình yêu và hành-động	49
Lại quốc-hữu – tư-hữu, một vai trò đặc thù của Nhà-nước Tư-bản	50
Thị-trường	55
Tình ý và văn chương.....	56
Bệnh phổ biến nhất ở đời ?.....	57
Quyền lực chính trị.....	58
Nhìn về đâu ?.....	59
Liên miên khủng hoảng và bế tắc tư tưởng	60
Hết rồi.....	113
Suy luận biện chứng – 1	113
Chết là hết.....	114
Écrire	115
Khoa học và huyền thoại	115
Sợ.....	116
Không thể có được	117
Tư duy và hành động.....	117
Đời phẳng lặng	118

Ý nghĩa của một dấu phẩy	119
Aimer	119
Dịch tính từ là chuyện hão	120
Kỹ thuật và văn chương	122
Yêu giới hạn	123
Giới thiệu	123
Phạm Duy ở ta	124
Tự do	125
Điện ảnh và văn chương	126
Sống vật	127
Độc Bên thắng cuộc	130
Thói quen	137
Thời gian sống	137
Thái độ văn chương, nghệ thuật, làm người bằng chữ nghĩa	138
Máu thịt	139
Cầm bút	140
Trí thức, tri thức, trí tuệ	140
Nhân giới mệnh mông bất tận ?	141
Huyền thoại và ta	142
Thèm được đọc	143
Một kiểu uống rượu đỏ PhuLangXa	143
Nét mặt người nghệ sĩ	144
Cực đoan	144
Lặng thinh	145

Một chuyện lâu dài trong một đời ngắn ngủi	146
Phúc đức	147
Từ vô ngôn về vô ngôn.....	147
Hư hỏng mất rồi.....	149
Nhẫn nhục.....	153
Tiên sư ngôn ngữ.....	153
Truyện cổ tích.....	154
Thời gian nghệ-thuật và thời gian hành-động	154
Người về soi bóng mình	155
Cảm tính và văn chương.....	155
Thời gian con én đưa thoi.....	157
Nhân-giới ảo, thế giới thực và ngôn từ.....	157
Sống như người	159
Cây và cây	159
L'Ère du cynisme	160
Nghĩ và yêu xuyên qua hai ngôn ngữ	161
Phải chi ta sớm biết	161
Trực giác - 1	162
Những mảnh truyền thuyết.....	162
Âm nhạc và ngôn ngữ.....	163
Người hành-động.....	164
Nghệ sĩ.....	164
Thời gian tình	165
Tâm trạng kẻ phi nghệ thuật.....	165

Vẫn ở đời	167
Nghệ thuật sống và nghệ thuật chết.....	168
Lạy	169
Gặp người	170
Chết - 01	170
Nghệ thuật viết phụ đề.....	172
Những con của người như ta	172
Đả đảo bóc lột !	172
Vay - Trả.....	173
Hành-động	174
Đi xa	174
Sống với thời đại.....	175
Nghệ thuật	175
Générosité.....	176
Hiếu nhau - 4	178
Hận thù, tình người và chính trị.....	178
Camus ở ta.....	179
Hiện tại	180
Ta là gì ? Là ai ?	180
Cái tôi đáng tởm	181
Những ngõ vào đời	183
Bán thân, bán mình.....	183
Một chiều đọc "sách" lý thú	184
Màu sắc.....	188
Đọc chương "hậu hiện đại"	189

Hành-động và nghệ-thuật	190
May mắn lớn nhất.....	190
Nói chuyện với nhau.....	191
Chữ và mình	193
Lại chủ nghĩa Mác-Lenin Ziao Chi	193
Sáng tạo chính mình ở đời.....	195
Thời giờ tìm hiểu người khác	196
Chết từ tuổi 20	196
Khi nghệ thuật, văn chương đi vào đời.....	197
Bốc đồng.....	199
Dây thép gai ở ta.....	199
Đọc sách	200
Điều khôn nạn nhất ở đời	201
Thà ăn ngon và rẻ	201
Chết đi	202
Làm đàn ông	203
Ờ chết	203
Thương và hiểu.....	204
Hai nhân tài Việt Nam ở thế kỷ 20	204
Viện Khổng Tử ở Ziao Chi Quận	216
Bao nhiêu năm rồi	218
<i>Cùng tác giả</i>	219

Một câu văn thú vị

"Nàng thật sự là nữ nhân của nữ nhân, *đẹp thấu đến tận cốt tủy*, làm người ta thấy mất nàng sẽ là một tổn thất lớn trong đời."¹

Vút bớt hai từ thì tuyệt : *đẹp thấu cốt tủy*.

Diễn nôm cũng được : *đẹp thấu xương*.

2012-01-08

Nhân quyền

<http://bigbrowser.blog.lemonde.fr/2013/01/10/ecole-une-eleve-de-maternelle-emmenee-au-poste-de-police-pour-impayees-de-cantine/>

Một em bé gái 5 tuổi bị lính bắt trong quán cơm tập thể của trường vì bố mẹ nó nợ quán cơm 170 €.

"*Quyền của trẻ con*" (*les droits de l'enfant*) là cái quái gì khi cha mẹ nó hết khả năng nuôi con ?

Một nền văn hoá cho phép chuyện này là một nền văn hoá trong đà suy vong. Đó là văn hoá tư bản (khác văn hoá tư sản nhe) đang hùng hổ thống trị cả

¹ Huỳnh Dị, *Biên hoang truyền thuyết*, VN Thư Quán.

nhân loại.

2012-01-10

Dịch triết và dịch văn, một lời mừng bạn

Ta có người bạn khá điên. Không thích làm kỹ sư bèn xoay ra làm giáo sư kinh tế học cỡ quốc tế, rồi nổi hứng thơ văn, công bố khoảng 20 tác phẩm có cỡ ở Mỹ, Pháp, Việt Nam và... ămyc. Hôm nay, chàng nổi cơn dịch sách triết của Bertrand Russell. Làm sao không mũi lòng ? Ta bèn mừng bạn :

Bạn nên chờ đợi những lời chê bai, mắng mỏ nhé.

May cho bạn : tác giả đã chết lâu rồi = bớt một gánh nặng. Nên nhớ câu này của Lacan : chẳng ai thực sự hiểu tôi ! Ở Pháp, ngoài Descartes và Sartre, có triết gia nào đã xác nhận rằng có *một* người khác hiểu mình như chính mình hiểu mình ? Hề hề...

Dịch triết Tây U khó hơn dịch văn : chẳng bao giờ tìm được khái niệm tương xứng trong tiếng Ziao Chi ! Có khi chính tác giả cũng xử dụng khái niệm rất lơ mờ, lung tung, không nhất quán. Chí ít, B. Russell không như thế... Toán gia mà... Điều gì "vượt" lôgic của toán, chàng có thể hiểu phần nào, một cách cực mạch lạc, phần hình thức (chàng đã từng thích Hegel và triết lý ấy, theo ta, là biện chứng hình thức ; có thể vì thế nó không thể thỏa

mãn B. Russell và chàng đã xa rời nó). Điều gì "vượt" suy luận hình thức, chàng rất thận trọng (coi nhận định của chàng về triết lý của Sartre, chủ tịch Tòa án Bertrand Russell về tội ác của Mỹ trong chiến tranh Việt Nam).

Nhưng dịch văn có mặt khó hơn dịch triết : chẳng bao giờ có hai độc giả cảm nhận như nhau văn phong của một tác phẩm. Văn phong của chính mình đã thế, nói chi tới văn phong của người khác do mình dịch ! *Cho người khác mượn chính mình* (hoặc "*lợi dụng*" người khác để thể hiện chính mình, *dịch giả thôi mà !*) khiến tác phẩm hiện thân trong một ngôn ngữ mới nào đó là trò chơi nguy hiểm, đôi khi khôn nạn. Nhưng đáng chơi, nếu ta coi dịch văn cũng là một cách *làm người*. Biết đâu sẽ có ngày tác giả và dịch giả sẽ yêu nhau như yêu người khác, yêu chính mình.

Đụng phải một triết gia đồng thời là một nhà văn đích thực (triết gia lớn thường thế), muốn dịch cả nội dung tư tưởng lẫn văn phong, thì zui hết xảy.

Chúc bạn zui zui nhé.

2012-02-25

Thân phận làm người hôm nay

Suốt đời, khi cần *kiếm ăn*, ta *làm thuê*. Khuôn vác ngoài chợ, hầu bàn trong tiệm ăn Ziao Chi ở Paris, làm thông

dịch do Pháp trả tiền cho quan lại Ziao Chỉ được Pháp mời tham quan PhuLăngXa trong lĩnh vực này nọ, hay làm chuyên viên tin học. Ta chẳng tự hào tí nào. Cũng chẳng nhục. Kiếm ăn thôi mà. Tổ tiên ta đã từng phán : miếng ăn là miếng nhục, còn gì để bàn nữa ? Đời nay nó vẫn thế. Nhưng, nhờ thế, ta hiểu được một tí thân phận làm người phải *bán* sức lao động (thể xác và tư duy) cho người khác để được quyền sống, quyền ăn. Nhờ thế, ta *cảm và hiểu* được Marx, *hiểu* được đôi điều mà người khác cũng "hiểu" như ta, về mặt lý trí, một cách trừu tượng, hình thức thôi. Ta chỉ là trí giả, chưa là người, vì chưa kiên quyết làm người ?

Chỉ khi ta kiên quyết làm người, hôm nay, trong thế giới này, từ *em* mới có nghĩa, có tình, có ý, có người, có ta.

Ồi, ngôn ngữ ta bất lực, nói không ra nhẽ thành nói càn ? Ai, đã có khả năng đọc, cảm và hiểu mấy lời trên mà chẳng là người ? Hãy bố thí cho ta, cho đời, một lời, một "*nhân từ*" thôi.

2012-06-09

Ăn mày và ăn mày

Ở đời, ai cũng thừa khả năng bố thí : mình nghèo đến mấy cũng có kẻ nghèo hơn mình.

Ở đời, ai cũng thừa khả năng ăn xin : mình giàu tới mấy cũng có kẻ giàu hơn

mình.

Đúng trong mọi lĩnh vực : của cải vật chất, xúc cảm, kiến thức. Ta không dám nêu từ *tình cảm*, ta không chắc nó có nghĩa.

Nhưng ăn mày linh tinh vô giới hạn, ăn mày bất cứ ai, không vì mình, tuy vẫn cho mình và cho mọi người, duy nhất có và đáng làm : thơ văn và nghệ thuật.

2012-06-24

Đau

Được cho, muốn nhận, mà không nhận được, cho được.

Chẳng gì đau hơn.

2012-06-24

Như mọi cơn vui được ở đời

Xuyên qua

hàng giờ xe ứ đọng

lớp lớp xa lộ hấp hối phập phồng

và lòng ta hoảng loạn chẳng hiểu vì sao

ta hoang mang về nhà

Lila ngồi đó

cười cười tha thiết vẽ tranh

Ta liền hiểu ?

Nó vừa có em
mẹ nó, đêm qua, bỗng nhiên mất hút
bố nó, nửa đêm, bỏ nó
gửi cho ông bà nội
rồi bà ngoại đón nó về nhà, nhà ta
chỉ riêng ta đột nhiên vắng mặt...
tuy ta biết : em nó sắp ra đời và chính
nó sắp hết là vũ trụ duy nhất của tình
thương.
tuy ta biết : lúc đó, nó cần có người
ôm.
"Đời" nó thế. Những tình yêu chân thật
nhất ắt có ngày tan tành trong "hiểu
nhầm"

2012-06-24

Quan tâm tới người khác

Đương nhiên, điều ấy thể hiện con
người có văn hoá.

Trong cả hai nghĩa :

1. Biết quan tâm tới người khác để *biết*
– thậm chí *hiểu* ! – nó và, cách này
cách nọ, thủ lợi cho mình.
2. Biết quan tâm tới người khác để
hiểu, quý trọng, âu yếm từ gót chân tới
ngọn tóc những gì đáng quý trọng, âu
yếm ở đời.

Chẳng dễ làm gì cả, chỉ vì mình thôi :

được quen, hiểu, quý trọng, âu yếm một người khác xứng đáng với khao khát làm người của ta là một may mắn cực hiếm.

Có khi quan tâm tới người khác, đích thực, là một cách ăn mày nhân cách của chính mình. Đáng chăng ? Đáng !

2012-06-24

Trực giác

Trực giác của người nghệ sĩ đích thực có lúc đáng sợ.

Chỉ thoáng gặp nhau đôi ba lần mà nắm bắt được ngay những nét cơ bản nhất ở một con người !

Kinh hoàng.

2012-06-24

Làm bạn – 4

Được âu yếm làm bạn với một con người đang nổi cơn sáng tác là một niềm vui, một may mắn hiếm ở đời.

Tội nghiệp cho ai không biết yêu nó.

Có thể có một điều đáng tội nghiệp hơn ?

2012-06-25

Chiếm hữu, chinh phục và lệ thuộc

Quan hệ chiếm hữu, chinh phục tạo ra con người lệ thuộc.

Ta chiếm hữu được gì, chinh phục được ai, ta lệ thuộc cái ấy, người ấy. Có khi tới chết chưa nguôi !

Nhưng khi ai cho ta điều ta ưng thuận ta nên nhận : chẳng ai mất gì ; cả hai đều thoải mái sung sướng, chẳng ai lệ thuộc ai.

2012-07-13

Để hết sợ hãi

Tin người và yêu đời.

Ở đời này, với người hôm nay, quả là khó.

2012-07-13

Ông khoá thời gian

Ta dị ứng với mọi ràng buộc. Trên cơ thể ta không mang gì đáng kể ngoài cái đồng hồ, ông khoá của thời gian.

Đến nơi đây, nó bỗng nhiên hết pin. Ta bỗng không biết lúc này là lúc nào. Phải chăng nó khuyên ta : hãy tự giải phóng khỏi thời gian, khỏi chính mình.

Ta lững thững bước vào phòng ăn, định rót ly bia mang ra sân uống trong khi chờ đợi giờ ăn. Bà chiêu đãi viên tươi cười : tiệm chưa mở, ông không được

quyền lấy đồ uống. Xin ông trở lại sau 15 phút nữa.

Có những ống khoá vô hình, không thể gỡ được.

2012-07-13

Parler ou dire

> Je te parlerai plus précisément ce que j'imagine comme projet pour les deux ans prochains.

** Je te parlerai plus précisément *de* ce que j'imagine comme projet pour les deux ans prochains.

parler de quelque chose à quelqu'un.

J'ai écrit quelque part: *les mots vivent en bandes et chassent en meutes.*

Il faut les assimiler tels qu'ils *existent*.

Tout ceci n'a rien de fondamental, de transcendantal. Mais c'est nécessaire pour se mettre dans le bain *commun* à travers le *langage commun*, celui qui nous permet de toucher le *commun* des mortels gaulois (*commun*=définition dans *Penser librement*). Se gargariser de ce "savoir" pour se targuer de culture française n'a rien à voir avec la culture.

Tout à coup, je me demande : ne suis-je pas, d'une certaine manière, un charlatan ?

Ainsi, on peut écrire : *Je te dirais plus précisément ce que j'imagine comme projet pour les deux ans prochains.*

Dire quelque chose à quelqu'un.

Le français est ainsi : ***parler*** et ***dire***, ce n'est pas la même chose.

On parle de quelque chose.

On dit quelque chose. C'est ainsi qu'on peut parler pour ne rien dire !

En Français, Jéhovah ne ***parle*** jamais, Il ***dit***. Lisez ou relisez *La Bible*, vous verrez.

Les humains, eux, parlent de tout, tout le temps. Ce n'est pas grave.

Généralement, cela ne porte pas à conséquence.

Parfois il leur arrive de ***dire*** n'importe quoi, et d'être crus, comme Hitler, Staline, Mao, Mac Arthur, Pol Pot, *e tutti quanti*. Alors commence le règne de l'inhumain.

Rarement, il leur arrive de ***dire*** quelque chose d'eux-mêmes à quelqu'un². Ce n'est pas de la tarte !

² On devrait pouvoir écrire "*dire soi-même à quelqu'un*" dans ce sens. Mais cela a déjà un tout autre sens !

ou

"*se dire à quelqu'un*". Mais cela ferait hurler les puristes...

Voilà une limite de la langue française.

C'est alors un bonheur de les accueillir : c'est le premier pas d'une relation humaine.

2012-10-25

Tri kỷ - 1

Dường như triết gia thường là kẻ cô đơn. Có vị lừng danh thế giới còn than : chẳng ai thực sự hiểu tôi. Không hiểu chàng viết để làm quái gì ?

Nhưng chí ít cũng có hai chàng đã được gặp người tri kỷ ngay khi còn sống :

1/ Descartes, khi chàng công nhận với công chúa Élisabeth de Bohême rằng câu chất vấn của nàng dồn chàng vào bế tắc, không có trả lời thoả đáng chỉ xin nàng tin chàng. Tri kỷ đến thế là cùng.

2/ Sartre, khi chàng công nhận rằng Francis Jeanson đã hiểu đúng quyển *L'Être et le Néant* và đang đặt cho mình những câu hỏi mà chính Sartre đang tự nêu ra để đi tới. Tri kỷ đến thế cũng là cùng.

Lời của Sartre là lý trí. Lý trí luôn luôn nên và có thể vượt.

En vietnamien, c'est fort simple : *nói chính mình cho ai đó...* On ne peut que traduire par : *parler de soi à, dire de soi...* Le sens y est, inutile!

Lời của Descartes là tình. Không thể vượt được. Mình với mình chỉ đến thế thôi.

2012-07-13

Tri kỷ – 2

Trong lãnh vực triết, ta không có tri kỷ.

Nhưng vẫn có bạn. Thật ít. Toàn là người chưa mất nhu cầu hiểu, chưa mất khao khát làm người.

2012-07-13

Bạc tình

Kẻ đã bạc tình một lần, ai dám tin lần nữa ?

2012-07-18

"Trung tình"

Xét cho cùng, ta là kẻ "trung tình". Người bỏ ta, ta chưa hề bỏ ai. Vì tình không chỉ cần lý trí. Nó còn cần chút gì gốc gác hơn, gọi là chút tình cũng chẳng hề chi.

Chút mong manh ấy đã tan nát, chẳng có gì đáng luyến tiếc.

2012-07-18

Hành văn -- 4

Khi hành văn ta lâm cảnh quá đỗi, nửa hoang mang, đắm đuối, nửa tỉnh ngâm.

Tỉnh lại, đọc văn mình mà có khi bờ ngỡ. Về tình, có câu phải xoá liền hay sửa cho bớt trơ : là ai đó, chẳng thể là mình. Về lý, có câu vừa đọc là muốn vút hay sửa, thế mà không nỡ vút, không đành sửa. Có thể vì văn chương không cần ý thôi. Nó còn cần chút gì đó, không tìm ra tên, gọi là chút tình cũng được được.

Thôi thì nhờ độ giả quên hộ.

2012-07-20

Ngã già

***Ô je voudrais tant que tu te
souviennes***

des jours heureux où nous étions amis

Prévert-Kosma

Ôi ta quá mong em nhớ

những ngày âu yếm bạn giữa hai ta,

Thời gian không tha ai cả, nhất là người đang ngã già. Thế mà phải "học" cả một đời mới bập bẹ hiểu từ yêu !

2012-08-03

Ràng buộc

Con người là toàn bộ những ràng buộc mà tha nhân và chính nó quàng lên cổ, tâm tình và lý trí của nó.

Tư duy tự do là vượt qua những ràng buộc đó, vượt qua chính mình.

2012-08-05

Thời gian của văn hoá

Người có văn hoá chỉ ít hiểu nổi điều này : thời gian của người khác quan trọng và quý báu không kém gì thời gian của chính mình.

2012-08-05

Mất và còn

Trên thân xác ta, trong đầu óc ta, cái gì, và bất cứ ai, ta đều có ngày đánh mất.

Thương tiếc làm chi ?

Duy ở người ta, có vài điều và có vài người ta không muốn mất.

Thường thường, ta giữ được.

Mong là tới khi chết. Và hơn thế.

2012-08-07

Chữ nghĩa, phim ảnh và âm thanh

Ta thuộc những thế hệ xưa, tiếp cận đời xuyên qua chữ nghĩa.

Vào oép mỗi ngày, ta hiểu : những thế hệ mới tiếp cận đời xuyên qua phim ảnh và âm thanh.

Ta đã thoái hoá hay nền văn minh này đang thoái hoá ?

2012-08-08

Kỹ thuật và nghệ thuật

Ta đang sống thời đại con người ham lệ thuộc kỹ thuật, không thêm "lệ thuộc" nghệ thuật.

Vì nghệ thuật đòi hỏi con người tự do ?

2012-08-18

Nghệ thuật trình diễn

Đúng là ngôn ngữ chết (viết) phải tái sinh trong âm điệu của người sống mới bộc lộ được kích thước nội tâm của nó.

Thêm hình ảnh nữa, chỉ "thua" ngôn ngữ kịch hay trình diễn một điều thôi : không gian chung và tương tác giữa khán giả với nghệ sĩ. Người Pháp có lý khi gọi buổi trình diễn (kịch, múa, hát, *opéra, ballet...*) bằng từ *création* = sáng tác. Hình thái tác phẩm nghệ thuật này chỉ tồn tại một lúc ở một nơi thôi, rồi biến mất ! Như một số vở múa

của Ea Sola : không cho phép quay phim...

2012-08-25

Thời gian và nước mắt

Đột nhiên ta nhớ một chuyện xa xưa trong đời ta.

Thời gian trong vắt, mong manh, nhẹ hẫng, mơ hồ đến thế mà vẫn đọng lại được ở ta, khiến cơ thể ta ứa nước mắt.

Thế thì thời gian không thể "phi vật chất".

2012-08-25

Sờ mó

Một bản nhạc, ba người trình diễn.

Ta vốn lỗ tai trâu, nay lại điếc 50%, chán thật, Nhưng nghe qua, ta thấy rất khác nhau.

Điều mà bàn dân PhuLăngXa gọi là *le toucher*, "cách" **sờ mó** nhạc cụ, quả có thực. Trong tiếng Pháp, nó lãnh cảm vô cùng, chỉ là một khái niệm. Tiếng Ziaio Chỉ ta cực phong phú, hay và đậm vô độ, cực **người**, hơn xa tiếng PhuLăngXa trong lĩnh vực này, thế mà trí giả dám khinh, coi như lời thô tục ! Nhà văn *phải* tránh **viết** những từ ngữ ấy chẳng ? Khi dám dùng, có biết dùng nên *hôn người* không ?

Có lần ta hỏi một nàng tiên nhà văn Ziao Chi : bạn dám viết hai từ *sờ mó* trong văn chương của bạn không ? Nàng tiên giật nảy mình, nhìn ta như quái vật. Rõ ràng, đối với nàng, *là* không. Tội nghiệp ta quá.

"Triết lý" của ta gọi là nhục-cảm, cảm nhận bằng nhục-thể. Ta tin điều đó có thực. Nhục cảm gắn liền với ký ức nghiệm sinh, kiến thức, lý luận, và khát vọng tương lai, gọi là *trực giác* cũng được : chỉ qua một chuyện vật, có thể nắm bắt lõi cơ bản của một nhân cách.

Ta tin mỗi con người là một cây đàn thêm được sờ mó đúng điệu để vọng âm. Hiếm lắm.

2012-08-28

Độc lập – Tự do – Hạnh phúc

Khi tôi chào đời, nước tôi là 3 thuộc địa PhuLăngXa, dân tôi là bản dân thuộc địa, tôi không nhớ quên.

Khi tôi lìa đời, dân tôi chẳng mấy ai biết tự do, hạnh phúc là gì cả, tôi phải nhớ.

2012-09-02

Quên và nhớ

Xưa nay, điều ta thêm nhất là *biết*

quên, *dám* quên, và... *quên được* !

Quên tất cả những gì người đời đã nhét vào đầu ta để sai khiến ta, bằng tiếng Ziao Chi hay PhuLăngXa.

Ta đã cố gắng. Ta đã đạt được ít nhiều kết quả. Ta đã quên được không ít.

Giá trị thế nào, ta không biết, hạ hồi phân giải.

Bỗng nhiên ta thèm nhớ. Nhớ tất cả những gì ta đã nghĩ, đã cảm, đã làm.

Chuyện thế này thôi.

Vì đủ thứ lý do, ta bỗng *muốn* đưa *video* vào ămvç.

Tất nhiên phải học nghề xào nấu *video* trên máy tính và oép. Chẳng khó lắm. Hàng chục triệu người đã làm rồi.

Chỉ cần học và hành tí ti thôi.

Học hành. Như ta vẫn làm xưa nay mỗi khi ta cảm thấy mình *zốt* trong một lĩnh vực kiến thức nào đó.

Trong quá trình *hành*, bỗng ta hiểu : trí nhớ của ta đã sa sút.

Có những chuyện *đương nhiên* phải làm sau một chuyện vừa mới làm, mà ta... *quên* !

Kết quả, với tha nhân, tùm lum... Xin lỗi... Xin lỗi...

Có những chuyện ta vừa mới làm mà ta không biết vì không nhớ.

Dĩ nhiên, cuối cùng, đầu vào đầy thôi :

làm đi làm lại là liều thuốc chữa bệnh quên. Tiếc rằng nó giảm tiềm năng sáng tạo.

Em ơi,

từ nay

đừng trách ta nữa quên

đừng trách ta đành nhớ

ta chỉ còn là thế thôi

2012-09-02

Hiếu nhau – 2

Hiếu nhau, trong từng lĩnh vực hành-
động ở kiếp người, đòi hỏi thời gian
cùng hành-động.

Và một tấm lòng.

2012-09-04

Hiếu nhau – 3

Tôi đã viết TDTD vì ước mơ lớn trong
đời tôi là : xuyên qua ngôn ngữ, con
người không cần phải đoán mò nhau
nữa.

Giấc mơ ấy có nhiều khả năng hảo.

2012-09-04

Thèm

Ôi ta thèm được gặp một người biết nói ngay cho ta rõ lòng mình, không bắt ta phải đoán mò.

Hạnh phúc ấy, ở đời này, ta biết là hiếm.

2012-09-04

Triết và ngôn từ

Lịch sử triết, xét cho cùng, là lịch sử phát triển, thống nhất và tan rã của ngôn từ.

Phát triển, thống nhất và tan rã nhân tính ở từng người.

Vì con người vốn tự do và sáng tạo, nó bất tận.

Ta đã khốn khổ hơn nửa đời người để ý thức được điều ấy và viết *Tư duy tự do*.

May thay, đáng sống, ngoài triết còn có khoa học và nghệ thuật !

2012-09-04

Nghệ thuật cụ thể

Nghệ thuật vốn phi "cụ thể". Nhưng nghệ thuật chỉ có thể đi vào đời xuyên qua hành-động rất *cụ-thể* của con người, kể cả người nghệ sĩ.

Phải chăng vì thế người ta không ngại
cụm từ : ***làm** nghệ thuật*.

2012-09-09

Vấn đề

Ở đâu cũng thấy kẻ thù thì đi đâu cũng
vấp vấp đề, đến chết cũng chưa làm
được gì đáng kể cho người đời.

Vì hận thù và vấn đề ở ngay trong tâm
của mình. Chưa tẩy được, ắt có vấn đề
nan giải.

2012-09-10

Thống nhất ý nghĩa của ngôn từ

Lịch sử triết học, văn học, khoa học, *e tutti quanti*, của nhân loại có thể tóm
gọn trong một câu : quá trình thống
nhất ý nghĩa của ngôn từ.

Điều ấy "cần thiết" : nó cho phép con
người hiểu nhau hơn, gần nhau hơn và,
biết đâu, yêu thương quý trọng nhau.

Điều ấy không thể hoàn thành : nhân
loại sẽ tê liệt, hết phát triển, suy thoái
và tiêu vong !

Ôi, đến bao giờ em mới hiểu điều anh
khát khao nói ?

2012-09-12

An tâm

Ta chưa bao giờ an tâm, ta không bao giờ thêm được an tâm.

Vì đã là người phải *muốn* làm người.

2012-09-17

Thời gian nghe nhạc

Với tôi, nghe nhạc đòi hỏi nhiều thời gian. Một thứ thời gian chẳng **để** làm gì, thời gian "mất không", thời gian của nghệ thuật.

Đối với kẻ phàm phu tục tử như tôi, phải nghe đi nghe lại, ngân nga tới lui trong đầu mình, hàng đêm, một mình, mỗi lúc băng khuâng, nhạc mới từ từ ngấm vào cơ thể, biến thành một dư âm mơ hồ nào đó của một con người ở đời trong ta. Thuở thanh niên, tôi đã lỡ nếm mùi. Tới một ngày tôi tự nhủ : phải ngừng, không thì bỏ mạng. Có lẽ vì thế , từ ấy, tôi dị ứng với nhạc.

2012-09-23

Hiểu nhầm – 2

Sartre có viết một ý hay, đại khái : *les mots prennent sens dans l'action*, ý nghĩa của ngôn từ hình thành trong hành động.

Trong cách suy luận của Sartre, hành

động là hành động trong bối cảnh (*action en situation*).

Trừ khi đang cùng hành động với nhau, bối cảnh suy nghĩ – dĩ nhiên bằng ngôn từ – của người này luôn luôn khác bối cảnh suy nghĩ của người khác, nhất là khi họ không trực diện nói chuyện. Do đó, ngoài loại ý-chung (*sens commun*), ý nghĩa của ngôn từ trong đầu hai người có thể khác nhau. Hiểu nhầm nhau là chuyện "tự nhiên" nhất ở đời khi ta chỉ hiểu nhau bằng lời nói ! Phải chăng vì thế mà có lời khuyên, ai cũng biết : chớ vội tin lời nói, phải xem kỹ hành động. Khốn nỗi, hành động vô lời thường không tự nó có nghĩa, nhất là có một nghĩa duy nhất. Chứ ít nó cũng có thể đa nghĩa. Thậm chí, nó có thể mở ra những cách hiểu ngược nhau. Cuối cùng, ngoài ngôn ngữ, có những điều không thể bộc lộ được cho nhau.

Từ lâu ta đã ý thức : ngôn ngữ là nhịp cầu cơ bản nhất cho phép con người hiểu nhau, đồng thời nó là phương tiện hữu hiệu nhất để con người lừa nhau, lừa chính mình. Bây giờ ta càng thấy : ngôn ngữ thường ngày là hàng rào khổng khiếp nhất khiến con người hồn nhiên lừa nhau. Điều ấy hiển hiện ngay trong đời sống hàng ngày. Dù chúng ta cùng nói một tiếng Việt, chúng ta chỉ cần nên người trong hai môi trường xã hội khác nhau, chúng ta cũng khó lòng hiểu nhau, nhích lại nhau.

Khát vọng hành-văn là một giấc mơ
hảo ?

2012-09-25

Nơi nhú mầm thời gian người

Thời gian vật lý đều đặn đáng sợ. Cứ nhìn đồng hồ thì thấy. Ta phải vận động với tốc độ gần bằng tốc độ của ánh sáng nó mới thêm co giãn tí ti, ở mức ta không bao giờ cảm nhận được.

Thời gian sinh học, bình thường cũng vậy. Ai cũng có một cái đồng hồ sinh học (*horloge biologique*) riêng tư. Cũng có thể có lúc nó nổi loạn. Nhưng nói chung nó đều đặn như mọi cái đồng hồ để đảm bảo mọi sự cân đối hài hoà sống trong cơ thể của ta. Nó mà hóc, ta ắt... hè hè !

Thời gian tâm lý, dường như không có kích thước... thời gian !

Ba hình thái đó của "thời gian" đều ở chính ta. Chúng quy tụ ở đâu, như thế nào ? Chúng chẳng quy tụ ở đâu cả. Chúng *thống nhất vận động* xuyên qua hành-động cụ thể của ta. Chính sự vận động thống nhất ấy tạo ra ở ta *không gian và thời gian* trong cả ba hình thái của chúng. Vừa tự nhiên : chẳng ai không hành động mà sống được. Vừa cực khó hiểu : có mấy khi ta ý thức được vì sao ta làm chuyện này hay chuyện nọ, cách này hay cách kia, hàng trăm lần trong cuộc sống hàng ngày

của ta ?

Hành động có tư duy trên cơ sở ký ức kiến thức và nghiệm sinh, dám tự do suy luận và đánh khát khao làm người, là nền tảng của thời gian người. Thời gian ấy co giãn từ số không tới vô tận, từ làn da tới óc não, từ tiềm thức tới ý thức, từ vô thường vô ngã của tự nhiên tới hữu ngã và trường tồn của con người, từ vô ngôn tới hữu ngôn, cho tới ngày... nhân loại vong thân.

2012-09-25

Thời gian và hành-động

Xuân đã qua, hè đã lui, thu vừa chớm nở. Chớp mắt, mùa đông ắt bỏ tới và biến đi. Thời gian sao qua nhanh thế ?

Vì xuân, hạ, thu, đông, ta chẳng làm được gì đáng làm, đáng nhớ ? Thời gian ở ta qua nhanh vì nó trống rỗng ?

Hay vì ở ta vắng bóng người ?

Có lẽ vì cả hai.

2012-09-25

Công trình sư tin học

Nghề công trình sư tin học cơ bản là nghề hốt rác do chính mình và người khác tạo ra.

Trên kinh nghiệm đó, tạo ra những quy

trình lao động ít xả rác nhất và cưỡng ép mọi người cộng sự thi hành.

Chẳng "khoa học" hay nghệ thuật tí nào, dù là nghệ thuật lập trình.

Đồng rác phải xử lý là đồng rác... ngôn từ ! Đặc biệt : *tên* các "vật thể" và *địa chỉ* (một chuỗi *tên* !) lưu trữ chúng trong máy tính.

Công dã tràng!

2012-10-03

Khái niệm, nhạc và giọng người

Được biết Hoàng Thị Kiều Anh đang phổ nhạc bài thơ *Niệm Thức* của nàng, ta bỗng thèm được nghe nhạc và hát *Niệm Thức*. Để xem khi lời hoà nhạc nhập giọng người khác chữ nghĩa như thế nào.

Đối với ta, khác biệt giữa tư duy hình thức với tư duy biện chứng ở chỗ này. Chẳng lẽ đời ta chỉ có chữ nghĩa thôi ?

2012-10-03

Đồ cổ ở đời

Bà Dương Quỳnh Hoa tặng Nhà Nước Ziao Chỉ dưới sự lãnh đạo của ĐCS Ziao Chỉ bộ đồ cổ của bố mẹ bà :

<http://tuoitre.vn/Van-hoa-Giai-tri/516121/Tiep-nhan-bo-co-vat-nha->

[ba-Duong-Quynh-Hoa.html](#)

Tôi may mắn đã được xem qua bộ đồ cổ này tại nhà bà Dương Quỳnh Hoa. Bản thân cái nhà ấy đáng là một viện bảo tàng. Kiến trúc sư Huỳnh Tấn Phát đã thiết kế nó để... trưng bày đồ cổ ! Thoáng và đẹp. Còn bộ đồ cổ ấy, chẳng mấy viện bảo tàng có được.

Tiếp nhận một kho tàng như thế mà bộ chương bộ zăng hoá Ziao Chi không thềm có mặt. Đủ thấy nước ta đang ở thời mạt vận. Thế thì mạt vận là cái chắc.

2012-10-16

Lôgic của quyền lực tuyệt đối vô trách nhiệm

Đảng Cộng Sản Ziao Chi (ĐCSZC) là "tinh hoa của dân tộc", là lãnh đạo của Nhà Nước và bần dân Ziao Chi.

Ban Chấp Hành Trung Ương (BCHTW) là một bộ phận của Đảng.

Bộ chính trị là một bộ phận của BCHTW.

Bộ chính trị vô đạo, ngu zốt, làm bậy, lòng dân than oán. Rồi sao nữa ?

Thế này :

"Bộ Chính trị đã thống nhất 100% đề nghị Ban Chấp hành Trung ương cho được nhận một hình thức kỷ luật và xem xét kỷ luật đối với một đồng chí Ủy viên Bộ Chính trị."

[...] "Ban Chấp hành Trung ương đã thảo luận rất kỹ, cân nhắc toàn diện các mặt ở thời điểm hiện nay và đi đến quyết định không thi hành kỷ luật đối với tập thể Bộ Chính trị và một đồng chí trong Bộ Chính trị; ..."

E tutti quanti !

http://www.google.fr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CDQQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.bbc.co.uk%2Fvietnamese%2Fmultimedia%2F2012%2F10%2F121016_clip_nguyenphutrong.shtml&ei=NQ6MUPTGIoGr0AXRhoCgCw&usg=AFQjCNEFmU1pP7oGo2aUEvRw37azWTSTQg&cad=rja

Tóm lại : Đảng nhận lỗi với Đảng. Đảng khép kín cửa mắng mỏ Đảng. Và... xí xóa hết cho nhau. Huề cả làng !

Bi hài kịch Ziao Chỉ thật ngoạn mục. Và hoàn toàn lôgic. Đảng chẳng thể nào kết án chính mình được, chỉ có thể tự tha thứ. Để tiếp tục làm vậy, tiếp tục tự tha thứ.

Phải đại tài mới có thể làm ra cơ chế quyền lực tuyệt đối vô trách nhiệm này. Hoặc có trí mọn của các tổ chức *mafia*.

Nguyên lý làm nền tảng cho logic hình thức kiểu này nằm ở câu đầu bài.

Hạ hồi phân giải.

2012-10-16

Kiến thức và trí tuệ - 2

Trí tuệ khôn nạn vì luôn luôn lệ thuộc kiến thức.

Kiến thức là nền tảng để phát huy trí tuệ.

Đồng thời nó là xiềng xích kìm hãm trí tuệ.

Tư duy biện chứng hay không, từ đó.

2012-10-22

Tiếng Pháp

Tiếng Pháp cực duy lý hình thức.

Nó cho phép thông tin khá chính xác.

Nó tiêu diệt nhục cảm của ngôn ngữ.

Nỗi đau nằng Kiêu và của kẻ muốn dịch văn thành văn.

2012-10-22

Những bước đường người

Rất hiếm, nhưng vẫn có, một con người chủ động thay đổi *tận gốc*... chính

mình !

Nó sẽ phải trải qua nhiều giai đoạn đau đớn lâu dài, dai dẳng.

Tùy người, tùy hoàn cảnh, có thể lâu, nhanh. Không bao giờ có thể hời hợt lướt qua hay nhảy vọt kiểu "*xây dựng chủ nghĩa xã hội mà không kinh qua giai đoạn tư bản chủ nghĩa*" : chưa sống tận cùng nỗi đau, chưa thể *vươn qua* nó³, vươn qua con người cũ ở mình⁴. Học làm người⁵, vốn thế !

Những lúc đó ta cần *bạn* hơn cả người yêu. Chẳng mấy khi ta gặp may mắn đó.

Tình bạn đặc biệt này đòi hỏi con người biết *đồng cảm* (*empathie*⁶), vừa kiên quyết vừa kiên trì nhẫn nại. Chẳng dễ gì. Nhưng, thỉnh thoảng, làm được. Thế mới khổ !

Để nên người, trẻ em cũng phải đi qua những chặng đường tương đương, tuy nó hoàn toàn không có khả năng *chủ động* : bước khởi đầu, nó chưa là một *chủ thể* có ý thức ! Để tồn tại, nó hoàn toàn lệ thuộc tha nhân. Nhưng nó cũng phải phủ định chính mình liên miên nhiều năm tháng, từ giấc ngủ qua

³ Một nửa, coi như "nhại" Hegel.

⁴ Vẫn có thể coi như nhại Hegel.

⁵ Món này, hết là Hegel. Phải đã từng có Marx. Thế mà Ziaio Chỉ ra phết !

⁶ Theo định nghĩa của Sartre.

những bước chập chững đi, những tiếng bập bẹ nói, tới ý thức về thế giới, về chính mình và khả năng tư duy, sáng tạo. Chẳng đau đớn gì đến nỗi. Nhưng cũng chẳng sung sướng gì. Cứ nghe nó khóc, nó la, nó lắc đầu nói *không*, thì biết.

Do đó nó cần một thứ "tình bạn" đặc biệt. Vừa yêu nó tới mức kiên trì bảo toàn sự hồn nhiên ngây thơ trong sáng vui tươi của nó, tính tò mò, ham hiểu và khả năng tưởng tượng của nó ; vừa kiên trì nhẫn nại dạy nó những phép tắc làm người thông thường của một thời đại. Cho tới ngày tự nó hiểu và thấy...

Hạnh phúc "nuôi" trẻ em đẹp ở đó.

2012-10-27

S'incorporer une langue

Quand tu veux t'adresser au lecteur français, écris directement en français. C'est la *seule* manière de s'incorporer une langue. De nombreux penseurs l'ont compris. La langue n'est pas un objet extérieur qu'on "apprend". Elle est, par excellence, *le rapport global de l'humain au monde*⁷. C'est en la pratiquant directement qu'on l'intègre

⁷ *monde* (cf. *Penser librement*) : totalité des rapports tridimensionnel de l'être humain à tout ce qui existe y compris la culture.

peu à peu à soi. Dans la vie, on l'assimile en la parlant. Dans l'intellect, on l'assimile en l'écrivant. Au début, on se sent un peu gêné, étant *habité* par la langue maternelle. Mais peu à peu, on se l'incorpore et on finit par penser et sentir le *monde* à travers elle.

2012-10-27

Mẹ - 2

Ta chẳng thể yêu ai hơn yêu mẹ. Không có mẹ, ta chẳng thể nên người. Tiếng Ziao Chi ở ta đúng là *tiếng mẹ đẻ*, không bao giờ quên được.

Ta chẳng thể thù ai hơn thù mẹ. Mỗi bước làm người là một bước xé mình biệt ly.

Duy điều này, ta không thể để mất : tấm lòng thương người mẹ gửi lại ở ta.

2012-11-22

Chữ nghĩa - 3

Chữ nghĩa vốn vô tình. Đó là bản chất cơ bản nhất của nó, khiến nó biến thành của chung ở đời, ngôn ngữ của kiến thức.

Phải điên điên mới khát khao làm nghệ thuật bản ngôn từ.

Nhưng chữ nguồn từ tình mà đột xuất, vì tình mà tồn tại, sáng tạo và đòi hỏi

tương lai.

Chỉ nghe Nao Higano hát nhạc-lời của Kiều Anh là thấy.

Chữ nguồn cũng là ngôn ngữ của kẻ liêu hành văn. Liều đây!

2012-11-24

Lang thang Bratislava

Vào oép đọc về xứ Slovakia. Họ bảo : một trong mấy nước nghèo nhất của Liên hợp Châu Âu.

Đi *bus* từ Wien đến Bratislava. Oép bảo : dưới 2 giờ, đường xá tồi. Làm gì đến thế ! Ra khỏi phi trường Wien, có xa lộ đi thẳng tới Bratislava. Nhìn bảng đường : 63 km. Chỉ một giờ là tới. Xe *bus* không dùng xa lộ, lấy quốc lộ hay tỉnh lộ. Đường tốt như tỉnh lộ ở Pháp (*départementales*). Hai bên, như một địa phương trung lưu ở Pháp. Người nghèo ở đâu ?

Thành phố cổ Bratislava sạch, đẹp, sang. Như nhiều phố cổ ở Pháp. Thế thôi thì chán. Đặc điểm lớn nhất so với các thành phố cùng cỡ ở Pháp : vắng. Người đi lại thưa. Xe cộ thưa. Không khí trong lành, thở rất thích. Đặc điểm thứ hai: nhà nào cũng có một vòm cửa đá, chui qua là rơi vào một *patio* xinh xắn, thú vị, đầy cửa hiệu, tiệm ăn, có cái giống như những *biergarten* ở Đức. Mùa hè, ngồi đó uống bia chắc thích

lắm. Đặc điểm thứ ba : cửa hàng bán quần áo thời trang của các danh hiệu Tây U, khiến nhiều thành phố cổ Tây U giống nhau như đúc, ít ít thôi. Đa số cửa hàng trưng sản phẩm *slovakia*, quần áo cũng như đồ chơi. Đặc điểm thứ tư : đa số điện đài của Bratislava tập trung trong thành phố cổ, đi một vòng hai tiếng là xem được hết. Đúng là một khu để thả bộ.

Coi bộ dân chúng hiếu khách. Người già còn có người chững lại khi mình tap vào hỏi han. Đám thanh niên thì cởi mở, vui tươi, nói tiếng Anh như máy. Thế thì hệ thống giáo dục ở nước này có lẽ là tốt.

Hai ngày một mình lang thang ở đây, có lúc cũng thấy lạc lõng cô đơn, nhưng cũng thấy ấm áp : đây chưa là đất nghèo, người khổ.

2012-11-24

Một buổi nghe nhạc thi vị

Nghệ sĩ *opera* thành danh quốc tế chẳng mấy khi tụ nhau trình diễn nhạc "Việt Nam" và hát tiếng Việt !

Điều ấy vừa xảy ra tại Bratislava. Những ngón *piano* và nhạc cụ khác của Tây Âu hòa tấu với đàn đáy và nhạc cụ cổ truyền của người Việt.

Danh ca của Opera Bratislava và Czech ngân nga những giọng láy truyền thống

Việt Nam.

Nhắm mắt nghe hai tiếng liền, quên cả cơn ho.

Càng yêu tiếng Ziao Chi.

Càng phục người nghệ sĩ biết đưa âm hưởng nhạc cổ truyền Việt Nam vào một hình thái nghệ thuật kinh điển của Tây Âu. Và ngược lại.

2012-11-24

Thông lệ

Ta chưa hề biết tôn trọng hay lợi dụng thông lệ.

Mỗi lúc, trong từng hoàn cảnh, điều gì thấy đúng thì làm, thấy sai thì chống, chưa hiểu đúng sai thế nào thì... khoan.

Bây giờ ta quá già rồi, đã mất khả năng thay tâm đổi tính ?

Nếu người khác biến hành-động của ta thành thông lệ, ta đành vậy. Biết làm sao bây giờ ?

2012-12-08

Tình yêu và hành-động

Nếu, khác nhà thơ, ta biết *cảm*, *hiểu* và *muốn* tình yêu là hành-động vì ta thương *mình*, tình yêu rất có thể đơn giản và đẹp biết mấy !

2012-12-10

Lại quốc-hữu – tư-hữu, một vai trò đặc thù của Nhà-nước Tư-bản

Ông Obama dám là tổng thống xã-hội-chủ-nghĩa đầu tiên ở Mỹ lắm, mà *hổng piếch a*.

Trong cuộc tranh cử tổng thống vừa qua, có người lên án ông đã rước chủ-nghĩa-xã-hội vào Mỹ.

Kể ra, mặt nào đó, chính thị : ông đã quốc-hữu-hoá tùm lum. Nhiều và nhanh ở mức chưa từng thấy trong lịch sử kinh-tế tiêu biểu cho kinh-tế Tư-bản toàn cầu, kinh-tế Mèo.

Ai cũng biết, trong thế kỷ 20,

a/ mấy anh "Cộng Sản" hay "xã-hội-chủ-nghĩa", khi nắm quyền lực, chủ trương quốc-hữu-hoá hay xã-hội-hoá tận đôi kéo của thợ cắt tóc trên vỉa hè, con trâu đi trước cái cày đi sau trong ruộng của nông dân. Riêng ở Ziao Chi Quận, các anh đã biến dân tộc mình thành bầy cừu nghèo đói, sợ hãi, ích kỷ, vô trách nhiệm với bản thân (theo văn hoá cổ truyền nặn ra chính mình), nói chi đến trách nhiệm đối với xã hội, đất nước, lịch sử, *e tutti quanti*. Các anh đã *thứ vật hoá con của người*. Đó là đỉnh cao trí tuệ của chính các anh. Đừng đổ tội cho Marx, Marx không kém thế đâu. "Tội" lớn nhất của các anh : các anh đã bào mòn đạo đức làm người của người Ziao Chi.

Cuối cùng, các anh đã khiến kinh-tế quốc gia sập tiệm. Sẵn quyền lực tuyệt đối trong tay, các anh mau chóng *biến chất* thành Tư-bản đồ. Suy luận kiểu Hegel bình dân hiện đại hoá, *nhảy vọt giên (saut génétique)* là thế đấy. Chỉ có điều, trong thế giới sinh-vật, không có tự-do, nhảy

vọt hay không dường như ngẫu nhiên, và cần hàng trăm hay ngàn thế kỷ mới ổn định được. Trong thế giới người, có tự do và có văn hoá. Chỉ chớp mắt con người cũng có thể biến chất, tùy ý mình thôi.

b/ mấy anh "dân chủ, tự do, pháp quyền" và "kinh-tế thị-trường" muôn năm, tin tưởng ở chính mình và ý thức hệ "của" mình không thua gì mấy anh "cộng sản", chủ trương ngược lại : tư-hữu-hoá tất cả. Các anh tin tưởng rằng tự do, sáng kiến, lòng dũng cảm chấp nhận rủi ro của cá nhân để làm giàu, sẽ mở đường cho nhân loại tiến bộ, chỉ ít trong lĩnh vực kinh-tế, "*bàn tay vô hình*" của thị trường đảm bảo điều ấy.

Tư duy kinh-tế này đã thống trị nhân loại suốt 30 năm qua. Có mấy anh "Nobel" kinh-tế không là đệ tử của Hayek hay Friedman ?

Đến năm 2008. Toàn bộ hệ thống kinh-tế Tư-bản bị nguy cơ sụp đổ. Chỉ vì vài chuyện lừa gạt đều cái thông thường. Chẳng có gì lạ, về mặt văn hoá. Nhưng hậu quả có thể... hè hè.

Tổng thống Obama, người "được" lên án là xã-hội-chủ-nghĩa ở Mễ, đã làm gì ? Đã vét tiền của bàn dân Mỹ để mua, có khi đến hơn 90%, các hãng Tư-bản lớn đang sập tiệm⁸ :

⁸ mua những món nợ, đương nhiên. Ở Mễ, không ai dám dùng từ "quốc-hữu-hoá" tiền nợ của tư nhân, dù Nhà-nước Mễ đã thực sự đồ tiền của bàn dân để mua và làm chủ có khi hơn 90% cổ phiếu của những công ty nợ ngập mặt, đang sập tiệm. Anh PhuLăngXa khoái chí bình luận, nhưng cũng có mức độ, vì chính anh,

http://www.lemonde.fr/economie/article/2012/12/12/nationalisation-honteuse-nationalisation-heureuse-l-exemple-americain_1805079_3234.html

Đại khái, lấy tiền bàn dân bơm vào hãng Tur-bản lớn đang hấp hối như sau, sơ sơ thôi, từ 09-2008 tới 06-2009 :

Hãng Tur-bản tư hữu	tiền bàn dân, tỷ \$
Fannie Mae	116
Freddie Mac	72
AIG	182
Bank of America	45
Goldman Sachs	20
JP Morgan Chase	20
Well Fargo	25
CityGroup	45
General Motor	80
Tổng cộng	605

trong cuộc khủng hoảng tài chính vừa qua,... cũng làm thế. Có thiếu gì ngôn từ khác để biểu hiện sự kiện này với bàn dân ? Nhưng, đích thực, là quốc-hữu-hoá : đột nhiên, qua một quyết định chính trị, Nhà-nước Mẽo trở thành chủ tới hơn 90% của một món nợ khổng lồ. Cứ như bù lỗ ở Ziao Chi Quận ấy!

Theo nhật báo PhuLăngXa, *Le Monde* :

Trong quá trình này, những anh Tư-bản-tư-hữu tí hon, có ít nhiều cổ phiếu trong các công-ty trên, đã sạt nghiệp, mất cả chì lẫn chài.

Sau khi các hãng trên đã nhanh chóng khôi phục⁹ Nhà-nước bèn tư-hữu-hoá, bán hết cổ phần của mình cho tư nhân, đôi khi còn có "lời", và... hề hề.¹⁰

Quốc-hữu-hoá hay tư-hữu-hoá là *kỹ thuật kinh-tế – chính-trị*.

Bản chất của một nhà nước, một chế độ, đời nay, ở cách sử dụng nó để *phục vụ ai*.

Ở Tây U ngày nay, nó phục vụ các anh Tư-bản tư-hữu lớn.

⁹ nhờ Nhà-nước xoá nợ. 50 tỷ \$ cho anh AIG thì phải, theo trí nhớ tồi của tôi, đã ghi trong bài báo *Le Monde* nói trên khi tôi đọc, ai muốn kiểm soát bây giờ phải trả 2 €.

¹⁰ Ở PhuLăngXa, đối với các ngân hàng, phép lạ đó đã hiện thực như thế này : *BCE (Ngân Hàng Chung Châu Âu)* đem tiền của bàn dân Châu Âu cho các ngân hàng PhuLăngXa vay, không giới hạn, với tỷ lệ lời khoảng 1%. Các ngân hàng PhuLăngXa cho anh hào Tư-bản khác vay với tỷ lệ lời từ 3% đến 7%. Ngoài ra, các ngân hàng có quyền *gửi* BCE tiền của mình với tỷ lệ lời hơn 1% xa, hình như khoảng 3%, tôi không nhớ nữa. Dừng cảm chấp nhận rủi ro như thế, tôi cũng làm được tức thì và mau chóng trở thành tỷ phú !

Ở Ziao Chi Quận ta, nó phục vụ các anh quan lại truyền thống dân tộc, tôi không dám nói từ thời Hùng Vương.

Thế thôi.

Sẽ có chẳng một ngày, ôi thơ mộng, nó phục vụ bàn dân Ziao Chi ?

Phải công nhận, chủ nghĩa Tư-bản có sức sống và khả năng thích nghi phi thường. Chỉ nội một trăm năm, nó đã vượt qua nhiều khủng hoảng kinh hồn do nó tạo ra : hai thế chiến, sự sụp đổ của thế giới thuộc địa, sự uy hiếp từ bên ngoài của hệ thống xã-hội-chủ-nghĩa và, song song, từ bên trong, của những phong trào và đảng của công nhân. 1989, nó toàn thắng, tiếp tục nhanh chóng bành trướng trên toàn cầu theo "quy luật" vận động cố hữu của nó, không còn ai ngăn cản. Ngày nay, nó không còn địch thủ nào ngoài... chính nó ! Những cuộc khủng hoảng vừa qua, nó đều "vượt" qua.

Phải công nhận, Nhà-nước Tư-bản là một vị thầy lang vi diệu, đã cứu vãn nó trong cơn hiểm nghèo¹¹.

Có sức sống mãnh liệt, có thầy lang vi diệu, không đủ để thoát bệnh. Cần phải có dược liệu hữu hiệu.

Trong thế giới *Tiền để ra Tiền*, khi mắc bệnh *Tiền*, không có dược liệu nào khác ngoài...

¹¹ Mới đây, Nhà Nước Pháp bơm tiền cứu vãn hãng PSA (xe Peugeot), đưa tác giả *Báo cáo Gallois* vào Ban điều hành. Liều thuốc để cứu vãn PSA, đương nhiên vẫn là : đuổi người, càng ngày càng nhiều.

Tiền ! Kho tiền khổng lồ mà bàn dân Mỹ, Canada, Châu Âu, Nhật, Úc, *e tutti quanti*, đã chất chiu tích lũy trong mấy trăm năm qua, chính là kho dự trữ mà Nhà-nước Tư-bản dùng để cứu vãn các anh Tư-bản lớn khi chúng hoạn nạn. Kho dự trữ ấy đủ để chữa bệnh cho các anh Tư-bản Tây U trong khá nhiều cơn khủng hoảng tương lai.

Nó không bắt tận.

2012-12-13

Thị-trường

Như mọi huyền thoại, thị-trường có cơ sở hiện thực của nó từ ngàn xưa, khiến nó, trong tư duy kinh-tế ngày nay, mang một sắc thái *khách-quan* (Ricardo, Marx) hay *linh thiêng* (*bàn tay vô hình của thị-trường*), hay "Nobel" kinh-tế học, nửa "khoa học" (nhờ toán học hạng bét) nửa tôn giáo (cũng nhờ toán học hạng bét).

Chẳng có gì khó hiểu.

Thị-trường là toàn bộ những trao đổi lao động giữa con người để cùng tồn tại ở một thời đại nào đó, dựa trên khả năng khoa học và kỹ thuật nào đó, trong bối cảnh lịch sử nào đó, xuyên qua một phương-thức-sản-xuất nào đó, với những phương tiện sẵn có của con người.

Ngày nay, chỉ trong một quốc gia khoảng 100 triệu người thôi, mỗi ngày, có hàng tỷ trao đổi như thế.

Bạn sống ở Nha Trang. Sáng sớm, bạn phơi phới ra đường, ghé mua một bát xôi thơm phức mỡ hành, có khi gói lá : bạn đã gia nhập thị-

trường. Nếu bạn ở PhuLăngXa, sáng dậy, ủ rũ đi mua một ổ bánh mì (khi gần nhà bạn còn có tiểu chủ làm và bán bánh mì) "truyền thống", bạn cũng đã gia nhập thị trường. Đời nay, chẳng mấy ai sống được ngoài thị-trường.

Một lượng quan hệ kinh-tế-xã-hội như thế, ai mà quản lý "on line", "real time" nổi ?

Thế mà, ngày nay, nhờ "khoa học", đặc biệt là những mô hình toán học, nhờ kỹ thuật, đặc biệt là tin học, và với quyền lực kinh-tế tuyệt đối, anh Tư-bản lớn ngày nay đã có thể quản lý ở mức quyết định một số quan-hệ kinh tế quyết định đời sống hàng ngày của bàn dân tại những quốc gia.

Thị-trường toàn cầu hoá đã và sẽ cho phép anh vượt qua mọi khủng hoảng. Chỉ ít cả trăm năm nữa.

Nó không cho phép anh vượt qua căn bệnh chí tử cố hữu của chính mình.

Ngược lại, những công cụ mà chính anh tạo ra để chi phối và làm chủ thị-trường, sẽ có ngày cho phép loài người hết nô lệ thị-trường ? Đó là một niềm tin của Marx. Về mặt khả năng, tới nay, không hão tí nào.

Để xem.

2012-12-15

Tình ý và văn chương

Văn nặng tình, suy luận đậm ý, đều có thể tạo tác phẩm hay.

Chỉ khi tình ý quyện nhau ở mức thời đại, kết tinh thành văn phong, mới có tác phẩm để đời.

2012-12-15

Bệnh phổ biến nhất ở đời ?

Có lẽ căn bệnh phổ biến nhất ở đời, bất kể trong văn hoá nào, là căn bệnh tạm gọi là *ta có quyền*. Nó thế này :

1/ Ta yêu thương một người khác. Ta liền thấy có trách nhiệm về người ấy, đối với người ấy.

Điều này thể hiện lòng vị tha cố hữu ở con người.

2/ Ta liền thấy ta có đủ thứ quyền đối với người ấy. Trước nhất là quyền chất vấn người ấy về đủ thứ chuyện riêng của người ấy.

Thật là điên.

Phải hiểu sự kiện trên thế nào ?

Theo tôi, phải hiểu nó trên cơ sở tình người cơ bản nhất, thứ tình tái tạo chất người ở con vật có khả năng đi trên hai chân, có khả năng tư duy bằng ngôn ngữ : tình cha mẹ với con.

Thường thường,

– cha mẹ yêu con, thấy mình có trách nhiệm về con, với con, xả thân nuôi nấng nó nên người, tức là che chở nó, dạy dỗ nó phải làm gì, nói gì, nghĩ gì.

– con cần được yêu, che chở và dạy dỗ để nên người ; nó yêu mến, kính nể cha mẹ đã cho nó tình thương ấy.

– quá trình thương yêu dạy dỗ trên không thể thiếu sự kiểm soát này : mày đã làm gì ? nói gì ? nghĩ gì ?

Đó là quan hệ "tự nhiên", cần thiết, trù mên, khiến ta nên người, ta chẳng thể quên.

Nhưng giữa hai con người đã trưởng thành, đã biến thành hai chủ thể cảm tình và tư duy cá biệt¹² xuyên qua hai nghiệm sinh đặc thù, quan hệ trên, dù xuất phát từ một tình thương chân thật, vị tha, sẽ biến thành một thứ quan hệ chinh phục, chiếm hữu, kiểm soát, rất khó chịu.

Có lẽ chỉ khi ta "hết biết" làm cha, làm mẹ, làm con, thì ta mới biết làm người bình đẳng với người khác, biết làm bạn, thậm chí biết yêu yêu. Đau lắm người ơi.

2012-12-19

Quyền lực chính trị

Xưa kia, ta ngây thơ nghĩ rằng mọi quyền lực đều tập trung, có chủ, gắn với tên một vài người. *Media* và *phim ảnh* cũng dạy ta điều ấy.

Nghiem sinh của ta ở thế giới Tư-bản PhuLăngXa đã cho ta hiểu : không hẳn thế ; quyền lực chính-trị trong thế giới Tư-bản, trên đời ta, là một quyền lực vô danh, vô diện, vô nhân. Do chính con người tạo ra. Marx nói thế, ta đồng ý. Cho tới ngày con của người tự biến thành *người*, nhân tính của nó ở đấy. Tư duy triết đích thực cũng chỉ cần dám trụ ở đấy thôi.

¹² dù cô đơn.

Quyền lực chính trị có thể áp đảo thời cuộc, đời ta.

Nó không thể áp đảo mãi khả năng làm người của con người ở bất cứ thời đại nào, trong bất cứ bối cảnh nào.

Ta "khác" Marx và ta "trung thủy" với Marx ở đó : muốn *làm người*, phải *hiểu* thân phận làm người ở thời đại của chính mình¹³, tự nguyện gánh nó và... làm gì đây ?

Đọc quyển I "*Bên thắng cuộc*", một tựa rất ăn khách, ta dị ứng, ta học "thêm" điều này : phải chăng, có lúc con người, vì đủ thứ chính đáng, thêm thắng cuộc đến chết và "thắng cuộc" chỉ như thế ấy thôi.

Câu thơ của Nguyễn Duy hay, khớp một ý của Bertolt Brecht. Nên làm người từ ý thức đó.

Nhưng không thể làm người như thế thôi.

2012-12-19

Nhìn về đâu ?

Ta nhìn *lên* để ước ao, hoài bão.

Ta nhìn *xuống* để hiểu thời gian ta có hạn.

Xét cho cùng, *lên xuống* đều hão.

Hai thế nhìn trên đều cần thiết để làm người trong một thời đại.

¹³ còn gọi là *Lịch Sử* hay *quy luật khách quan* gì đó, và, ở Ziaio Chỉ Quận gọi là *lý-lịch*.

Chấp nhận cả hai nghĩa là phải nhìn *thẳng* : ta không thể làm người một mình được, ta chỉ nên khát khao làm người trong thời đại này, với con người đời nay thôi. "Đại" hết xảy.

2012-12-22

Liên miên khủng hoảng và bế tắc tư tưởng

Đầu tháng 05-2012, chính phủ Pháp công bố "Báo cáo Gallois" vạch đường lối kinh tế hồng giải quyết khủng hoảng của nền công nghiệp Pháp, khiến khả năng cạnh tranh của nó tăng lên.

Có kinh tế gia tham gia cuộc tranh luận sau đó trên báo Le Monde nhận xét : nước Pháp đã liên tục áp dụng đường lối kinh tế này từ 20 năm nay, nó không giải quyết được gì, nó còn dẫn tới tình trạng hôm nay.

Dựa trên học thuyết kinh tế "lỗi thời" của Marx về phương thức sản xuất Tư bản tại Châu Âu cách đây khoảng 150 năm, bài này cố giải thích vì sao không thể nào khác được.

http://www.gouvernement.fr/sites/default/files/fichiers_joints/rapport_de_louis_gallois_sur_la_competitivite_0.pdf

Ông François Hollande, Đảng Xã Hội Pháp, vừa được bầu làm tổng thống, thông qua thủ tướng Jean-Marc Ayrault, liền trao cho ông Louis

Gallois nhiệm vụ triệu tập anh tài PhuLăngXa để vạch ra đường lối kinh tế cho phép giải quyết khủng hoảng của nền công-nghiệp Pháp, khiến khả năng cạnh tranh của nó tăng lên.

Ông Gallois là người khá độc đáo, xem tiểu sử của ông trong Wikipedia thì thấy. Xuất thân tả khuynh, đảng viên Đảng Xã Hội, ông đã được cả tả lẫn hữu, từ thời tổng thống Mitterrand cách đây hơn 30 năm, cho tới ngày nay, trọng dụng ở những chức vụ cao nhất trong chính trường và thị-trường. Cho tới cuối tháng 5-2012, ông còn là tổng giám đốc hãng Eads, European Aeronautic Defence and Space company. Ở đó, ông đã từ chối lương quá cao (2,8 triệu € / năm, chỉ muốn nhận lương cũ của mình = 800 000 € / năm).

05-11-2012, ông nộp bản báo cáo kết thúc bằng 22 đề nghị.

Sau đây, đề nghị trọng tâm quyết định tất cả :

"4e proposition :

créer un choc de compétitivité en transférant une partie significative des charges sociales jusqu'à 3,5 SMIC – de l'ordre de 30 milliards d'euros, soit 1,5 % du PIB – vers la fiscalité et la réduction de la dépense publique.

Ce transfert concernerait pour 2/3 les charges patronales, et pour 1/3 les charges salariales."

[tôi nhấn mạnh ; sẽ giải thích ngay sau đây]

Đại khái, bớt gánh-nặng-xã-hội [của ai ?], khoảng 30 tỷ € tức là 1,5% PIB (tổng sản phẩm quốc nội), bằng cách tăng thuế [đối với những ai ?] và giảm chi tiêu của Nhà-nước [cho những ai ?]

Đằng sau những cụm từ "*gánh-nặng-xã-hội*" (*charges sociales = charges patronales + charges salariales*) có những điều gì ?

Đại khái thế này :

Nhà-nước *buộc* xí-nghiệp và người-làm-công phải xử lý *lương-tổng-hợp* (*salaire super brut*) của người-làm-công như sau :

Lương-tổng-hợp = N, phân thành :	
Đóng góp của xí-nghiệp = X = x % của N →	Các quỹ phúc-lợi-xã-hội
Đóng góp của người-làm-công = Y = y % của (N-X) →	
Lương-ròng = thu nhập của người-làm-công	

Theo chữ nghĩa, lượng tiền X do xí-nghiệp đóng góp vào các quỹ-phúc-lợi-xã-hội ¹⁴ lớn

¹⁴ Dịch kiểu này thật cầu thả. Cứ như có một Đấng Thiêng Liêng nào đó ban phước lành cho người đời. Trong kinh-tế học ngày nay không thể chấp nhận bất cứ phép mầu nhiệm nào ngoài phép lành này : Tiền đẻ ra Tiền'. Đó là phép mầu nhiệm đặc thù của phương-thức-sản-

hơn lượng tiền Y do người người-làm-công đóng góp. Chỉ đọc bảng biểu lương (*bulletin de salaire*) mình nhận mỗi tháng thì thấy liền.

Kinh-tế gia tư-sản không ai mất thời giờ phân tích sự phân biệt giữa đóng góp của xí-nghiệp (còn gọi là *của giới chủ, cotisations patronales*) với đóng góp của người-làm-công (còn gọi là *của giới làm-công, cotisations salariales*). Đối với họ, nó không có ý nghĩa về mặt kinh-tế học, không có tác động trong sự vận động của guồng máy kinh-tế. Theo quan điểm mácxít, họ có lý. Chỉ có hai lượng quan trọng thôi :

a/ lương-tổng-hợp

Vì nó tuột ra khỏi tay của anh Tư-bản, trực tiếp chi phối khả năng cạnh tranh (*compétitivité*) của xí-nghiệp (**Cung**) ?

b/ lương-ròng của anh làm-công.

xuất Tư-bản. Những học thuyết kinh-tế tư-sản giải thích nó bằng tâm lý học : tôi thất lung buộc bụng cho anh vay thì đương nhiên tôi phải được hưởng lời. Tiền lời đó từ đâu ra là chuyện của anh, tôi không cần biết. Đối với tôi, đó là một phép lành do sự hy sinh, dũng cảm, đầy rủi ro, nguy hiểm mà tôi đã chấp nhận khi tôi cho anh vay, tạo ra (?). Thế mà lý thuyết gia kinh-tế "khoa học" chấp nhận được ! Còn mang ra giáo huấn sinh viên và giảng dạy trong trường đời ! Cũng nên thông cảm dịch giả nào đã tạo "khái-niệm" này trong tiếng Ziao Chỉ : chính người PhuLăngXa cũng đã tạo ra một "khái-niệm" chính-trị – kinh-tế tương đương để mô tả hình-thái Nhà-nước của họ : "État Providence" = "Nhà-nước ban phúc-lợi". Chán thật.

Vì nó trực tiếp quyết định sức mua của anh làm-công, chi phối thị-trường hàng-hoá quốc nội, nơi anh Tư-bản bán sản phẩm của mình (*câu*) ?

Khác với kinh-tế gia, khi bàn về vai trò xã hội của "xí-nghiệp", sự phân biệt giữa *đóng góp của xí-nghiệp* với *đóng góp của người-làm-công* là đề tài tranh luận gay gắt giữa các chính khách và giữa bàn dân : thấy không, xí-nghiệp đóng góp cho xã hội nhiều hơn người-làm-công mà, phải điên điên mới lên án nó, lên án những ông chủ !

Quan hệ giữa hạ-tầng-cơ-sở-kinh-tế (*infrastructure économique*) với thượng-tầng-kiến-trúc-ý-thức-hệ (*super-structure idéologique*) là như thế : một món tiền trích từ lương-tổng-hợp của người-làm-công đưa vào một quỹ xã hội, *do luật pháp ấn định, phải khai* như là đóng góp của hai tác nhân : chủ (đóng nhiều hơn) và người-làm-công. Chế độ dân chủ, tự do và pháp quyền tư-sản, trong lĩnh vực này, là như vậy. Dư đề tài cho bàn dân, chính khách và lý thuyết gia đủ môn phái tranh luận tới ngày tận thế.

Thôi thì dán nhãn hiệu *ai đóng góp* cũng được, điều chính yếu vẫn là : trong tổng sản phẩm quốc nội (PIB, GDP), anh Tư-bản-tư-hữu lãnh bao nhiêu và người-làm-công lãnh bao nhiêu, khuynh hướng chia chác phát triển ra sao trong những năm qua ? Rất rõ : phần của người-làm-công tà tà giảm từ 69,9% năm 1975 xuống

57,8% năm 2008.¹⁵ Từ đó đến nay, nó tiếp tục giảm. Với chính sách kinh-tế của ông Gallois, trong những năm tới, nó tiếp tục giảm là cái chắc.

Đương nhiên, phần của anh Tư-bản-tư-hữu tăng song song.

Thế nào đi nữa, theo *Báo cáo Gallois*, trút bớt gánh-nặng-xã-hội có nghĩa là :

– anh Tư-bản chiếm lĩnh một phần lương-tổng-hợp của người-làm-công bỏ túi.

– người-làm-công, trước mắt, cũng được lãnh thêm tí lương-ròng.

Khéo léo đều ở đây ! Nghệ thuật chính-trị đời nay ở PhuLăngXa trong lĩnh vực này chỉ còn có vậy !

Vì giá bàn dân sẽ phải trả tức khắc là : các quỹ-phúc-lợi-xã-hội bớt nguồn thu nhập, bớt khả năng "ban phúc lợi", điều bàn dân PhuLăngXa khó chấp nhận. Thế thì phải bù đắp cho chúng. Bù đắp bằng cách nào ?

a/ tăng thuế. Mọi người sẽ phải gánh. Đương nhiên có người-làm-công.

Nhưng ai sẽ gánh bao nhiêu là một *vấn đề khác*, không phụ thuộc chính sách "kinh-tế" mà phụ thuộc chính sách thuế má (*fiscalité*).

b/ hạ chi tiêu của Nhà-nước (*dépense publique*). Mọi người sẽ phải gánh.

15

http://contreinfo.info/article.php3?id_article=1487

Nhưng hạ chi tiêu cho những ai ? Cũng là một *vấn đề khác* ! không phụ thuộc đường lối "kinh-tế" mà phụ thuộc chính sách quản lý ngân sách của Nhà-nước ? Hay một món gì khác ?

Cứ coi những món tiền khổng lồ mà Nhà-nước đã cung cấp cho những ai trong cơn khủng hoảng tài chính vài năm qua và những cắt xén chi tiêu trợ cấp cho những ai trong thời gian ấy, tuy không hiểu nổi nhưng cũng thấy được...

Thực tế, chính sách kinh-tế này chẳng mới mẻ gì. Tác giả của nó là ông Michel Rocard, thủ tướng của ông Mitterrand, Đảng Xã Hội, khi ông sáng lập thuế CSG cách đây hơn 20 năm. Năm 2010, anh CSG "nặng" gấp hai thuế lợi tức của bàn dân. Mấy năm qua, ông Rocard hợp tác hài hoà với tổng thống Sarkozy (hữu), được bổ nhiệm làm đại sứ chuyên trách thương lượng về... Bắc Cực và Nam Cực ! Ông đã tận tụy ghé thăm mấy chú *pingouins*. Hoà giải hoà hợp đến thế là cùng. Hiện tượng này đã được bình thường hoá trong đời sống chính trị ở PhuLăngXa đến mức ông Sarkozy đã thoải mái tuyên bố : tôi là giám đốc quản lý nhân sự cho Đảng Xã Hội ! Tuyệt cú mèo !

Thôi, em sợ lắm, để các chuyên gia bàn và khai minh cho bàn dân.

Đằng sau cụm từ "*các quỹ-phúc-lợi-xã-hội*" có gì ?

Có một đồng quỹ nhận tiền đại loại như trên để thực hiện một số nhiệm vụ đoàn kết tương thân tương trợ theo một đồng quy chế đặc thù. Nhảy vào cái rừng luật lệ này, ắt biến thành chuyên viên. Ta không có nhu cầu ấy, chỉ cần hiểu đại khái như sau.

a/ nhiệm vụ

giúp đỡ người-làm-công trong cơn hoạn nạn :

– đau ốm (chính mình, vợ hay chồng, con cái) : *quỹ bảo hiểm xã hội, caisse d'assurance maladie*.

– thất nghiệp : *quỹ bảo hiểm thất nghiệp, caisse d'assurance chômage*.

– sống tuổi già : *quỹ hưu trí, caisse de retraite*.

– khả năng nuôi gia đình : *quỹ trợ cấp gia đình, caisse d'allocation familiale*.

– Và một đồng thứ linh tinh khác cho từng thành phần xã hội.

Theo học thuyết kinh-tế của Marx, hầu hết thuộc *giá-trị của sức-lao-động* nhằm tái tạo sức-lao-động *cần thiết* cho *quy-trình-vận-động* của Tư-bản, *trước mắt và lâu dài*.¹⁶

b/ quản lý

Những quỹ này do đại diện của giới chủ (*Me-def*) và giới người-làm-công (các công đoàn) đồng quản lý dưới quyền trọng tài của Nhà-nước¹⁷. Họ quyết định đầu vào và đầu ra của quỹ, *e tutti quanti*. Khi họ đồng ý với nhau,

¹⁶ Những khái niệm sức-lao-động và giá-trị của sức-lao-động trong học thuyết kinh-tế của Marx rất gần bó với thời cuộc, khá phức tạp, đáng là đề tài nghiên cứu, nếu trên đời nay còn có vị giáo sư nào nhận hướng dẫn một luận án như thế. Xin miễn bàn ở đây.

¹⁷ Đây là nguồn gốc của một số bệnh trầm trọng trong công đoàn của người-làm-công ở PhuLăngXa, góp phần khiến chúng suy thoái.

Nhà-nước bảo lãnh quyết định chung của họ, nghĩa là : bù lỗ, nếu có. Khi họ bất đồng, Nhà-nước quyết định tối hậu bằng luật pháp. Nhà-nước sẽ quyết định thế nào thì... hê hê.

c/ về mặt lịch sử, thế này.

Những quỹ-phúc-lợi-xã-hội không từ trên trời rơi xuống nhân gian, không do Đấng Thiêng Liêng nào tạo, không nhờ lý thuyết của bất cứ kinh-tế gia, tư tưởng gia tư-sản nào mà hình thành. Nó chào đời xuyên qua đấu tranh giai-cấp của giai-cấp công-nhân PhuLăngXa trong suốt thế kỷ 19 và nửa đầu thế kỷ 20. Quỹ *Sécurité Sociale* (*Bảo hiểm xã hội*) được thành lập ngày 04-10-1945, sau chiến tranh thế giới 2, khi Đảng Cộng Sản PhuLăngXa tự vinh danh là *Đảng của những người bị bắt* (*le Parti des fusillés*), đúng thế, và trở thành đảng lớn nhất ở Pháp theo lá phiếu của cử tri.

Chính giới, các chuyên gia và lý thuyết gia kinh-tế bàn luận túi bụi về *Báo cáo Gallois*. Bàn dân chẳng mấy ai hiểu nổi họ bàn chuyện gì vì những từ ngữ được sử dụng nhập nhằng kinh hoàng : dùng hai từ khác nhau để chỉ định cùng một hiện thực, dùng cùng một từ để nói lên hai điều khác nhau, thậm chí phủ nhận nhau, *e tutti quanti*...

Bàn dân không hiểu gì cả nhưng cũng nhận ra mấy điều sau.

a/ Chi¹⁸ *Medef* (*Mouvement Des Entreprises de France*), tổ chức đại diện giới chủ xí-nghiệp của Pháp, hỉ hả vui sướng, chỉ phản đối cho có lệ : chưa đủ triệt để...

Không khó hiểu : ông Gallois đã chủ trương thực hiện *tất cả* những đòi hỏi do *Medef* nêu ra ngay sau khi ông Hollande được bầu làm tổng thống, đôi khi với giọng đe dọa ! Hỡi ơi nền dân chủ pháp quyền PhuLăngXa !

b/ Đảng đối lập UMP cũng chỉ chế nhạo cho có lệ, không chống việc thực hiện *Báo cáo Gallois*.

c/ ngoài nhóm nhỏ gọi là cực tả, trong Đảng Xã Hội chẳng ai lên tiếng phản đối.

d/ Đảng Cộng Sản, đương nhiên chống, nhưng tiếng nói của nó chẳng còn mấy ảnh hưởng, nhờ ơn Staline, Mao, các lãnh tụ và lý thuyết gia "cộng sản" khác ở thế kỷ 20 và 21.

e/ các chuyên gia và lý thuyết gia kinh-tế có uýnh nhau sơ sơ.

Hai tuần sau, chẳng ai bàn tới nữa.

Thế nghĩa là gì ? Là : dưới nhãn hiệu *tả* hay *hữu*, về mặt kinh-tế, khi nắm quyền lực, chính khách PhuLăngXa lý luận và hành-động *như nhau*. Thế thôi.

Quên mãi cũng có ngày *phải nhớ*.

Bàn dân không hiểu gì cả nhưng đã biết rằng trong những tháng năm tới, mình sẽ lãnh đủ. Đó là cách hiểu biết thiết thực, chính xác nhất.

¹⁸ xin lỗi mấy bà, hiện nay chủ tịch của cơ quan này là một bà nên tôi không dám gọi bằng anh... Còn gọi bằng bà hay ông, tôi không cam.

Trong những người tham gia tranh luận có một vị nhẹ nhàng nhắc nhở : chính sách này đã được thi hành liên tục 20 năm rồi, chẳng giải quyết được gì, khả năng cạnh tranh của xí-nhiệp Pháp vẫn tà tà sa sút.

Đúng vậy, nếu người ta có chút trí nhớ. Kể ra vị này còn quá ân cần. Có lẽ vị cũng tả khuynh kiêu Đảng Xã Hội.

Thực tế, người đầu tiên nêu ra loại chính sách kinh-tế này là ông Raymond Barre – thủ tướng (1976-1981) của tổng thống Giscard D'Estaing, được tổng thống vinh danh hiệu "kinh-tế gia lỗi lạc nhất" của Pháp đương thời (ông Barre vốn là giáo sư kinh-tế học) – với câu trứ danh : "Người Pháp sống trên khả năng của mình". Từ ấy, họ vẫn sống như vậy, tuy ngày càng eo hẹp hơn, thế mà chưa chết tốt cũng lạ.

Ngoài hai năm đầu thời tổng thống Mitterrand (1981-1983), *tất cả* các vị thủ tướng, bất kể tả hay hữu, khi nắm quyền, đều thực hiện những chính sách kinh-tế cơ bản như thế.

Tại sao chính khách và những anh tài kinh-tế học PhuLăngXa cứ nhại đi nhại lại một đường lối kinh-tế liên tục tà tà thất bại như thế ?

Vì, bất kể tình cảm của họ ra sao, kiến thức và tư duy kinh-tế của họ đã định hình và bị gói ghém thành khung trong cùng một lò. Cứ đọc tiểu sử của họ thì thấy. Có khác nhau chăng là ở chút ngôn từ nhập nhằng, ít nhiều tình tứ với

bàn dân. Món này không tôn đồng xu¹⁹ mà có khi lời chính-trị to !

Ta có thể tóm gọn nội dung suy luận cơ bản của họ, đó là "nguyên lý" : kinh-tế Tư-bản là chân trời không thể vượt qua được của nhân loại. Nó là định mệnh của loài người. Ai đã chấp nhận "nguyên lý" ấy, cơ bản, chẳng thể suy luận và hành-động khác được.

Điều trên đúng, chỉ ít cả trăm năm nữa. Người đời, mấy ai sống tới trăm tuổi ? Mấy ai nhìn quyền lực lâu đến thế được ?

Điều trên sai, đối với một số người muốn con người *ngày nay* không chỉ thế. Dù, cơ bản, phải đành vậy, nhưng xin các ngài cũng vừa vừa thôi²⁰. Gọi họ là nghệ sĩ, nhà thơ, nhà văn, hay nhà tư tưởng hảo cũng được.

*

Thôi, để thoát bầu không khí loanh quanh bề tặc tư tưởng, để giải lao một tí, ta thử quan sát vấn đề này với một cách tiếp cận khác cho *zui*.

Trong phần sau, tôi chỉ sử dụng khái-niệm của một học thuyết kinh-tế cũ rích, có từ thế kỷ 19 :

¹⁹ kể cả những đồng xu sẽ thu nhật được trong những chức vụ virtuel tại các xí-nghiệp lớn khi mình mất chính quyền !

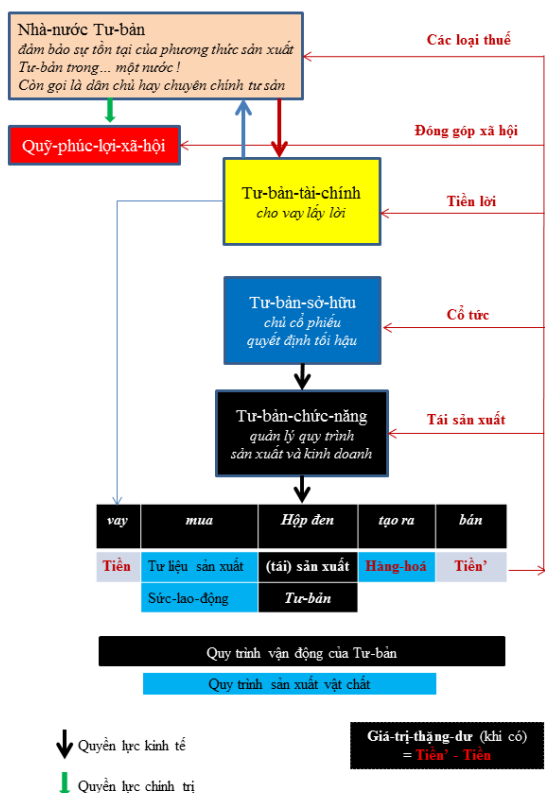
²⁰ Đó là lập trường chính trị cuối đời của ông Nguyễn Khắc Viện : ông chấp nhận kinh-tế-thị-trường tư-bản là bất khả kháng, nhưng ông cho rằng ĐCS Ziao Chi, với quyền lực chính-trị trong tay, vẫn còn có thể có vai trò : giới hạn tối đa đau khổ của những anh vô sản trong giai đoạn này. Không hoàn toàn hảo. Đáng nể.

học thuyết kinh-tế của Marx trong những bản tiếng Pháp đang thời ông còn sống và đã đích thân hiệu đính.

Có người cho rằng nó quá lỗi thời, vô dụng. Tôi thì không. So với thời nay, kiến thức của Newton còn lỗi thời hơn nữa²¹, thế mà nó vẫn đúng, vẫn hữu dụng, chí ít trong một bối cảnh hành-động nhất định của con người. Với Marx cũng vậy.

Dĩ nhiên, trên cơ sở ấy, tôi có "cập nhật" tí ti chi tiết hiện đại, thậm chí hậu hiện đại (trong tư duy kinh-tế). Đủ để thấy học thuyết kinh-tế của Marx vẫn còn *thừa* sinh khí để tự thích nghi với thời đại.

²¹ con tôi còn biết hơn mà ! Tuy chúng nó chỉ là những đứa lùn, ngược đầu trí tuệ lên, không quá mất cá chân của Newton, chúng nó tự biết.



Phương-thức-sản-xuất Tư-bản trong một nước

Cảnh báo

0/ Mô hình này được đơn giản hoá tối đa để đỡ rối mắt rồi ợc.

1/ Không nên hiểu nó theo kiểu suy luận hình thức thôi ; không có kích thước thời gian đối với những hình-thái khác nhau của Tư-bản, và không coi "khái-niệm" như một hình-thái quan-hệ giữa người với người xuyên qua ngôn ngữ

đặc thù của những lĩnh vực "khoa học" nhân văn !

Tiếc thay, đó là cách hiểu phổ biến của các lý thuyết gia mácxít, *cộng sản or not*. Tự nhiên thôi : ở bất cứ đâu, *từ thuở học đọc học đếm đến chết, ta được đào tạo như thế*.

Nếu ta đếm xia tới thời gian, bắt đầu phức tạp liền. Thí dụ.

Quy-trình-sản-xuất Tư-bản, còn gọi là *vòng quay của Tư-bản* = toàn bộ *hành-động* của các tác nhân để thực hiện quá trình *Tiền → Tiền'*.

Những hành-động ấy đòi hỏi thời gian. Đơn vị đo lường thời gian thích ứng cho mỗi hành-động tùy thuộc :

a/ hình-thái cụ thể của hành-động sản-xuất²².

b/ pháp luật...

c/ *e tutti quanti*.

Quy-trình-sản-xuất Tư-bản có thể là một ngày hay cả chục năm !

²² Hình-thái cụ thể của hành-động sản-xuất đo bằng thời gian vật lý và tạo ra giá-trị-xử-dụng của hàng-hoá. Nhưng lượng thời gian ấy không là giá-trị của hàng-hoá như Ricardo tưởng tượng. Giá-trị của hàng-hoá tùy thuộc hình-thái xã hội của hành-động sản-xuất và lượng thời-gian-lao-động-cần-thiết đối với xã hội để sản-xuất một hàng-hoá. Đây là những khái-niệm gốc của học thuyết kinh-tế của Marx, rất phức tạp, khó hiểu. Tôi đã bàn cặn kẽ trong một bài khác trong oép ămvc, không thể lại nhái lại ở đây.

Bạn ghé qua khu hoạt động kinh-tế gần sân bay *Charles De Gaulle*, vào khu quán ăn, sắp hàng mua một bữa *couscous*, bạn sẽ được trực tiếp mục kích một quy-trình-sản-xuất Tur-bản gần như nguyên chất trong nội 1 ngày. Quán *couscous* có bề mặt khoảng 4-5 thước, bề sâu khoảng 2-3 thước, với một người-làm-công duy nhất. Sáng tới công sở, chị có đủ phương tiện sản-xuất trong tay, kể cả chính mình. Công việc của chị là tiếp khách, nấu và nướng ! thức ăn, đưa cho khách hàng, và thu tiền. Hết ngày lao-động, chị trao tiền thu được cho chủ. Với ông chủ, Tiền đã đẻ ra Tiền', đã biến thành Tur-bản.

Nhưng nếu là xí-nghiệp sản-xuất và kinh doanh xe hơi hay máy bay thì chỉ ít đơn vị thời gian cho một vòng quay của Tur-bản là tháng hay năm.

Để cho bớt rối mắt ta thử dùng những giả thuyết không hảo sau :

a/ quy-trình-sản-xuất Tur-bản là đúng một tháng.

b/ anh Tur-bản-tư-hữu ứng đủ vốn cho anh Tur-bản-chức-năng làm việc. Bớt khâu vay để mua phương tiện sản-xuất.

c/ đầu vào : định mua là có liền hàng-hoá trong tay. Không hảo : đặt hàng trước và thanh toán khi nhận hàng.

d/ đầu ra : làm xong sản phẩm là bán được ngay. Cũng không hảo : được đặt hàng trước, làm xong nộp liền và lãnh tiền liền. Kiểu quản lý "0 stock" mà anh Nhật tạo ra ấy mà.

Ngay như thế, mô hình trên vẫn không mô tả được hiện thực :

a/ đầu vào

– Người-làm-công *phải* cho anh Tư-bản-chức-năng *vay không lời* giá-trị của sức-lao-động của mình trong một tháng : làm hết tháng rồi mới có thể lãnh lương. Luật pháp nó thế. Ai điên mà trả lương trước cho anh ? Tới cuối tháng, giá-trị của sức-lao-động của anh đã nằm trong Tiền' : người-làm-công, khi lãnh lương, chỉ thu hồi giá-trị mình đã cho chủ vay không lời²³. Được thế đã là có phúc lắm rồi, còn than vãn gì nữa ? Muốn thất nghiệp à ?

– ngay khi mua tư-liệu-sản-xuất, anh Tư-bản-chức-năng đã phải nộp thuế TVA²⁴, tuy chưa sản-xuất được bất cứ gì đáng đóng thuế.

²³ Nếu quy-trình-sản-xuất Tư-bản là một năm, quả nhiên anh Tư-bản-tư-hữu phải cho anh Tư-bản-chức-năng vay một số tiền = 11 tháng lương. Có lẽ vì thế người ta có thể tán láo rằng anh Tư-bản-chức-năng ứng trước cho người-làm-công 11 tháng lương để sống ! Đó là thể nhìn rất "tự nhiên" của anh Tư-bản-chức-năng : đối với anh, thời gian lao động của người-làm-công chẳng có giá-trị gì hết khi anh chưa nắm được sản phẩm để bán trong tay, thậm chí khi anh chưa bán được sản phẩm ! Tiền anh đã đổ ra, chưa thể biết còn lại hay không, và bao nhiêu. Không hão tí nào !

²⁴ Thực tế là nộp thuế TVA thay cho các anh Tư-bản đã tạo ra tư-liệu-sản-xuất mà mình mua. Sẽ được Nhà-nước hoàn lại, nhưng 3 tháng sau. Khi anh Tư-bản-chức-năng bán sản phẩm do chính mình tạo ra thì kẻ mua thay mặt anh nộp thuế TVA cho Nhà-nước. Đại khái vậy. Ta

b/ đâu ra

Chỉ mũi tên chỉ vào khung quỹ-phúc-lợi-xã-hội là khớp vì nó gắn liền với *quy-trình-vận-động* của "lương lao-động" = 1 tháng.

Những mũi tên khác đều dùng đơn vị đo lường thời gian khác, thường là năm. Khấu hao chẳng hạn, do luật pháp quy định, thường phải trải trên 3 hay 5 năm.

c/ e tutti quanti.

Chán thật. Chẳng có cách nào trình bày khá hơn cho dân ngoại đạo chúng ta tạm hiểu, ngoài một mớ chữ nghĩa tù mù.

Dù sao cũng đủ dùng cho chuyện ta đang bàn.

2/ Thiếu anh *Tư-bản-thương-mại* vì không cần thiết để hiểu. Tuy vậy, cũng nên nhớ :

a/ Hiện nay hãng *Walmart* là hãng *Tư-bản* lớn thứ 3 trên thế giới, hơn xa *Microsoft* chẳng hạn. Nó ảnh hưởng không nhỏ nếp sống hàng ngày của con người ở khắp nơi, đặc biệt là ở Mỹ.

b/ *Tư-bản-thương-mại* là *Tư-bản* đích thực, tạo ra giá-trị sử dụng mới và do đó tạo ra giá-trị thặng dư chứ không chỉ chia chác giá-trị thặng dư do các anh *Tư-bản* công-nghiệp tạo ra. Quan điểm này của tôi bất đồng với quan điểm của Marx trong *Tư-bản luận (các tập 1-2-3)*, tôi đã trình bày trong một bài khác trong oép *ămvc*.

3/ Chỉ có phần kinh-tế vĩ mô giới hạn ở quy mô một nước. Ta bàn về khủng hoảng và bế tắc tư tưởng ở PhuLăngXa mà.

không cần hiểu biết căn kẽ vấn đề này để hiểu sự vận động của *Tư-bản* công-nghiệp.

Ngay như vậy, đừng tưởng hão rằng tất cả đều là "của" Pháp. Thí dụ :

Khung *Tư-bản-tài-chính*, đương nhiên có anh Tư-bản-tài-chính PhuLăngXa, nhưng, cơ bản, là Tư-bản-tài-chính "vô tổ quốc", còn gọi là "những thị-trường-tài-chính".

Khung *Tư-bản-tư-hữu*, đương nhiên có anh Tư-bản-tư-hữu PhuLăngXa, nhưng, ở mức quyết định (40 công ty lớn nhất ở Pháp, CAC 40), hơn 40% là anh Tư-bản-tư-hữu tứ xứ.

4/ *Hộp đen Tư-bản* trong mô hình này, chính là phần kinh-tế vi mô cho phép ta có thể nhìn tổng hợp nhất quán trong lý thuyết kinh-tế. Marx là người duy nhất tìm hiểu tới cùng vấn đề này, giúp ta hiểu rõ nền tảng của phương-thức-sản-xuất Tư-bản. Đây là kiến thức *nền tảng* của môn kinh-tế học. Nó liên quan tới sự khác biệt giữa lý thuyết kinh-tế của Smith-Ricardo và Marx. Nó quan trọng đến mức học giả kinh-tế học ngày nay còn gọi những học thuyết kinh-tế thống trị tư duy kinh-tế "toàn cầu hoá" là *néo-classique* hay *néo-libéral* (Smith-Ricardo hiện đại hoá). Phải công nhận : họ không thêm đổi chọi với học thuyết kinh-tế của Marx, ai còn thêm biết tới ? họ chỉ muốn ăn thua đủ với học thuyết kinh-tế của Keynes thôi. Bì hài kịch thay! Hiện nay, *tất cả* các Nhà-nước Tư-bản ở Tây U thực hiện cả hai học thuyết trên hòng giải quyết những cơn khủng hoảng liên miên của phương-thức-sản-xuất Tư-bản ở nước họ. Mà không giải quyết được.

Tiếc thay, như trong vật lý đời nay, môn kinh-tế vi mô lại thực sự bao quát nên cực trừu tượng, khó hiểu.

Ngày nay, trong *media* và đại học, chẳng mấy ai quan tâm đến nữa. Buồn quá.

Ngày mai thế nào, ai mà biết ?

5/ Ở đây, ta gạt qua bên những nhiều nhăng kiêu đầu cơ (nguyên liệu...), lừa gạt (*sub-prime*...), gian lận đủ kiểu... chỉ xem sự vận động của kinh-tế Tư-bản trong trạng thái (rất lý thuyết) trong lành của nó.

6/ trong bài này, những khái-niệm kinh-tế được biểu hiện bằng những từ "kỹ thuật" thường viết với dấu nối "-" để phân biệt với *nghĩa-chung* (*sens commun*) trong ngôn ngữ thường ngày, hầu hết đã được định nghĩa trong *Tư-bản Luận* (1-2-3) của Marx, *Tư-Duy Tự-do* của tôi và mấy bài về kinh-tế tôi đã đăng trong oép *ămvc*. Xin lỗi độc giả, tôi không thể lải nhải lại ở đây. Chết người ta...

Đặc biệt, mấy khái-niệm sau phải hiểu như sau :

– *kinh-tế* = một hình-thái quan hệ giữa người với người để cùng nhau tái tạo, phát triển và sáng tạo môi trường sinh sống vật chất và tinh thần của con người ở một thời đại nhất định, xuyên quan một phương-thức-sản-xuất đặc thù của thời đại ấy.

– *hàng-hoá* = một hình-thái quan hệ giữa người với người để trao đổi lao-động với nhau trong một phương-thức-sản-xuất đặc thù của một thời đại nhất định.

– *giá-trị của hàng-hoá* = một hình-thái quan hệ giữa người với người để quy định những *lượng thời gian lao-động tương đương* trong sự trao đổi lao-động có những hình-thái cụ thể khác nhau (cơ bắp, tri thức, *e tutti quanti*, chỉ có thể

đo đếm bằng cùng một đơn vị thời gian vật lý chung = ngày, giờ lao-động). Một hình-thái của giá-trị là tiền. Một hình-thái khác là cổ phiếu. *E tutti quanti*.

– người-làm-công = định nghĩa khái-niệm *pro-létaire* của Marx (tiếng Ziao Chỉ gọi tểu theo kiểu Tàu là *vô sản*) = con người, vì không có phương tiện sản-xuất trong tay, *phải* bán sức-lao-động của mình cho người khác, đòi lấy đồng lương, mới sống được.

Khi bán sức-lao-động của mình cho xí-nghiệp công-nghiệp, người ấy được gọi là *công-nhân* (*ouvrier*, thuộc *giai-cấp công-nhân*, *classe ouvrière*), một hình thái của *lao-động-làm-công* (*travail salarié*) hay *lao-công* (khái-niệm mới ở Trung Quốc, quả chính xác). Đó là hình-thái lao động làm-công quan trọng nhất thời Marx, thế kỷ 19. Hôm nay, ở các nước mới nổi cũng vậy. Ở các nước Tư-bản phát triển, có khác.

Định nghĩa *người-làm-công* của Marx hoàn toàn dùng được một cách bổ ích để hiểu kinh-tế Tư-bản toàn cầu hoá hôm nay, kể cả ở các nước Tư-bản phát triển, nơi *giai-cấp công-nhân* truyền thống chỉ chiếm khoảng 15-20% tổng số người-làm-công.

Những hình-thái làm-công khác thì vô vàn. Chính vì thế, khi "*tái cấu trúc*" (*restructuration*) xí-nghiệp, anh Tư-bản-chức-năng không chỉ đuổi bớt công-nhân. Nó đuổi tuốt luốt. Nó không nỡ phân biệt đối xử với bất cứ ai. Miễn sao tiền lương ở đầu vào của quy-trình-sản-xuất Tư-bản giảm. Thế thôi. Trong một nghĩa nào đó, trong công-nghiệp, anh công-nhân là người cuối cùng mà nó đuổi, khi nó có thể thay anh

bằng máy móc hay lao-động căng thẳng hơn của các anh công-nhân khác, điều khá giới hạn về mặt sinh học. Dù sao, trong sản xuất công-nghiệp, thiếu anh công-nhân, tiền không thể đẻ ra tiền' !

a/ Với tư cách *sức-lao-động* mua trên "thị trường lao động", người-làm-công thuộc *lực-lượng-sản-xuất* (*forces productives*) : không có nó chẳng thể sản-xuất bất cứ gì, chẳng thể có Tư-bản dưới mọi hình-thái. *Khách quan đó*.

b/ Với tư cách chủ của hàng-hoá *sức-lao-động* trong "thị-trường lao-động", nó là một tác nhân trong *quan-hệ-sản-xuất Tư-bản* (*rapports sociaux de production capitaliste*) – tác nhân kia là anh Tư-bản-tư-hữu (chủ phương tiện sản-xuất) – trong tư thế *tự do và bình đẳng* với bất cứ công dân nào trước pháp luật, để ký hợp đồng lao-động. *Chủ quan đó*.

c/ Chính ở *nó* mới có thể có câu chuyện dường như hoang đường này : lực-lượng-sản-xuất chống lại quan-hệ-sản-xuất, phủ nhận, rồi phủ định quan-hệ-sản-xuất, mở đường sáng tạo ra một quan-hệ-sản-xuất mới trong lịch sử kinh-tế của loài người : nó hết chấp nhận nổi làm người như nó, phải phủ định chính mình để được sống như một con người²⁵. Toàn là quan hệ giữa

²⁵ gần như biện chứng của Hegel, gần như thôi... Cũng không phải là lập luận của Marx. Là lập luận của tôi. Khốn nạn quá, quý mến Hegel và Marx đến vậy, cũng có ngày phải vượt qua. Phải sống mà ! Nhưng không có Hegel thì không có Marx, không có Marx thì tôi

người với người thôi mà, có gì là không có thể, nếu con người thực sự tự do ?

Định nghĩa, thế nhìn, ngôn từ, bình luận

Tư-bản-chức-năng

Ở đây, giới hạn ở hình-thái Tư-bản công-nghiệp.

Nó là gốc của mọi sự. Không có nó, loài người đời nay không có gì để ăn, để mặc, để du hí, làm thơ, làm chuyên gia, trí giả hay triết gia, *e tutti quanti*. Trung Quốc đã mau chóng trở thành cường quốc kinh-tế số hai trên thế giới chính nhờ nó đã biến thành *Nhà máy của thế giới, L'Usine du monde*.

Người ta còn nêu danh anh Tư-bản-chức-năng với tên mỹ miều, hàm hồ, trống rỗng : *Xí-nghiệp, L'Entreprise*. *L'Entreprise* ở đây không là danh từ ám chỉ một hiện thể như ta quen nghĩ. Nó là một "khái-niệm" trong "khoa học" kinh-tế Tây U.

Hiểu theo nghĩa thông thường, nó là toàn bộ hành-động có tổ chức của con người trong một đơn vị sản-xuất để sản-xuất của cải vật chất, ai cũng có nhiệm vụ bảo vệ nó không thì đói nhăn răng cả lũ. Tính chất xã hội của cả Tư-bản lẫn công-nhân ở đó. Điều ấy không sai nên anh công-nhân thoải mái nói : xí-nghiệp *của* tôi ! Nó là sở hữu của ai ai đó chứ có phải *của* anh đâu mà nói vậy ! Ngày nào nó tống cổ anh ra đường, anh sẽ biết nó là *của* ai... Ngày đó, chính là khởi điểm khủng hoảng của phương-

không có khả năng suy luận như tôi suy luận hôm nay trong đề tài này, dù đúng dù sai.

thức-sản-xuất Tư-bản ở **anh** vì kinh-tế là... quan hệ giữa người với người để cùng tồn tại mà. Sao "nó" nở tiêu diệt anh, người khát khao xả thân làm việc để nuôi chính mình và vợ con ?

Hiểu theo kinh-tế học của Marx, xí-nghiệp là đơn vị sản-xuất giá-trị-thặng-dư²⁶, khiến tiền "bổng nhiên" đẻ ra tiền, biến tiền thành Tư-bản. Với nội dung ấy, xí-nghiệp là những **người** trực tiếp điều khiển *quy-trình-vận-động* của Tư-bản. Trong tư cách ấy họ là :

a/ mạch giao diện giữa công nhân và anh Tư-bản-tư-hữu – chủ đích thực của xí-nghiệp – với tư cách đại diện anh Tư-bản-tư-hữu. Chính vì thế, anh công-nhân biết ơn hay căm thù họ vì, ngoài họ, anh chẳng thể chỉ ra ai là chủ của mình.

Thuở khai thiên lập địa của phương-thức-sản-xuất Tư-bản, anh Tư-bản-tư-hữu và anh Tư-bản-chức-năng thường là cùng một con người. Ngày nay, chẳng còn mấy xí-nghiệp lớn chỉ có một vài ông chủ thôi. Chủ đích thực thường là một đồng người có từ 1 đến N cổ phiếu. Tư-bản đã hoà mình với quần chúng đến thế. Nhưng ai nắm được 15% – 30% cổ phiếu đã thừa sức nắm trọn quyền lực. Điều ấy đòi hỏi hàng trăm triệu hay hàng tỷ €...

Hiện nay, trong các xí-nghiệp lớn, anh Tư-bản-chức-năng thường không là chủ tư-hữu, chỉ là

²⁶ lợi nhuận của xí-nghiệp là một hình-thái của giá-trị thặng dư, thực tế cũng chỉ là một phần của giá-trị thặng dư do "xí-nghiệp" tạo ra.

một anh làm-công đặc biệt, chủ tịch tổng giám đốc (PDG) hay tổng giám đốc (DG).

Về mặt luật pháp :

– anh phải có ít nhất 1 cổ phiếu để có đủ tư cách đại diện cho tập thể chủ Tư-bản-tư-hữu. Nhiều anh cũng chỉ có bấy nhiêu thôi.

– anh có toàn quyền trong xí-nghiệp và trách nhiệm hoàn toàn trước pháp luật.

Media PhuLăngXa gọi anh là *Thuyền trưởng công-nghiệp (capitaine d'industrie)* rất đúng. Marx gọi anh là *hiện thân của Tư-bản (le capital personifié)* càng đúng và sâu sắc hơn.

Ngoài ra, con người ấy còn có thể là chính khách, kinh-tế gia, chuyên viên đủ thứ món, kẻ vị tha, thậm chí nhà thơ, nhà văn, *e tutti quanti*. Ta chúc họ được như thế, không suốt đời chỉ *là hiện thân của Tư-bản* thôi, dù làm thơ tồi, hay viết văn dở như cựu tổng thống Giscard d'Estaing.

b/ Anh Tư-bản-chức-năng trực tiếp điều khiển quy-trình-vận-dộng của Tư-bản

Hiểu theo nghĩa hẹp, đó là toàn bộ những hành-dộng nhằm chế biến những tư-liệu-sản-xuất thành những vật thể có giá-trị-sử-dụng đối với con người và nhờ thế *có thể* bán được, *có thể* biến thành hàng-hoá.

Đó là chức năng của các anh giám đốc kỹ thuật, quản lý, *e tutti quanti*, không là chức năng đặc thù của anh Tư-bản-chức-năng.

Nhưng anh Tư-bản-chức-năng phải trách nhiệm chuyện ấy vì, trong Tư-bản công-nghiệp, không có chuyện ấy, Tiền không thể đẻ ra Tiền'.

Hiểu theo nghĩa rộng, *quy-trình-vận-động* của Tư-bản công-nghiệp là toàn bộ những hành-động khiến *tiền để ra tiền' xuyên qua quá trình sản-xuất vật chất*. Đó mới là vai trò đặc thù của anh Tư-bản-chức-năng trong sản-xuất công-nghiệp. Kế toán của mọi xí-nghiệp vạch rất rõ điều ấy.

— vốn ban đầu của xí-nghiệp (*Capitaux propres*) được coi như một món **Tiền nợ** mà anh Tư-bản-chức-năng vay của anh Tư-bản-tư-hữu.

— nếu lượng tiền ấy chưa đủ để tiến hành *quy-trình-vận-động* của Tư-bản trong lĩnh vực sản-xuất đặc thù của xí-nghiệp, anh Tư-bản-chức-năng phải ra thị-trường-tài-chính vay thêm Tiền cho đủ.²⁷

— với lượng tiền trên, anh mua hai thứ :

a/ tư-liệu-sản-xuất = toàn bộ những máy móc và vật liệu cần thiết để làm ra sản phẩm, dưới đủ mọi trạng thái từ thô sơ, nửa chế biến, cho tới hoàn hảo trong tính cách một bộ phận trong sản phẩm mới tương lai.

²⁷ Marx đã nhận định rất đúng : tùy lĩnh vực sản xuất, phải có một lượng tiền đầu tư tối thiểu (trí giả nhân văn có người đã vay bản dân vật lý khái niệm *masse critique*) mới khởi công sản xuất được, mới biến tiền thành Tư-bản được. Nhưng khi chàng "nổi hứng" tuyên bố : đó là một biểu hiện của quy luật lượng biến thành chất của Hegel thì, hỡi ơi... Vì quá yêu Hegel, chàng đã quên chính mình.

Ta rất thèm yêu nhưng, lạy trời, đừng bao giờ khiến ta yêu ai đến thế.

b/ sức-lao-động của con người dưới đủ loại hình-thái lao-động, từ cơ bắp đến trí não, thậm chí tài năng liên hệ và đút lót chính khách quốc nội và quốc tế để mua được những vật liệu *phải* mua và sức lao động của thổ dân với giá rẻ nhất.²⁸

Anh đem hai món trên vào *Hộp-đen Tư-bản* xào nấu, tạo ra một loại *hàng-hoá ảo* trong nghĩa này : nó là một vật thể *có thực*, sờ mó được, nhưng *không tài nào biết trước được thực sự nó có giá-trị bao nhiêu*. Chỉ khi vật thể đó đã bán được, anh mới biết giá-trị đích thực của nó = Tiền'.

Khi bán được, ôi phép lạ huyền diệu thay, *có khi Tiền' > Tiền*, anh Tư-bản-chức-năng hoàn thành nhiệm vụ của mình đối với người thuê mình và sẽ hưởng *bonus* to, có khi còn được thưởng tí ti cổ phiếu, biến thành Tư-bản-tư-hữu đích thực. Anh rất trung thực khi tuyên bố : nhiệm vụ duy nhất của tôi là làm sao cho hãng có lời, những chuyện khác, xin mời quý vị đi chỗ khác bàn.

Quá trình hành-động khiến tiền đẻ ra tiền' xuyên qua sản-xuất vật chất trong bối cảnh thị-trường tự do cạnh tranh, Marx đã tóm gọn bằng công thức :

Tiền → Hàng-hoá → Tiền'

với Tiền' > Tiền

ngày nay, cơ bản, vẫn đúng đối với xí-nghiệp công-nghiệp tứ xứ.

²⁸ và, sau này, bán được những sản phẩm phải bán để Tiền → Tiền'.

Trong hoàn cảnh trên, *khả năng cạnh tranh* (*compétitivité*) nghĩa là gì ? Là khả năng bán đồ vừa tốt vừa rẻ hơn người đời mà vẫn lời hơn người đời.

Đồ tốt hay tồi tùy thuộc :

– phương tiện kỹ thuật : máy móc hiện đại, tinh vi, *e tutti quanti*.

Khốn nỗi, những phương tiện ấy không tạo ra giá-trị thặng dư. Để nó nằm ì đấy, không những nó mất giá-trị từng ngày (*quá thời, obsolescence*) do kỹ thuật tiến triển rất nhanh, nó còn có thể biến thành một đồng sắt rỉ tởn kém, thà dẹp còn hơn là giữ, nếu để vận dụng nó phải trả lương cao cho nhân viên. Trong trường hợp tốt đẹp nhất, tức là sử dụng nó triệt để nhất, nó truyền lại toàn bộ giá-trị ở nó vào những sản phẩm đã được tạo ra và bán đi. Lượng giá-trị đó, dưới hình-thái tiền, trong kế toán, gọi là tiền khấu hao. Thế thôi. Chẳng nhà quản lý hay kinh-tế gia Tư-bản nào điên đến mức chờ đợi nó tạo ra lời và sáng tạo ra những lý thuyết, công cụ, chỉ số đo đếm phần lời do nó tạo ra.

– kiến thức khoa học và kỹ thuật của những chuyên viên có khả năng sử dụng tốt những phương tiện kỹ thuật trên.²⁹ Chính lao-động của họ tạo ra giá-trị thặng dư.

²⁹ Vấn đề giáo dục và đào tạo được gài vào Báo cáo Gallois vì thế. Có một đề nghị về đề tài này rất tếu, đại khái : sự có mặt của xí-nghiệp ở mức chóp bu trong hệ thống đào tạo chuyên viên kỹ thuật của PhúLăngXa. Lại một ý kiến

Khôn nổi, kiến thức ấy nằm trong đầu óc con người và con người thường có thói xấu thèm lương cao, làm ít ăn nhiều. Thế thì làm sao bán rẻ được !

– kỹ thuật xử lý lao-động (không nên nhầm với "khoa học" quản lý nhân sự)

Đồ rẻ hay đắt tùy thuộc :

– *giá cả của các tư-liệu-sản-xuất*

Nó do thị-trường hàng-hoá toàn cầu quyết định. Nó không tùy thuộc chính khách PhuLăngXa nữa. Cùng chất lượng, hàng-hoá do người-lao-động Tây U sản-xuất chẳng thể rẻ bằng hàng-hoá của anh Trung Quốc hay anh Ấn Độ, *e tutti quanti*. Còn những thứ do thiên nhiên tạo ra (dầu lửa, uranium, bauxite, v.v.), khi những quốc gia chứa chúng không là hay hết là thuộc địa kiểu cũ hay mới của PhuLăngXa, thì... miễn bàn. Dù sao, đắt rẻ thế nào đi nữa, nó cũng không tạo ra được giá-trị thặng dư.³⁰

cũ rích, tôi đã bàn trong một bài xưa trong ămvc.

14e proposition :

systematiser la présence des entreprises dans la gouvernance de l'enseignement technique et professionnel au niveau des établissements (Conseils d'administration), des Régions (établissement des cartes de formation) et au niveau national.

³⁰ Tuy nó tác động trực tiếp vào tỷ lệ lợi nhuận của xí-nghiệp, một chỉ số quan trọng đối với anh Tư-bản-tư-hữu.

– *giá cả của sức-lao-động*³¹

Nó càng ngày càng tùy thuộc "thị-trường lao-động" toàn cầu³².

Ngoài những việc chỉ có thể thực hiện ở Pháp thôi, anh lao-động PhuLăngXa, từ mức cơ bắp tới mức kỹ sư, thậm chí hơn nữa, *chỉ ít* đắt gấp 10 anh lao-động ở các nước mới nổi. Ngay cả trong những nghề ta thoát nghĩ chỉ người Pháp làm được vì phải ở Pháp như nhân viên hầu bàn ở quán ăn, tiếp khách ở khách sạn, *e tutti quanti*, rồi cũng sẽ phải đi vào chiều hướng ấy thôi³³. Trong thực tế cũng đã bắt đầu. Ngay chuyện trả lời điện thoại bằng tiếng Pháp cho bàn dân Pháp mà do nhân viên ở các nước cựu Đông Âu làm ở ngay nước họ cũng đã phổ biến !

Cuộc cạnh tranh giữa những người-làm-công trong "thị-trường lao-động" và hậu quả xã hội của nó đã được Marx phân tích ở quy mô một

³¹ Đằng sau khái-niệm này núp hai khái niệm rất cơ bản : lượng thời gian lao động, một ngày = mấy giờ ? ; và cường độ lao động. Tùy thuộc tương quan lực lượng trong tiết mục đấu-tranh-giai-cấp ôn hoà hay bạo liệt.

³² hiện nay, 01-07-2012, theo luật pháp PhuLăngXa, lương tối thiểu ở Pháp (SMIC) = 1425,67 € / tháng = lương-ròng + đóng góp của công-nhân cho các quỹ-phúc-lợi-xã-hội. Lương-tổng-hợp của anh "lao-công" Trung Quốc là khoảng 30-50 \$... Miễn bàn.

³³ Trong khách sạn sang nhất ở Dubai, hầu hết nhân viên phục vụ là người Á Đông : Phi Luật Tân, Ấn Độ, Népal, v.v. Người hầu bàn có trình độ đại học, nói tiếng Anh như máy, đủ biết !

nước. Mô hình ấy vẫn thích hợp ở quy mô toàn cầu, với giới hạn này : sức-lao-động của từng nước vẫn nằm dưới quyền quản trị của quyền lực chính-trị ở từng nước. Muốn sờ tới nó, đương nhiên phải trả giá cho ai ai đó. Nhưng giá đó quá rẻ so với giá sức-lao-động tại các nước Tư-bản phát triển. Chính nhờ khai thác man rợ kho lao-công rẻ tiền khổng lồ mình có mà anh Trung Quốc thu hút được vốn đầu tư của các xí-nghiệp lớn trên khắp thế giới, trở nên giàu mạnh.

Hai món ở đầu vào của quy-trình-sản-xuất và kinh-doanh Tư-bản, nếu dùng sản phẩm và sức-lao-động của PhuLăngXa, đều quá đắt để có thể mơ hão tới chuyện bán hàng-hoá vừa rẻ vừa tốt hơn người đời mà vẫn hưởng tỷ lệ lời cao hơn các anh Tư-bản tứ xứ.

Còn lại một vài lĩnh vực có thể thực hiện được điều ấy : *hàng-hoá thời trang* (*marchandises de luxe*), cho một loại khách hàng giàu có nhưng không đông lắm, ở quốc nội hay quốc tế, và hàng-hoá cần kỹ thuật mũi nhọn (máy bay, bom đạn, hoả tiễn, năng lượng nguyên tử, *e tutti quanti*)³⁴. Làm sao tạo công ăn việc làm cho

³⁴ Ngay trong những lĩnh vực đó, ở đầu vào vẫn có nhiều tư liệu và sức-lao-động của các nước mới nổi. Người ta đã từng tính rằng các hãng Mỹ trong một số xí-nghiệp mũi nhọn tạo được một công lao động ở Mỹ đi đôi với tạo 9 công lao động ở Trung Quốc, Ấn Độ, v.v. Những anh thuyền trưởng xí-nghiệp đầy sáng kiến muốn lăngxê một xí-nghiệp tiên tiến, khi gặp ngân hàng tìm vốn, mà chưa có sẵn kế hoạch sản

mấy chục triệu người ? Làm sao đòi hỏi mấy chục triệu người có đủ trình độ khoa học và kỹ thuật để thực hiện những công việc cần thiết cho những xí-nghiệp ấy ? Ngay những xí-nghiệp ấy cũng đang đào thải nhân viên đủ loại, kể cả kỹ sư mà. Một số kỹ sư trường lớn, tiến sĩ, chẳng đang học hơi tìm việc đó sao ?

Trong hoàn cảnh ấy, nhiệm vụ của anh Tư-bản-chức-năng vẫn là :

— mua tư-liệu-sản-xuất với giá rẻ nhất. Mua ở đâu bây giờ ?

— mua sức-lao-động với giá rẻ nhất. Mua ở đâu bây giờ ?

— tối đa khai thác sức-lao-động mua ở Pháp : không tăng lương³⁵, hạ lương, lương vẫn vậy nhưng phải làm việc "gấp rưỡi", bất cứ lúc nào ở bất cứ đâu, căng thẳng tới tẩm mắt mũi, có khi tan nát cả đời sống gia đình. Công việc ấy, *ngày xưa*, tức là chỉ cách đây khoảng 30 năm thôi, trong một số ngành lao-động, các ngài quản lý nhân sự phải tốn sức nịnh hót, quỳn rũ nhân viên đến mức đầy nhà kinh-tế học, xã hội học, tâm lý học, *e tutti quanti*, đã tạo ra đầy khái niệm và lý thuyết bất hủ để giúp các ngài làm việc. Bây giờ, các ngài không cần đến mấy thứ linh tinh ấy nữa, chỉ buông một câu thôi cũng đủ giải quyết mọi vấn đề : anh không

xuất ở những nước mới nổi, chẳng mấy ai coi là nghiêm túc !

³⁵ tức là nhờ lạm phát để hạ lương. Ôi Thời gian, hãy ngưng bay ! *Ô Temps, suspends ton vol !* (Lamartine). Làm sao nó ngưng bay được trong đời ta ?

thích, đi chỗ khác chơi, anh tự do mà, hay... tự tử cho rồi đời.³⁶

Không có gì đáng ngạc nhiên khi ta sững sờ thấy cách ứng xử *công khai* của một số lãnh đạo xí-nghiệp lớn và đại gia Tư-bản-tư-hữu lớn của PhuLăngXa, ngày càng thô bạo, khinh miệt người-làm-công. Quan hệ giữa kinh-tế và văn-hoá nói chung, ý thức hệ nói riêng, cũng là thế.

Với anh Tư-bản-chức-năng, trong lĩnh vực hành-động ở PhuLăngXa, để tăng khả năng cạnh tranh của xí-nghiệp, không có cách nào khác ngoài chuyện trực tiếp hay gián tiếp hạ thấp lương-tổng-hợp của người-làm-công.

Từ mấy chục năm nay, dựa trên kiến thức của các cổ vấn kinh-tế, "khoa học" hay nghệ thuật chính-trị của chính khách PhuLăngXa có thể tóm gọn thế này : *phải* làm chuyện ấy. Hơn thua nhau chỉ ở hai điều :

— tìm ra lời lẽ bùi tai để "bán" chính sách kinh-tế đó cho bàn dân, lụm lá phiếu của họ, lên nắm chính quyền.

— nắm chính quyền rồi thì biết thực hiện điều ấy ở một mức độ, với một nhịp độ không khiến xã hội khủng hoảng, nổi loạn, để tiếp tục nắm chính quyền. Làm được hay không còn tùy thuộc đòi hỏi, vốn bất tận, của anh Tư-bản. Nếu chẳng may mất chính quyền thì kiếm một xó oách trong một xí-nghiệp lớn, ăn không ngồi rồi

³⁶ nạn tự tử hàng loạt ở ngay công sở trong hãng Orange, cựu France Télécom của Nhà-nước PhuLăngXa, sau khi nó "được" tư-hữu hoá.

mà lãnh lương cao, lộc hậu hĩ, "chờ thời". Thế thôi.

Vì thế chính trường biến thành gánh xiệc bi hài, ngôn ngữ chính-trị biến thành công cụ lừa dân, lừa nhau, lừa chính mình.

Hậu quả khôn lường.

Khi quy-trình-sản-xuất Tư-bản đã hoàn thành, anh Tư-bản-chức-năng còn một nhiệm vụ chót : lập lại quy trình ấy, thi hành tái sản-xuất. Có thể là :

— *tái sản-xuất đơn giản*

Cơ bản là trích một lượng tiền trong Tiền' đưa vào quỹ khấu hao của xí-nghiệp và, tùy độ dài của quy-trình-sản-xuất Tư-bản, trích một lượng tiền trong Tiền' đưa vào quỹ dự trữ trả lương, nếu gọi là khấu hao *bis* cũng không ngoa : trong thể nhìn của anh Tư-bản-chức-năng tư-liệu-sản-xuất hay sức-lao-động đều là hàng-hoá mua trên thị-trường mà.

Lượng tiền trên chính là vốn do anh Tư-bản-tư-hữu cho anh Tư-bản-chức-năng vay để khởi công. Nó không là giá-trị-thặng-dư.

— *tái sản-xuất mở rộng*

Trích một lượng tiền trong giá-trị-thặng-dư đưa vào quỹ đầu tư của xí-nghiệp.

Tư-bản-tư-hữu

Anh Tư-bản-tư-hữu là chủ Tư-bản đích thực của xí-nghiệp. Thời xưa, thường là một vài anh, thường đích thân gánh vác vai trò của anh Tư-bản-chức-năng. Thời nay, trong những xí-nghiệp nhỏ hay trung bình, vẫn thế. Nhưng trong các xí-nghiệp lớn quyết định đời sống

kinh-tế của PhuLăngXa thì khác hẳn : có cả chục nghìn, thậm chí trăm nghìn anh. Ta chỉ cần mua một cổ phiếu của xí-nghiệp cũng biến thành Tư-bản-tư-hữu !

Trong đám chủ đó có vài anh lớn, thực sự nắm quyền lực. Những anh ấy thượng tọa trong *Ban điều hành của xí-nghiệp (conseil d'administration)*, một năm họp một vài lần, quyết định thuê hay đuổi anh Tư-bản-chức-năng, lương bổng của chàng hay nàng, và chiến lược phát triển hay hủy diệt xí-nghiệp, *e tutti quanti*. Tóm lại, họ là quyền lực kinh-tế tối hậu của xí-nghiệp.

Những anh này vẫn còn gấn bó *ít nhiều*³⁷ với quy-trình-sản-xuất Tư-bản công-nghiệp ở PhuLăngXa, còn được gọi là *kinh-tế hiện thực (économie réelle)*, vì tiền của các anh nằm trong xí-nghiệp. Thế nhìn của họ vẫn là :

Tiền → Hàng-hoá → Tiền'

với Tiền' > Tiền

tuy điều chính yếu với họ là tiền chứ không phải là loại hàng-hoá cụ thể nào.

Một quan hệ đặc thù giữa Tư-bản-tư-hữu và Tư-bản-chức-năng ở PhuLăngXa

Trong các xí-nghiệp lớn, anh Tư-bản-tư-hữu thường không có khả năng hay thời giờ điều khiển quy-trình-sản-xuất Tư-bản, phải thuê anh Tư-bản-chức-năng gánh vác. Những anh Tư-bản-chức-năng đó hầu hết được đào tạo trong một số ít lò, kiến thức và tư duy kinh-tế của họ

³⁷ vì thông thường anh chỉ là chủ của 5%-20% cổ phiếu của các xí-nghiệp PhuLăngXa lớn thôi và lắm anh không là người PhuLăngXa.

có cùng gốc, chẳng khác nhau bao nhiêu. Những lò ấy cũng là lò sáng tác và truyền bá ý-thức-hệ Tư-bản, vay anh Mỹ rất nhiều, không chỉ trong tư duy kinh-tế thôi ! Tất nhiên, nó khác xa Trường Nguyễn Ái Quốc : nó dạy căn kễ, ở mức cao, một số kiến thức hữu dụng đích thực.

Vào đời, khi mấy anh này thành công, bàn dân dễ nghĩ là nhờ kiến thức, lý luận kinh-tế sâu rộng, uyên bác và "linh tính" (*intuition*) thiên tài của các anh.

Nhưng khi các anh thất bại, sau khi đã liên miên đào thải người-làm-công, chặn tăng lương người-lao-động, thậm chí giảm lương họ, cắt xén đủ mọi thứ chi tiêu "lãng phí" giúp xí-nghiệp bớt vô hồn, thậm chí một tách trà hay *café* trong ngày, mà xí-nghiệp vẫn... sập xuống, anh lại "bị đuổi" với một món tiền bồi thường (*indemnité de licenciement*) khổng lồ (hơn một hay vài *đời làm-công* của công-nhân là chuyện thường), và ra đi dưới một cái "dù vàng", rồi tái xuất hiện ở cấp lãnh đạo một cơ quan của Nhà-nước hay ban lãnh đạo của một xí-nghiệp lớn khác với chức vị và lương không nên coi thường tí nào, *e tutti quanti*, bàn dân bắt đầu... khó chịu. Nếu có ngày nó nghi hoặc giá trị của những kiến thức kinh-tế của các anh, xin thông cảm nó : nó có hiểu biết gì đâu trong lĩnh vực này. Những năm qua, chuyện trên xảy ra tại PhuLăngXa nhiều đến mức nó đã trở thành đề tài tranh luận chính trị trong cuộc tranh cử tổng thống PhuLăngXa vừa qua.

Một lò đào tạo đặc thù PhuLăngXa là *Trường Quốc Gia Hành Chính*, (*École Normale d'Administration, ENA*).

Học trò ENA thường có chân đứng trong guồng máy Nhà-nước ở những chức vụ cao, trong các văn phòng của quyền lực chính-trị (tổng thống, thủ tướng, bộ trưởng...), trong lãnh đạo của hai đảng chính trị thay nhau cầm quyền ở PhuLăng suốt nửa thế kỷ qua : Đảng UMP (hữu) và Đảng Xã Hội (tả), trong lãnh đạo của các công ty lớn của Nhà-nước và của tư nhân. Trong tư thế trên, họ là người tham gia quyết định những trợ cấp của Nhà-nước cho các xí-nghiệp, mua hàng hay dịch vụ của các xí-nghiệp lớn ở mức triệu hay tỷ €. Nhiều người, khi mất quyền lực, bèn "đi làm" cho các xí-nghiệp, có khi ở cấp lãnh đạo xí-nghiệp thực thụ, chỉ ít cũng làm *lobby*, có khi chỉ ăn lương hậu hĩ chờ thời...

Trong phương-thức-sản-xuất Tư-bản ở PhuLăngXa, đây là hiện tượng mới, hình thành sau chiến tranh thế giới 2. Nó đặt ra một câu hỏi đáng suy ngẫm : phải chăng đây là một giai-cấp mới, có thể gọi là giai cấp Tư-bản-chức-năng ? Số lượng không nhiều, nhưng khả năng chi phối nền kinh tế và *media* thì rất lớn. Dựa vào khái-niệm giai-cấp của Marx, chẳng biết nhét họ vào đâu. Họ là người-làm-công cho anh Tư-bản-tư-hữu ? Đúng. Nhưng với đồng lương chẳng đáng gì với giá trị của sức-lao-động của bất cứ ai trên đời ; nhưng với tư cách đại diện anh Tư-bản-tư-hữu, có toàn quyền đối với xí-nghiệp và hoàn toàn chịu trách nhiệm về xí-nghiệp đối với luật pháp. Anh Tư-bản-tư-hữu chỉ trách nhiệm hai điều thôi ; đối với chính mình : cho vay vốn thu lời cổ tức ; đối với Nhà-nước : đóng thuế trên cổ tức. Còn lại, sống chết mặc bay. Thật điên đầu.

"Sau khi" Tiền đã đẻ ra Tiền', lại dôi ra tí ti tiền gọi là giá-trị-thặng-dư, cuộc chia chác "bắt đầu".

Anh ưu tiên hưởng là anh...

Tư-bản-tài-chính

Thực tế, anh này chẳng bao giờ đợi cho hết quy-trình-sản-xuất Tư-bản mới lãnh lời! Bất kể chuyện gì sẽ xảy ra, ngay sau khi anh ký giấy cho vay, anh bắt đầu có lời từng ngày một. Như khi ta vay tiền mua nhà ấy. Chưa kịp chiếm hữu nhà đã bắt đầu trả lời rồi !

Tư-bản-tài-chính gồm tất cả những *người* cho vay tiền để lấy lời. Đối với họ, người vay dùng tiền ấy để làm gì chẳng có ý nghĩa gì cả, không đáng quan tâm, thực sự không cần biết và không thèm biết nếu như... có ai bảo lãnh vốn và lời của họ, Nhà-nước Tư-bản chẳng hạn ! Chờ đợi ở anh này lòng yêu nước hay tinh thần trách nhiệm đối với xã hội là chuyện hão. Tư-bản-tài-chính còn có tên mỹ miều sau : "những thị-trường-tài-chính" có đầy đủ nhiều món đặc thù của con người : niềm tin, sự ngờ vực, sự nóng ruột, *e tutti quanti*. Cứ đọc báo hàng ngày thì thấy !

Chính ta cũng là Tư-bản-tài-chính khi ta bỏ tiền vào quỹ tiết kiệm kiếm tí lời còm hòng chống đỡ lạm phát. Khá hão.

Thế nhìn này được biểu hiện bằng khái-niệm trừu tượng nhất về Tư-bản trong học thuyết kinh-tế của Marx : *giá-trị đẻ ra giá-trị*. Trong ngôn ngữ bình dân : *tiền (trực tiếp) đẻ ra tiền*.

$T \rightarrow T'$

với $T' > T$ ³⁸

Ông Mitterrand đã khai thác huyền thoại này trong cuộc tranh cử tổng thống năm 1988 khi ông "lên án" chuyện *tiền để ra tiền trong giấc ngủ* (*l'argent qui fait des petits en dormant*) kiểu này: cho phép bản dân PhuLăngXa cũng được hưởng phép lành đó bằng cách nâng tỷ lệ lời (do Nhà-nước quyết định) đối với tiền bản dân đổ vào quỹ tiết kiệm, khiến nó cao hơn tỷ lệ lạm phát một tí. Ôi nghệ thuật làm chính trị tả khuynh ở PhuLăngXa hiện đại !

Vòng quay của anh Tư-bản-tài-chính không có thời gian cố định, dù ở mặt luật pháp thôi. Nó không nhất thiết phải trùng hợp với bất cứ quy-trình-sản-xuất Tư-bản nào. Có thể là vài giờ hay vài ngày³⁹, một tháng, một năm, mười năm, *e tutti quanti*, tùy là cho vay ngắn hạn hay dài hạn. Tất cả, tùy hỉ.

Thí dụ, anh Tư-bản-tài-chính có thể cho anh Tư-bản-chức-năng trong ngành sản-xuất lò điện hạt nhân vay dài hạn 5 năm. Công trình ấy có thể đòi hỏi 10 năm hay hơn nữa. Giữa đường, sau khi đã chén lời no nê, nếu anh Tư-bản-tài-chính quyết định rút vốn thì... hê hê. Nếu anh

³⁸ Đương nhiên, Marx và Engels, những triết gia "duy vật" của thế kỷ 19, chẳng bao giờ tin vào huyền thoại này. Họ chỉ mô tả tâm lý và tư duy của anh Tư-bản thôi.

³⁹ Mua bán cổ phiếu hay ngoại tệ chẳng hạn. Coi ông Soros chén 2 tỷ \$ lời nội trong 2 tuần thì thấy.

Tư-bản-chức-năng muốn vay thêm để hoàn thành công trình đưa vào khai thác thì...

Nel mezzo del cammin di nostra vita

(Dante)

Quan hệ giữa anh Tư-bản-tài-chính và các anh Tư-bản khác có thể thi vị thế đó.

Nhờ luật pháp, với phương tiện xử lý thông tin và dữ liệu đời nay, "nhờ" vào luôn cả loại chuyên viên toán cao cấp⁴⁰ muốn "chứng minh" gì cũng được (trời ơi), anh Tư-bản-tài-chính có thể bù tai bán bất cứ "sản phẩm tài chính" nào với giá ngon lành. Và lông bông khắp thế giới trong nháy mắt. Nơi đâu lời nhiều và nhanh thì tới, bắt cần lời từ đâu ra, trong điều kiện nào. Không thoả mãn nữa hay *cảm thấy* bấp bênh thì *zông* tức khắc. Món này còn gọi là *kinh-tế ảo* (*économie virtuelle*). Nó thống trị đời sống kinh-tế và chính-trị của nhân loại ngày nay.

Nhà-nước Tư-bản

⁴⁰ ENS, Polytechnique, École Centrale, ENSAE của PhúLăngxa chẳng hạn. Hiện nay, những anh tài này đua nhau hòa vào các công ty tài chính Pháp và các nước, hưởng lương rất cao so với những anh đi làm trong những lĩnh vực khác. Một vài anh, sau khi đã phục vụ ở những chức vụ cao cấp hạng nhất trong vài năm, ớn quá, zông, và công khai tố cáo cách dùng toán để lừa người... Chẳng biết yêu toán có thể giúp người ta cưỡng lại sự đồi trụy, tha hoá của con người đến mức nào. Nhưng, chắc chắn, nó có thể.

Anh là người ưu tiên thứ hai chiếm hữu giá-trị-thặng-dư chính vì vai trò của anh đảm bảo :

– quyền tư-hữu Tư-bản, *nghĩa là tư-hữu những phương tiện sản-xuất do người khác làm ra*, được Hiến Pháp đảm bảo như quyền bất khả xâm phạm của con người.⁴¹

– môi trường ổn định cho mọi hình-thái Tư-bản vận hành, tất nhiên theo những luật do chính khách tư-sản tạo ra. Trong đó có những khâu quan trọng sau :

a/ quân đội : đối với đe dọa ngoại xâm, hoặc dùng để chinh phục hay giữ thuộc địa kiểu cũ hay mới, tạo cho anh Tư-bản-tư-hữu khả năng mua rẻ đủ thứ tư-liệu-sản-xuất và sức-lao-động.

b/ cảnh sát, công an : đảm bảo an ninh xã hội.

c/ hệ thống giáo dục : tái tạo sức-lao-động tương lai theo nhu cầu ít nhiều sáng suốt của anh Tư-bản-chức-năng.

d/ đủ thứ chính sách để hỗ trợ các anh Tư-bản đủ mọi hình-thái.

e/ đủ thứ chính sách để vừa cạo vừa vỗ về bàn dân.

e tutti quanti...

⁴¹ Trong Hiến Pháp PhuLãngXa, dưới khái niệm chung chung rỗng tuếch "quyền tư hữu" (*droit à la propriété*), quyền tư-hữu Tư-bản được trà trộn với quyền tư-hữu đôi dép, cái quần, manh áo, miếng cơm, mái nhà, mà ta có được nhờ lao động của chính ta... Thế thì phải sống chết bảo vệ nó chứ !

Ngày trước, sau chiến tranh thế giới 2, anh Nhà-nước Pháp còn là chủ của nhiều xí-nghiệp lớn, mũi nhọn⁴², còn có khả năng chi phối thị-trường hàng-hoá hay lao-động. Sau 30 năm liên miên tư-hữu hoá, anh đã mất khả năng ấy.

Nguồn thu nhập cơ bản của anh ngày nay là thuế và... vay tiền các anh Tư-bản-tài-chính.

Ngày nay anh Nhà-nước PhuLăngXa đã trở thành con nợ kếp xù của Tư-bản-tài-chính.

Theo *luật tài chính (loi de finances)* mới được quốc hội thông qua, tiết mục *trả lãi* cho anh Tư-bản-tài-chính, năm 2012 ở PhuLăngXa, chén 48,8 tỷ € = 13% ngân sách của Nhà-nước. Lần đầu tiên, nó trở thành mục chi tiêu lớn nhất của Nhà-nước Pháp :

năm 2012	tỷ Euros
Trả lãi cho anh Tư-bản-tài-chính	48,80
Ngân sách cho Bộ Quốc Gia Giáo Dục	45,00
Ngân sách cho Bộ Quốc Phòng	39,37

Còn tổng số nợ nần của Nhà-nước Pháp = 85,5 % PIB.

Cuối cùng mới tới phần của anh

Tư-bản-tư-hữu công-nghiệp

Anh chỉ nhận được một phần của tổng số giá-trị-thặng-dư đã được sản-xuất, dưới hình-thái cổ

⁴² có lúc chi phối đến 1/3 đời sống kinh-tế ở PhuLăngXa.

tức. Đương nhiên anh muốn nhận cổ tức cao nhất hồng thu vốn thu lời nhanh nhất. Thời cuộc bấp bênh quá mà !

Những năm qua, với thời trang đánh giá xí-nghiệp bằng giá-trị của cổ phiếu trong thị-trường chứng khoán, dựa trên cổ tức, có không ít anh Tư-bản-chức-năng thay vì dùng một phần giá-trị-thặng-dư đã được sản-xuất để bỏ vào tiết mục đầu tư trong ngân sách của xí-nghiệp⁴³, bèn trao hết cho anh Tư-bản-tư-hữu và đi vay tiền của anh Tư-bản-tài-chính để phát triển sản-xuất, thực hiện tái sản-xuất mở rộng. Thế thì, lâu dài, "xí-nghiệp" khá sao được ?

Kết luận

Phương-thức-sản-xuất Tư-bản còn **rất trẻ**. Nó mới thọ khoảng 300 tuổi thôi. Phương-thức-sản-xuất nô lệ đã hưởng thọ vài chục thế kỷ. Phương-thức-sản-xuất phong kiến, chí ít, đã hưởng thọ khoảng chục thế kỷ ở Châu Âu.

"Quy luật" vận động cơ bản của phương-thức-sản-xuất Tư-bản không hề thay đổi. Cứ coi như là *gien* của nó⁴⁴, dưới bất cứ hình-thái vận động nào của nó, lành mạnh hay bệnh hoạn. Dùng học thuyết kinh-tế của Marx, ta vẫn hiểu được nó. Ngày nào phương-thức-sản-xuất Tư-bản còn tồn tại, ngày đó học thuyết kinh-tế và tư

⁴³ khỏi phải trả tiền lời để mở rộng sản-xuất ; kiểu quản lý truyền thống này của anh Tư-bản-chức-năng đã trở thành lỗi thời trong tư duy kinh-tế hiện đại và hậu hiện đại tư-sản.

⁴⁴ một kiểu ăn nói rất thời thượng nhưng, trong nghĩa nào đó, chẳng ngoa tí nào : không thể thay đổi mà không... biến chất !

tưởng⁴⁵ của Marx chưa thể tiêu vong. Sao ta thêm được thấy nó vĩnh viễn tiêu vong quá ! Giấc mơ muôn thuở của con người tự-do chẳng thể sao : có khả năng và dũng cảm phủ định chính mình.

Dù phương-thức-sản-xuất Tư-bản đã phát triển, tiến hoá, trở nên phong phú, đa dạng phi thường, nền tảng cuối cùng của nó vẫn là sản-xuất hàng-hoá (trong đó có dịch vụ dưới mọi hình-thái⁴⁶) trong quy-trình-sản-xuất Tư-bản, còn gọi là *kinh-tế thực, économie réelle*. Cứ coi vai trò của các nước mới nổi trong nền kinh-tế toàn cầu hoá ngày nay thì thấy.

Ngày nay, phương-thức-sản-xuất Tư-bản đang vươn tới đỉnh cao nhất nó có thể đạt *trên quả đất này* :

⁴⁵ Sartre không nhầm lẫn khi chàng viết : "*Je considère le marxisme comme l'indépassable philosophie de notre temps*", "*Tôi coi chủ nghĩa marx như triết lý không thể vượt qua được của thời đại của chúng ta*" (Critique de la Raison dialectique, tr. 14, NRF, Gallimard, 1985). Về cuối đời, chàng đổi ý : nó đã cho đời tất cả những gì nó có khả năng cho. Thế thì nên đi kiếm món khác thôi! Khổ nỗi, kiếm không ra...

⁴⁶ dịch-vụ là một hình-thái đặc thù của hàng-hoá, phi vật-thể thật, nhưng không phi vật-chất. Nó cũng tạo ra giá-trị sử-dụng, giá-trị và giá-trị-thặng-dư. Đây là sự bất đồng cơ bản nhất của tôi đối với Tư-bản Luận của Marx. Nó liên quan tới định nghĩa khái-niệm giá-trị-sử-dụng của hàng-hoá. Coi ămvc.

a/ biến cả thế giới thành một thị-trường hàng-hoá Tư-bản chung dưới sự điều hành của một cơ quan siêu Nhà-nước : OMC.

b/ lừa cả nhân loại vào một thị-trường sức-lao-động chung.

Điều này chưa hoàn tất nhưng đã nhú mầm dưới nhiều hình-thái.

Chẳng có điều gì cấm những anh Tư-bản kếp xù, kẻ cả Tư-bản Tàu, đồng ý với nhau để vứt bỏ các hàng rào quốc gia, lừa cả nhân loại vào một thị-trường sức-lao-động chung dưới sự quản trị của một anh *OMC bis*. Sức-lao-động cũng là hàng-hoá mua bán trên thị-trường tự do cạnh tranh mà.⁴⁷

Hai thị-trường trên là môi trường "sinh sôi nảy nở" đặc thù của phương-thức-sản-xuất Tư-bản, do chính con người tạo ra trong quá trình nó làm người, làm ra lịch sử của loài người.

⁴⁷ Trong Thị-trường Chung Châu Âu, nó bắt đầu hiện thực : người-làm-công muốn ở đâu, đi đâu làm việc cũng được ; anh Tư-bản muốn mua sức-lao-động ở đâu thì mua, không còn hàng rào biên giới giữa các quốc gia ngăn cản nữa. Nhưng tùy nước, thuế lợi tức, phúc-lợi-xã-hội và thuế xí-nghiệp, *e tutti quanti*, vẫn khác nhau. Khuynh hướng chung của các Nhà-nước là :

- tăng thuế và giảm phúc-lợi-xã-hội đối với người-làm-công để hâu nợ anh Tư-bản-tài-chính và hỗ trợ anh Tư-bản-tư-hữu.
- giảm hay thủ tiêu các thứ thuế khác nhau đối với anh Tư-bản dưới mọi hình-thái.

c/ vốn Tư-bản không lồ tích lũy qua mấy trăm năm, dưới hình-thái Tư-bản-tài-chính, càng ngày càng tập trung vào một số ít tay.

Dường như năm 2010, tài sản của 185 759 anh "siêu giàu" (*Ultra Riches*) được ước lượng = 25 000 tỷ \$ = 40 % PIB của thế giới. Năm ấy, nhân loại gồm khoảng 7 tỷ người.⁴⁸ Miễn bàn.

d/ quyền lợi của các anh Tư-bản lớn chi phối sự vận động của kinh-tế ở mức toàn cầu, chi phối hành-động chính-trị và luật lệ ở những quốc gia và những cơ quan quốc tế, vẫn là :

– *mua sức-lao-động với giá rẻ nhất.*

Ở đâu, không cần bàn nữa.

– *bán sản phẩm với giá đắt nhất.*

Điều này, ngày nay, khả thi.

Thị-trường hàng-hoá, có tự do cạnh tranh giữa hàng nghìn hay chục nghìn anh Tư-bản mù quáng truyền thống, khiến thị-trường có một hình-thái dường như khách quan hoặc thần thoại (*Bàn tay vô hình của thị-trường*), đã và ngày càng trở thành chuyện hão, chỉ còn trong sách giáo khoa kinh-tế tư-sản thôi, dưới nhãn hiệu "*quy luật Cung-Cầu*" !

Ở Pháp, quyết định giá xăng tùy thuộc không tới 5 anh. Chúng chỉ đi nhậu với nhau một bữa ở chân trời góc biển nào đó cũng đủ để quyết định dân sẽ phải mua xăng với giá trung bình nào trong mấy tháng tới.

48

http://contreinfo.info/article.php3?id_article=3166

Lúc còn là ứng cử viên tổng thống ở PhuLăng-Xa, cách đây 6-7 tháng, ông Hollande hùng hổ *đe dọa* mấy anh Tư-bản thống trị thị trường này : nếu được bầu, *tôi* sẽ dùng luật pháp buộc các anh phải xuống giá. Được làm tổng thống rồi, "*tôi*" liền thi hành lời hứa thiêng liêng đó, "đàm phán" với các ông chủ liên hệ và thành công mỹ mãn : giá xăng không chỉ ngừng tăng, trung bình còn xuống 0,03 € / lít trong khoảng... 2-3 tháng. Đủ cho bàn dân uống thêm một hai tách café / tháng... Bắt đầu 1/1/2013, ông Vũ Như Cẩn trở lại thống trị thị trường xăng ở PhuLăngXa. Làm sao bây giờ ? Giá xăng càng tăng, Nhà-nước càng thu thêm thuế đặc thù trên nó. Thuế ấy quan trọng tới mức bàn dân PhuLăngXa, từ lâu rồi, gọi xe hơi là *con bò để vắt sữa (la vache à lait)* của Nhà-nước. Tất nhiên, sữa ấy do nặn vú bàn dân ra, một cách bình đẳng, bất kể nghèo giàu như thế nào. Ngày nay, ở PhuLăngXa, đã có nhiều người phải cắt xén chi tiêu cho sinh hoạt thường ngày để có khả năng mua xăng để đi làm hoặc đi tìm... việc.

Đối với nhiều loại hàng-hoá khác cũng vậy, xuyên qua những anh Tư-bản-thương-mại bự như Carrefour, Casino, Auchan, Leclerc, và các chi nhánh của họ.

Tự do cạnh tranh dẫn tới độc quyền mà, Marx lỡ nói vậy.

Vì thế, ở Pháp, giá bán một đôi dép, sản-xuất ở Trung Quốc, khác xa giá bán nó ở Việt Nam.

Nghĩa là gì ? Là :

– với sự ứng dụng nhanh chóng khoa học vào kỹ thuật sản-xuất và quản lý, *e tutti quanti*, lực

lượng sản-xuất phát triển quá nhanh, quá mạnh ; sức mua sản phẩm của bàn dân ở một quốc gia, dù là Mỹ, không đủ để tiêu thụ hết **và** có lời đáng kể cho anh Tư-bản, không đủ để cho phép tiền đẻ ra tiền' ở mức tối đa, phải dựa vào thị-trường hàng-hoá toàn cầu, nghĩa là bán cho các khách hàng giàu có trên thế giới, mới thực hiện được.

— trong hoàn cảnh ấy, ở nước nào vết được bao nhiêu thì vết. **Cung-Cầu** mà.

Cầu ở từng nước đều vô tận.

Còn **Cung** ở đâu, lúc nào, với giá nào, *ta và thân hữu quyết định*.

Thế thôi.

Bàn dân ngơ ngác có thể tự hỏi : biết vậy, tại sao **nước ta** không dùng các biện pháp thích ứng để tự bảo vệ ?

Vì bàn dân suy luận với nhiều "khái-niệm" nhập nhằng, nhẹ dạ đồng nhất anh Tư-bản lớn PhuLăngXa (như ông Bernard Arnault vừa mới lấy thêm quốc tịch Bỉ chẳng hạn), hay anh Tư-bản lớn quốc tế hiện đang làm chủ gần 50% cổ phiếu của 40 doanh nghiệp lớn nhất ở PhuLăngXa (CAC 40), với anh tiểu Tư-bản PhuLăngXa và với... chính mình.

Ôi, không có gì uy hiếp tiêu diệt tư-duy tự-do ở ta bằng hai từ **ta và chúng ta** ! Nhưng không có chúng ở lòng ta, hôm nay, trên thế giới này, trong nhân giới này, ta làm người thế quái nào được ? Đều thật, đau thật.

Tiền → Tiền'

với Tiền' > Tiền

là một quá trình vận động *thuần lượng*. *Chất của nó* là thể ! Hegel đấy ! Lượng-chất, lượng lượng chất chất, chất chất lượng lượng, lượng biến thành chất, chất biến thành lượng... Qua đó ta biến thành Ta, Ý-tưởng-tuyệt-đối... Cũng không sai lắm, trong đầu nhiều người.

Vì thế, nó có thể *vô tận, vĩnh cửu* – trong đầu con người thôi ! Đối với nó, khái-niệm "nước" hay "Tổ quốc" chẳng có ý nghĩa gì cả. Tư-bản vốn phi tổ quốc nghĩa là thế. Còn yêu nước hay không, ở PhuLăngXa, chẳng ai cấm ai cả. Hiện nay, Nhà-nước cũng không bỏ tù ai hay đày đoạ ai thành thứ dân vì tội không yêu nước.

Chính những anh Tư-bản lớn, từ thời Reagan tới nay, xuyên qua quyền lực chính trị ở các nước Tư-bản phát triển, đã phá tan tành những hàng rào cơ bản cho phép các quốc gia ít nhiều tự vệ. Để tồn tại và tiếp tục vận hành đúng theo "quy-luật" phát triển của Tư-bản, chúng cần hai thị-trường toàn cầu nói trên. Còn lại, sống chết mặc bay, kể cả đối với những anh Tư-bản nhỏ truyền thống "đồng hương".

Điều đang xảy ra trong thị-trường sức-lao-động toàn cầu hoá ngày nay không là gì khác hơn "quy luật" *bản cùng hoá tương đối* giai-cấp làm-công mà Marx đã mô tả. Có khác chăng là ở quy mô : không còn giới hạn ở một nước.

Một bên, ở các nước Tư-bản phát triển, quá trình bào gọt lương-lao-động-tổng-hợp và tăng thuế đối với người-làm-công sẽ tiếp diễn. Có thể một cách "yên ả" nhờ sự an phận ngầm ngầm đau khổ, tủi nhục ở người-làm-công như ở Đức, Pháp..., có thể một cách căm phẫn phản kháng như ở Hy Lạp, Tây Ban Nha. *E tutti*

quanti. Cả hai thái độ đều thể hiện bế tắc tư tưởng.

Bên kia, xuyên qua đấu-tranh-giai-cấp kinh điển đã hay sẽ diễn ra ở những nước mới nổi⁴⁹, một cách ôn hoà hay bạo liệt, lương-lao-động-tổng-hợp của người-làm-công sẽ tăng lên... hay không ! Tùy tương quan lực lượng giữa những giai-cấp⁵⁰. Tương quan lực lượng ấy, ngày nay, cũng tùy thuộc khao khát và khả năng *làm người cho ra người* của người-làm-công, tùy thuộc trình độ văn hoá của một dân tộc. Ôi bạn đời Ziao Chi ở quốc nội và tứ xứ, bạn có điều gì chẳng để "giúp đỡ" người-làm-công Ziao Chi *làm người cho ra người*, trong các công ty Nam Hàn ở Ziao Chi Quận chẳng hạn ? Nếu có, hãy mau cho.

Hiện nay, ngay ở Trung Quốc, vài năm qua, lương-lao-động-tổng-hợp⁵¹ của anh lao-công có tăng một tí.

Quá trình *bản cùng hoá tương đối* trên là môi trường béo bở cho các tư tưởng cực đoan phát

⁴⁹ Nhưng cũng có thể "không bao giờ" xảy ra, ai biết được khả năng sợ hãi, chịu đựng, của con người nên người trong một nền văn hoá nào đó ngừng ở đâu, lúc nào ?

⁵⁰ Ở Ziao Chi Quận ngày nay, tương quan lực lượng ấy rất bất lợi cho công-nhân : chủ Tư-bản nội địa và quốc tế, Đảng Cộng Sản, Nhà-nước Xã-hội-Chủ-nghĩa và Công Đoàn Lao Động đều đòi hỏi họ : lao-động kiệt sức đôi đồng lương chết đói và... cầm miệng.

⁵¹ Ở Trung Quốc hiện nay, coi như : lương-lao-động-tổng-hợp = lương-ròng.

triển, dưới hình-thái kì thị chủng tộc hay tôn giáo, hoặc cả hai gộp lại. Cứ coi tình hình chính trị ở Châu Âu và khắp thế giới thì thấy. Lại một hình-thái của quan hệ giữa hạ-tầng-cơ-sở-kinh-tế và thượng-tầng-ý-thức-hệ !

Chưa bao giờ khẩu hiệu của Marx và Engels lại hợp thời như hôm nay :

"Prolétaires de tous les pays, unissez-vous !"

"Lao-công toàn thế giới, đoàn kết lại."

Nếu hiểu khái-niệm *prolétaire* theo định nghĩa kinh-tế học của Marx và Engels, thì trong đó có chính chúng ta và con cháu chúng ta.

Quá trình trên còn lâu dài, nhưng không vĩnh cửu.

Ở nó, những mâu thuẫn nội tại của phương-thức-sản-xuất Tư-bản vẫn còn nguyên. Sẽ có ngày phải giải quyết.

Nó kéo dài bao lâu, bạo liệt tới đâu, còn tùy thuộc nhiều yếu tố trong đó có trình độ văn hoá của các dân tộc. Kích thích văn hoá của con người, theo Marx, là một yếu tố cơ bản trong định nghĩa khái-niệm giá-trị-sức-lao-động mà !

Khả năng có một cuộc cách mạng nhân bản đích thực cho *thời đại này*, mà không đầm máu, tuy nhỏ nhoi, không là số không.

Cứ coi quá trình tự sụp đổ hay biến chất của các nước xã hội chủ nghĩa xưa thì thấy.

Còn *sáng tạo* một phương-thức-sản-xuất mới giúp nhân loại bớt khổ, bớt nhục, bớt thù hận, bớt ích kỷ, nhỏ nhoi – như thế nào, cách nào, dành nhường những thế hệ tương lai.

Nên bình tĩnh, thận trọng nhé. Khó lắm.

Nội chuyện sửa đổi toàn bộ luật lệ điều hành *cách sử dụng* một công cụ kỹ thuật như kế toán của xí-nghiệp hay Nhà-nước, cũng đòi hỏi, ngoài một tư duy kinh-tế mới, vô vàn kiến thức chuyên môn cụ thể chi li của một đồng chuyên gia : nó "tức khắc" ảnh hưởng đời sống xã hội và đời sống của từng con người.

Tốt thôi : bớt nạn thất nghiệp...

Nhất là : đừng bao giờ quên kinh nghiệm cay đắng với các đảng "cộng sản" và các "chế độ xã hội chủ nghĩa" xưa và nay nhé !

Ta sẽ chẳng bao giờ thấy được điều trên. Ta chỉ dám mong nó có thể. Cũng đủ để ta cạn bút vì nó. Chỉ vì, đến chết, ta vẫn thèm làm người với người.

May thay, con người vốn tò mò, ham hiểu biết, lại thích bịa ra đủ thứ giấc mơ, hoài bão, khát khao làm người mới lạ. Và, thỉnh thoảng, nó thực hiện được chúng, như nó đã thực hiện được phần nào giấc mơ của "thế kỷ khai sáng".

May thay, ở đời, chẳng mấy ai yêu sự tuyệt vọng tuyệt đối, vĩnh cửu.

2012-12-23

Phụ lục

Một số bài vở của tôi liên quan trực tiếp tới bài này, trong oép *ămvc* : <http://amvc.fr/>

<http://amvc.fr/PHD/TDTD/TuDuyTuDoTable.htm>

<http://amvc.fr/PHD/MotHanhTrinhTuDuy/DOVUI.htm>

<http://amvc.fr/PHD/MotHanhTrinhTuDuy/VanDeBocLotLaoDong.htm>

<http://amvc.fr/PHD/MotHanhTrinhTuDuy/KhaiNiemHinhThai.htm>

<http://amvc.fr/PHD/MotHanhTrinhTuDuy/TuBanTinhKiet.htm>

Trong trang óp

<http://amvc.fr/PHD/LangThangChuNghia/LangThangChuNghiaTab.htm>

Những bài sau :

Giá trị sử dụng

Thảo luận với ông Đoàn Tiểu Long

Lại Karl Marx

Một cuộc tranh luận hão

Lòng tin cậy của nàng tiên thị trường

Kinh tế đi trước, chính trị theo đuôi, lý thuyết tắt giọng

Những con đẻ của chủ nghĩa tư bản – 1

Một cuộc tranh luận hão

Vẻ đẹp thâm kín của chị "kinh tế thị trường toàn cầu hoá"

Nụ cười Quốc hữu – Tư hữu

Dầu cù là toàn cầu hoá

Lại nàng tiên « kinh tế thị trường »

Chủ nghĩa kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa tại Tây Âu

*Kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa
ở... Hoa Kỳ Quốc*

Quốc hữu hoá ngân hàng Barclay

Nàng tiên kinh tế thị trường

e tutti quanti.

Hết rồi

Hết rồi, bao ước mơ thuở ấy

Ta đã già, chết chẳng bao xa

Ta còn nhớ tương lai bất tận

Ta chưa quên quá khứ tủi hèn

Ta vẫn *thèm yêu* thêm một tí

Trước khi nhòa trong cõi vô ngôn

2012-12-24

Suy luận biện chứng – 1

Ta vốn *quen* suy luận bằng chữ nghĩa.

Hai nền giáo dục Ziao Chi và PhuLãngXa trực tiếp và gián tiếp *nặn* ra ta kiểu ấy.

Do đó, bản thân ta nghĩ thế là đủ, đúng, sâu sắc nhất.

Nhưng có khi đọc sách, chính lúc muốn hiểu rõ ràng, chữ nghĩa như vùi dập lý trí ở ta, ta bỗng cần một hình ảnh thô sơ để hiểu người khác.

Ta thừa biết : để lừa đời, có gì hơn hình ảnh ?
Nhất là những hình ảnh biểu hiện những *mô hình* tư duy *chung*.

Nhưng ta cũng biết : một biếm họa, khi đạt mức nghệ thuật, là một *lời người* không văn bút nào vượt được.

Cứ như vẻ đẹp của một người đàn bà : tán đến mấy cũng thể thôi, phải nhìn tận mắt, may ra mới cảm được.

Vẻ dâm của một người đàn bà cũng vậy : chưa ôm, chưa thể biết được, chưa tin là có thực.

Chắc chắn ? người đời với ta, chữ nghĩa cũng như xác thịt, cũng thể thôi.

Chữ nghĩa cần thiết để tư duy. Nhưng cũng chỉ là một yếu tố của tư duy thôi.

Phần còn lại, thể hiện với nhau bằng cách gì ?

Hành-động. Dù vô ngôn.

2012-12-27

Chết là hết

Chết là hết. Với ta, đúng thế. Vậy, tới chết, nên sống cho ra hồn. Hồn ấy có gì đáng tồn tại thì đã hay sẽ hoà tan trong hồn người khác. Bằng tiếng Việt hay tiếng Pháp. Dù chỉ ở dạng mơ hồ nhất của chữ nghĩa.

Nói rằng *văn có hồn* quả không ngoa. Ở con người, vĩnh cửu chỉ thể thôi.

2012-12-28

Écrire

L'écrivain ne décrit rien. Il suggère. Quoi donc ? Un incertain rapport au monde. C'est au lecteur de créer ce rapport en lui. Ce faisant le lecteur transforme l'incertain en certitude. C'est sans doute pourquoi il peut *se* sentir proche d'un auteur en lisant son œuvre.

2012-12-30

Khoa học và huyền thoại

Ta mê khoa học mà không đủ tư cách.

Ta yêu huyền thoại mà không đủ loạn tâm.

Suy luận, bỗng lãng mạn. Tình tứ, bỗng lãnh cảm.

Văn phong của ta chỉ thể thôi ?

Có chẳng một ngày ta biết phóng một từ *em* cho đáng ? đáng ta, đáng mình, đáng đời ?

Không gì đẹp hơn khoa học, không gì khoa học hơn đam mê... làm người, đam mê *em* ?

Thú thực, ta không biết.

2012-12-30

Sợ người, sợ ta, sợ mình

“Ngươi rất thẳng thắn, vậy thì ta cũng thẳng thắn, ta ít có cùng người nào ngoài cha ta nói nhiều như vậy, nguyên nhân chỉ có một, là vì

*ngươi làm cho ta cảm thấy sợ, mà ta chưa từng sợ bất cứ một ai”.*⁵²

Đọc chương Tàu mà thành linh gặp lời ấy, từ môi một mỹ nhân tuyệt thế võ công, hi hữu !
Đọc thêm vài khúc, chán ngắt : quá tầm thường.

Dù sao, Huỳnh Dị là một nhà văn đích thực, tài hoa.

Lắm điều "nhại" Kim Dung, *e tutti quanti*.
Nhưng, rõ ràng, thuộc một "thời đại" khác, một nhân giới khác, có trình độ văn hoá hơn.

Sợ

Suốt đời, ta từng sợ nhiều điều, không biết bao nhiêu lần.

Có thể nói, cuộc đời ta là một quá trình sợ hãi triền miên.

Phải chăng vì vậy ta chẳng bao giờ có nhu cầu hay khả năng gần gũi anh hào, những con người không biết sợ ? Phải chăng vì vậy ta dễ gần người hèn ? Giống ta quá mà !

Có thể nói, toàn bộ những gì ta đã làm, đã viết, tiếng PhuLăngXa hay Ziao Chi, đều thể hiện nỗi sợ làm người ở ta.

2012-12-30

⁵² Huỳnh Dị, *Biên Hoang Truyền Thuyết*.

Cũng có thể dịch như sau ?

Người thẳng thắn, vậy ta cũng thẳng thắn, ngoài cha ta, ta ít khi nhiều lời như vậy, chỉ vì người làm cho ta cảm thấy sợ, mà ta chưa từng sợ bất cứ một ai.

Chỉ một lần, ta nói với người khác : ta sợ. Vì sao, chính ta cũng không hiểu.

2012-12-30

Không thể có được

Người mà ta không thể *có được*. Ai chưa từng nếm nỗi đau ấy ?

Chỉ tiếc rằng nó giới hạn ở hai từ *có* và *được*.

2012-12-31

Tư duy và hành động

Tư duy của con người có khả năng trừu tượng hoá kỳ lạ, cảm nhận được điều không có thực, mở đường tiến hoá.

Thí dụ : khái niệm *người* nói chung. Trong thực tế, không có con người nói chung ấy. Người cụ thể có lịch sử, văn hoá, *e tutti quanti*, là người Việt, Pháp, Mỹ, Tàu, v.v. Và, mỗi người, là người Việt, Pháp, Mỹ, Tàu, xuyên qua một lịch sử nghiệm sinh và ý thức cá nhân đặc thù.

Ngay trong tư duy khoa học cũng vậy. Say mê nghiên cứu khoa học khởi sự từ kiến thức đúng, sai hay giới hạn của tiền nhân và những giá trị văn hoá khiến cho ta thấy đó là chuyện đáng làm.

Vì thế, trong đời ta, hành động và tư duy thường mâu thuẫn. Ta muốn *làm người*, nhưng phải xuất phát từ tư thế *là người* Việt hay/và người Pháp, tiểu tư sản, đương nhiên, ít nhiều có học hay không có học.

Tuyến đường đi từ khởi điểm tàn nhẫn ấy tới mục đích nhân bản kia, cần điều gì và nên gọi thế nào đây ?

Nó đáng sống không ? Bản thân ta, hôm nay, trả lời : đáng. Như một khát khao thôi.

2013-01-12

Đời phẳng lặng

Xét cho cùng, đời ta phẳng lặng.

Như tuyết trắng, không khí trong lành, không gian im ắng và thời gian buốt lạnh, đêm qua và hôm nay.

Những gì ta muốn làm, ta chưa làm được hết. Đến chết sẽ thế thôi.

Những gì ta quyết không làm, ta chưa hề làm, và ta mong, tới chết, ta sẽ không làm. Nhưng làm sao biết trước được ?

Đời ta phẳng lặng thế thôi. Một chuỗi liên miên ao ước, liên miên tự chế. Một kiếp hèn ? Ta không biết.

Phải chăng vì vậy ta dành yêu thơ văn, yêu triết ?

Yêu thơ văn hay yêu triết, quả không phi nghĩa. Thơ văn và triết là nỗi bất mãn ở đời. Và ta lỡ biết, ngoài đời này, ta không thể có đời khác để làm người. Đời Ziao Chi và đời PhuLăngXa, trong thế kỷ 20-21, thế thôi !

Thôi thì lặng ngắm tuyết nhủ tình tan ?
Không.

2013-01-17

Ý nghĩa của một dấu phẩy

Lưu Dụ **nhìn** sang Tống Bi Phong **tỏ vẻ** không biết phải làm thế nào, lại **quay sang chào** Lưu Nghị, **không để ý** đến Tạ Hồn **đuổi theo** sau Tạ Diễm.⁵³

Phải hiểu thế nào đây ?

Lưu Dụ *nhìn* sang Tống Bi Phong, *tỏ vẻ* không biết phải làm thế nào, lại quay sang chào Lưu Nghị, không để ý đến Tạ Hồn, đuổi theo sau Tạ Diễm ?

Lưu Dụ nhìn sang Tống Bi Phong, *tỏ vẻ* không biết phải làm thế nào, lại quay sang chào Lưu Nghị, *không để ý đến* Tạ Hồn đang đuổi theo sau Tạ Diễm ?

E tutti quanti...

Tiếng Ziao Chỉ mình nó thế ?

2013-01-29

Aimer

J'aurais tant voulu aimer

Quelqu'un, quelque part, un jour

⁵³ *Biên hoang truyền thuyết*, Huỳnh Dị, Việt Nam Thư quán

Impossible. Apparemment.

Il aurait fallu braver le monde, les hommes,
l'humanité, quoi !

Tous les hommes

Rien que des hommes

Quelle misère ! Quelle tristesse ! Quelle douleur !
Quelle fadeur !

Un jour, qui sait ? Un jour...

*

Yêu

Ta quá thèm yêu

Ai đó, đâu đó, ngày nào đó

Dường như không thể

Phải bắt chấp đời, người, nhân loại, thế thôi !

Mọi người

Chỉ người thôi

Khổ quá ! Buồn quá ! Đau quá ! Nhạt quá !

Biết đâu, ngày nào đó ? Sẽ có một ngày...

2013-01-30

Dịch tính từ là chuyện hão

Xin cho phép tôi nêu một ý thô bạo. Và xin lỗi trước, nếu nó nghịch nhĩ.

Dịch tính từ là một chuyện hão.

Theo tôi⁵⁴, tính từ thể hiện một cảm nhận sinh học, một "*chất*" (*qualité*), bằng một ngôn từ trong một ngôn ngữ, một văn hoá. Nó *không* thể hiện đặc tính hay tính chất ("*qualité*" trong tư duy triết thông thường) của một vật thể (trong tư duy "khoa học" thông thường). Nó thể hiện một hình thái đặc thù của quan hệ giữa người với thiên nhiên xuyên qua một ngôn ngữ, một nền văn hoá. *Không thể dùng kiến thức* từ điển và ngôn ngữ học đời nay mà dịch được, chỉ có thể *khơi* bằng văn phong thôi. Nếu dịch giả đáng coi như *tác giả* (*auteur*) thì là ở đây. Tôi nghiệp.

Tôi đã dịch *Nỗi buồn chiến tranh* của Bảo Ninh. Dường như cũng được vì bản dịch ấy đã được báo chí PhuLăngXa tán tụng và, hôm nay, vẫn được tái bản tại PhuLăngXa dưới dạng sách bỏ túi, mỗi năm tôi vẫn được thù lao ít nhiều € với tính cách dịch giả, đủ mời bạn bè thoải mái uống cà phê trên vỉa hè Paris... Trong đó có câu văn có 15 tính từ! Tôi "dịch" đủ với 15 tính từ PhuLăngXa. Nhờ từ điển !!! Vì mặc cảm "chung thủy" hay vì "khí phách" vỉa hè, bụi đời, của thằng Ziao Chi PhuLăngXa tôi? Trời mới biết được. Ông bố viện sĩ của Bảo Ninh hỏi tôi: sao bản dịch của anh lảm tính từ vậy? Tôi trả lời: anh đọc lại bản gốc tiếng Việt của Bảo Ninh thì biết.

Truyện ngắn của tôi, *Un squelette d'un milliard de dollars*, *Một bộ xương người trị giá một*

⁵⁴ *Penser librement*, Editions Chronique sociale, Lyon, 2000. *Tư duy tự do*, nxb Đà Nẵng, 2006.

*tỷ đôla, The billion dollar skeleton (Nina dịch)*⁵⁵
hầu như không có tính từ. Chẳng ai quan tâm
tới điều ấy, trong tiếng PhuLăngXa, Ziao Chi,
Mèo. Buồn.

Mỗi người đọc văn với thể giới quan và nghiệm
sinh giới hạn của chính mình. Đáng đời. Tôi
cũng vậy thôi. Zăng chương vốn vậy.

Ôi nỗi đau chữ nghĩa ! Rất người. Nhưng đáng
sống không ?

2013-01-30

Kỹ thuật và văn chương

Có thằng "*bạn*" nói với ta : văn chương cần có
kỹ thuật viết văn. Nó thành danh nhờ kỹ thuật
viết văn. Đành vậy, hỡi bạn đời Ziao Chi ơi.
Nhưng ta không tin. Những kỹ thuật nó dùng, ta
đều biết trước và thấy được khi đọc văn của nó.
Không nhờ chúng mà ta cảm nhận được văn
phong đặc thù của nó. Và thích. Chẳng kỹ thuật
tí nào. Tội nghiệp ta.

Chỉ đọc tiểu thuyết của Huỳnh Dị cũng có thể
hiểu điều này : kỹ thuật dựng truyện và mài dũa
chữ nghĩa không thể biến ngôn ngữ thành văn
được. Đọc nhiều đoạn rất chán, nhảy qua nhiều
đoạn cũng không cảm thấy mất mát gì.

Ta là kẻ hẹp hòi chẳng ? Bạn đời ơi, xin cho ta
một lời...

2013-02-01

⁵⁵ xem oép *amvc.fr*, có đủ Ziao Chi, PhuLăng-Xa và Mèo ngữ.

Yêu giới hạn

Con người phải *biết* yêu giới hạn thì *làm* người mới đích thực là *làm* mình ở đời nay, đời duy nhất ta có thể có ?

2013-02-01

Giới thiệu

Ta sợ giới thiệu bất cứ gì của bất cứ ai cho người khác.

Ngạo mạn đến thế là cùng !

Chỉ giới thiệu chính mình thôi, ta đã quá ngại. Tếu và thô bạo hết xảy.

Nhưng, quá thèm cùng người làm người, ta liêu vậy.

Bạn đời ơi, nếu bức mình, xin bỏ qua cho ta nhé. Nói theo kiểu Ziao Chỉ thời thượng : xin thông cảm nhé. Cái gì mà không thông cảm được ?

Ta sợ sẽ có một ngày ta không cần ai "thông cảm" nữa. Điều ấy khả thi, đáng sợ. Và ta sợ.

Có thể, đời nay, con người chỉ thực sự sống khi sợ và, thi thoảng, biết không sợ ?

Biết bao giờ con người biết sống mà chưa hề biết sợ, không hiểu nổi sợ nghĩa là gì ?

Ôi, nghệ thuật !

Phạm Duy ở ta

Thú thực, ta không ưa Phạm Duy. Tuy đã có dịp, nhưng không có nhu cầu gặp. Và chưa hề gặp. Vì đủ thứ lý do.

Có thể là :

1/ Trời sinh ta vốn lỗ tai trâu. Thường dị ứng âm nhạc, khiến Ea Sola bật cười. Chẳng bao giờ có nhu cầu tán phét về nghệ thuật bằng âm thanh. Và cũng chẳng có khả năng làm việc ấy. Kinh hoàng hơn, ta ít khi cảm nhận được từ âm nhạc một điều gì thiết thân với thân phận làm người của mình. Nhưng có lúc có thực, có những bản nhạc tứ xứ đã thấm vào hồn ta, không quên được. Không từ khước được. Không phủ nhận được. Không phủ định được.

2/ Thuở nhỏ, ta học trường Tây, chẳng hiểu biết gì về văn hoá Việt, chỉ cảm nhận và sống tiếng Ziao Chi qua nghiệm sinh hàng ngày tới lúc ta định hình người, ít nhiều đã tiềm nhiễm những giá trị nghệ thuật, tư duy, qua những khái niệm văn hoá và qua ngôn ngữ PhuLăngXa, sâu sắc, đậm tình, thừa lý, nhưng... tẻ nhạt. Thiếu nhục cảm hết xảy.

Đã nên người ở Ziao Chi Quận, Bắc và Nam, tới tuổi 18, ở Hà Nội và Sài Gòn, ta chẳng thể nào không nhớ vài ca khúc như *Thiên Thai*, *"Tung cánh chim tìm về tổ ấm"*, *e tutti quanti*, và vài ca khúc trứ danh của Phạm Duy. Xin lỗi bạn đọc nhé : nhớ thì nhớ, nhưng lạnh cảm, biện minh thế nào bây giờ ?

Bản nhạc đầu tiên của Phạm Duy khiến ta, khi đã trưởng thành, rung động, không thể nào quên, ít ai nói tới, bắt đầu như thế này : "*Để lại cho em này nước non mình*". Ra thế, con người này, có lúc, cũng có chất người này.

Sau đó, ta thán phục Phạm Duy đã *dịch và phổ nhạc* một bài thơ của Apollinaire mà ta thích : *Mùa thu đã chết*. Đâu đó, ta đã viết vì sao.

Sáng tác được một bản nhạc như "*Để lại cho em*", dịch và phổ nhạc được bài thơ ấy của Apollinaire, kiểu ấy, đủ mãn nguyện rồi.

Có những tác phẩm lừng danh một thời. Khi thời ấy qua đi, tác phẩm biến vì người yêu mến nó cũng không còn và chẳng còn mấy ai yêu mến nó. Ngoài chuyện chữ nghĩa zui zui.

Bản thân ta cũng sắp biến. *Phạm Duy ở ta* chẳng ở đời bao lâu nữa ? Ta sẽ không ngạc nhiên.

Ôi, sao ta thêm một số tác phẩm của *Trịnh Công Sơn ở ta* sẽ ở đời lâu hơn đời ta. Nếu không thể, đành vậy ? Ta không đành. Ta tin, người đời cũng sẽ không đành.

Có những tác phẩm tồn tại ở đời lâu hơn đời ta vì lớp người sau ta vẫn khao khát làm người, khao khát nghệ thuật, khao khát thực hiện những điều ta không thực hiện được ?

Chúc Phạm Duy và mọi nghệ sĩ Ziao Chi đáp ứng được khát khao làm người bất diệt ấy.

2013-02-02

Tự do

Thuở thanh niên ta từng nghĩ : tự do nghĩa là : *không cần ai*.

Ta từng tưởng tượng điều ấy khó.

Ta đã sống như vậy. Nhiều năm.

Không ngờ điều ấy, xét cho cùng, dễ ợt, nhiều người cũng sống như thế thôi, hàng nghìn năm rồi.

Và chẳng đi tới đâu cả.

Trong quá trình trưởng thành, ta từ từ hiểu : muốn sống tự do, *ta cần mọi người*, mọi mặt.

Khó quá, khổ quá. Ta không kham nổi ?

Trước khi gãy lưng, gục mặt, thở phào, thế nào chẳng có ngày ? có lúc ta phân vân : trong *đời nay*, gọi là *kiếp này* cũng được, ta chưa hề mơ tới một kiếp khác mà, để làm người tự do, có thể *ta chỉ cần một người : em*.

Nhưng *em "là" ai*, ta chưa từng biết.

2013-02-10

Điện ảnh và văn chương

Thuở "xa xưa", khi nghệ thuật điện ảnh còn bập bẹ, nó thích nhại nghệ thuật kịch hay văn chương và đã tạo ra nhiều tác phẩm lớn, đặc biệt ở PhuLăngXa và Châu Âu. Đủ thấy nghệ thuật điện ảnh ít nhiều có khả năng thu dụng nghệ thuật sân khấu và chữ nghĩa.

Để khen sự thành công ấy, những mỹ học gia đã tạo ra khái niệm *écriture cinématographique*, đại khái : *quay phim như hành văn*. Và người đời cứ thế tán theo. Thôi thì gió thổi mây bay. Vực thăm giữa kiến thức và nghệ thuật, biết bao giờ mới lấp được ?

Từ đó, nghệ thuật điện ảnh đã tự khẳng định ở cả hai mức : đại chúng hay nghệ thuật và, thỉnh thoảng, cả hai.

Sự thành công đó đã khiến nhiều nhà văn nhại tác phẩm điện ảnh đến mức, dưới ngòi bút của mỹ học gia, khái niệm *écriture cinématographique*, ngày nay, có thể có nghĩa : hành văn như... quay phim!

Toàn chuyện hão.

Cứ coi thân phận của những phim hay được viết thành tiểu thuyết hay những tiểu thuyết hay được quay thành phim thì thấy.

Hôm nay, ngấy đọc một tác phẩm chương lừng danh, tôi xem một phim kiếm hiệp Nhật. Quả là một trời một vực.

Nhưng xem Tam Quốc Chí, Hán Sở Tranh Hùng biến thành phim thì chán nản kinh hoàng.

Đã muốn làm nghệ thuật, không thể nhại một nghệ thuật khác mà nên.

2013-02-11

Sống vật

Bước vào thời đại Internet, cảm giác đầu tiên : thế giới mở mênh mông, bất tận.

Sống qua ít năm, ngộp thở. Vì thiếu sinh khí.

Đại dương thông tin, nghị luận, không ngờ nghèo đến thế !

Mỗi ngày, nguồn thông tin chính của ta thu gọn trong không tới 10 tờ báo giấy và mạng, tiếng Pháp, Việt và Anh : như nhau. Tin tức như nhau, bình luận như nhau, lý luận như nhau. Dù thuận hay chống điều gì : cùng một nền tảng thông tin (hai ba thông tấn xã quốc tế và một thông tấn xã Ziao Chi), cùng một phương pháp suy luận, cùng một nhân sinh quan.

Nhân loại hôm nay gồm gần 7 tỷ người. Mỗi ngày, có hàng trăm, ngàn tỷ hành động thể hiện khao khát làm người ở đời nay, trực tiếp hay gián tiếp chi phối khả năng làm người của chính ta ở đời mình. Tổng kết lại, chỉ có bấy nhiêu thông tin trên sao ? Chỉ có lối tiếp cận và suy luận nghèo nàn như trên sao ? Ta nở sống và chết trong ảo ảnh ấy ?

Nghĩa là ?

Như nhiều người khác trong cùng hoàn cảnh, có cùng nhân phận, cùng phản ứng, ta là một con gà cục tác lá chanh giữa một bầy gà bị khóa chặt trong một lồng tre, ở đời và trong tâm, trí. Vỗ cánh gáy vang trời tự do, dân chủ, nhân cách mà chưa hề ngờ đó, như lá chanh, là những gia vị không thể thiếu trên đĩa thịt gà hoàn mỹ mà Lịch Sử

chiêu đãi bản dân.

Đương nhiên, ngoài những thông tin và nghị luận trên, ở oép, qua những loại "mạng lưới xã hội", có vô vàn thông tin và nghị luận khác, tuy ta bị giới hạn trong ba ngôn ngữ, cũng phong phú kinh hoàng. Kiến thức, không ai tiếp thu hết được, ngoài những *robots* của Google không hề *hiểu* kiến thức nghĩa là gì. Suy luận cũng phong phú đa dạng chưa từng có trong lịch sử thông tin của nhân loại. Nhưng cũng chỉ đào sâu một khía cạnh kiến thức của học giả hay chuyên gia và phóng đại vào thân phận làm gà trong cũi chung, theo một kiểu suy luận chung. Nếu bất lực, tự nhiên thôi.

Có nhiều thông tin đến thế, tại sao ta vẫn thấy quá nghèo nàn, ngộp thở ?

Giấc mơ của các vị "khổng lồ" "*encyclopédiste*" thời xưa, hôm nay, không ai thực hiện được. Kiến thức của người đời nay quá nhiều, quá sâu, quá chuyên, và đời người quá nghèo, quá ngắn.

Khát khao của các vị hiền triết cổ kim cũng vậy. Có mấy ai "thông cảm" được tư duy khoa học ? – nghĩa là : quý trọng nhưng không tôn thờ nó như các đồng chí thích tôn thờ chủ nghĩa Mác-Lênin "khoa học", chỉ coi kiến thức và tinh thần khoa học là một kích thước *cần thiết nhưng không đầy đủ* để làm người. Không thông cảm được nó, làm

sao tạo ra những giá trị và phương pháp suy luận cần thiết để làm người trong một nhân giới đã bị kiến thức khoa học, xuyên qua kỹ thuật và quan hệ kinh tế, chi phối đời sống hàng ngày của cả nhân loại, mỗi lúc càng thêm cường bức, càng bất khả kháng ?

Tóm lại ? Thông tin vật nhiều bao nhiêu, suy luận càng vật bấy nhiêu. Đành sống vật như thế ? Ngoài vài giây phút hiếm hoi bỗng mê một điệu nhạc, một giọng hát, một ý thơ, một câu văn ra hồn văn, một tiếng cười của Lila, *e tutti quanti* ?

Ôi, phải chăng ta đang ngạo mạn vô lối, trừu tượng hoá chính mình, giả vờ nhân danh con người để biến mình thành một con người hảo ? Có thể lắm. Nếu thế, ta xin lỗi mọi người, theo truyền thống Ziao Chỉ ở ta. Vì, chí ít, tuy đang bước vào cõi vô ngôn, Ziao Chỉ *or* PhuLăngXa, ta chưa hề cảm được rằng ta đang chết, và an phận.

2013-02-18

Độc Bên thắng cuộc

Tác phẩm của Huy Đức

Quyển sách này có nhiều ưu điểm.

1/ Rất nhiều thông tin cụ thể, chi tiết, được thuật lại một cách khách quan, có nguồn gốc. Có thể tin được hoặc, chí ít, có đầu mối để truy

tìm, kiểm soát. Nhà báo có trình độ và lương tâm nghề nghiệp.

2/ Gom góp những sự kiện và thông tin rải rác, tản mạn trong những làn sóng thông tin liên miên rối bời của thời cuộc, theo từng chủ đề và một số tác nhân quan trọng, giúp độc giả – ngay cả người quen hàng ngày theo dõi thời cuộc – hình dung được bối cảnh lịch sử, quá trình diễn biến và ý nghĩa từng lúc của từng sự kiện, thông tin.

Món này gọi là : lùì lại để quan sát, suy nghĩ một cách tổng hợp về một vấn đề hay một con người – đương nhiên với những thông tin mình có được.

Một đóng góp quý báu cho ai quan tâm tới sự vận động cụ thể của chính trường trong mấy thập niên vừa qua ở Việt Nam.

Một kho tàng thông tin có thể giúp các nhà sử học điều chỉnh phương pháp suy luận của mình.

3/ Bối cảnh lịch sử gồm đủ những mặt tư tưởng, chính trị, kinh tế, văn hoá, dư luận và ngoại giao, xuyên qua thể nhìn, cách tiếp cận, suy luận, hành động của nhiều cá nhân đã tác động trực tiếp vào đời sống mọi mặt ở nước ta. Qua đó ta được biết thêm ít nhiều về nhân cách của từng người trong cuộc bể dâu, những đấu tranh giữa họ và với bản thân mình.

Đúng là nhà báo khách quan, dù bị giới hạn như mọi người nhưng có tài, để đạt được 2 điều sau hơn người khác :

a/ *Le concret est concret parce qu'il est la synthèse de multiples déterminations, donc unité de la diversité*⁵⁶.

Cụ thể là cụ thể bởi vì nó là hình thái tổng hợp của vô vàn yếu tố quyết định sự hình thành ra nó, và như thế, nó là thể thống nhất của sự khác biệt (hay đa dạng).

b/ [...] *ce qui est la substance même, l'âme vivante du marxisme : l'analyse concrète d'une situation concrète*⁵⁷.

[...] bản chất, linh hồn sống của chủ nghĩa Marx chính là : phân tích cụ thể một tình hình cụ thể.

Vì sao ? Vì con người cụ thể là một thực-thể-ba-chiều-kích, là toàn bộ những quan-hệ của nó với thế-giới (coi Tư Duy tự do). *Người Cộng Sản* là một khái niệm trừu tượng hão. Những người cộng sản Việt Nam trong quyển sách này hầu hết là người thấm thía văn hoá "lai căng" Tàu – Ziao Chi. Cứ coi cách họ tiếp thu Chủ Nghĩa Cộng Sản ra sao thì biết. Đúng là : lịch sử *tạo ra* con người và con người *làm nên* lịch sử. (Marx).

4/ Một thú vị "bắt ngờ", quyển sách này cho ta thấy thật cụ thể một nguyên lý kinh điển của học thuyết Marx : hạ tầng kinh tế, xét cho cùng,

⁵⁶ Marx, *Introduction à la critique de l'économie politique*.

⁵⁷ Lénine :

<http://www.marxists.org/francais/lenin/works/1920/06/vil19200612.htm>

quyết định sự vận động của thượng tầng ý thức hệ, *xuyên qua những cá nhân* có đầy đủ kích thước người : văn hoá, ý thức hệ, chính trị, phong cách và bản lĩnh cá biệt. Nôm na : muốn phát triển kinh tế thị trường tư bản, phải cải tạo thể chế chính trị. Mặc dù : "bỏ điều 4 trong Hiến Pháp là tự sát". Dù không muốn tự sát, cách này cách nọ, sẽ có ngày tiêu vong. Chẳng phải vì bị "kẻ thù" bên ngoài hay bên trong đả kích, chỉ vì không thể nào khác được nên sẽ phải tự sụp đổ. Mong rằng sẽ không đổ máu. Lại một nguyên lý khác của Marx dưới dạng khá bất ngờ : thể chế chính trị "cũ" đang tự đào mồ chôn chính mình.

Trong thí dụ này, nguyên lý kinh điển trên thể hiện cụ thể bằng bước phát triển từ kinh tế "sĩ⁵⁸ nông công thương" qua kinh tế thị trường tư bản, với đặc điểm : Việt Nam đi vào kinh tế thị trường tư bản trong lúc hình thái kinh tế này liên miên khủng hoảng ngay tại các nước tư bản phát triển ở Châu Âu vì bị anh tư bản khổng lồ Tàu, láng giềng của Việt Nam, và vài anh khác, lấn áp.

5/ Tính văn chương

Tác giả hạ bút như một nhà báo, kể chuyện mắt thấy tai nghe, "như nó là", thỉnh thoảng cũng "tình cảm", làm sao tránh được ? nhưng chẳng mấy khi "hoa lá cành". Đúng là viết văn kiểu "hiện thực chủ nghĩa" (*réalisme littéraire*).

Thế mà có lúc đọc ta cảm thấy như tiếp cận một bi kịch kiểu Hy Lạp cổ (*tragédie grecque*) !

⁵⁸ quan lại Cộng Sản

Chẳng có gì đáng ngạc nhiên : kiếp người tự nó có lúc là một bi kịch...

Thí dụ : cái chết của Đoàn Khuê.

Ông Đoàn Khuê một đời dấn thân cách mạng cộng sản. Có lẽ trong mơ ông cũng không tưởng tượng được có ngày ông có cơ hội trở thành chủ tịch nước CHXHCN Việt Nam. Thế mà :

“Sau khi anh em đưa cho tôi bệnh án của Đoàn Khuê: ung thư gan giai đoạn ba, chỉ có thể kéo dài cuộc sống không quá một năm, họp Thường vụ Bộ Chính trị, tôi đưa vấn đề sức khỏe ra, ông Đoàn Khuê vẫn cãi. Tôi phải công bố bệnh án”. Đoàn Khuê đập bàn tuyên bố : “Tôi là người khỏe mạnh, chúng nó phá. Tôi sẽ cho hai thằng đó nghỉ”. Đại tá Vũ Bằng Đình nhớ lại: “Cả tôi và anh Lê Thi, bí thư Đảng ủy Viện 108, nhận được quyết định nghỉ ngay lập tức”. Không chỉ “lỡ cơ hội” trở thành nguyên thủ quốc gia, bệnh tình Đoàn Khuê tiến triển xấu từng ngày. Cuộc sống của ông chỉ còn sáu tháng thay vì một năm như dự đoán. Ngày 16-1-1998, Tướng Đoàn Khuê chết.

Quyển sách này có nhiều nội dung, tình tiết, "nhân vật" độc đáo, cỡ "thời đại" :

Ông Võ Văn Kiệt là một người quyết đoán, có rất nhiều công trình lớn mang đậm dấu ấn của ông, đồng thời cũng gây ra nhiều tranh cãi. Việc xây dựng nhà máy lọc dầu ở Dung Quất là một ví dụ. Những người chỉ trích cho rằng chính trị đã xen vào quyết định kinh tế.

Năm 1995, tập đoàn Total SA của Pháp bỏ đi vì rằng vị trí đặt nhà máy nằm cách quá xa những

cơ sở hạ tầng dầu mỏ trong nước. Các định chế quốc tế như WB, IMF cũng nghi ngờ hiệu quả kinh tế của Dung Quất. Ngày 8 và 9-6-2005, các đại biểu Quốc hội (kỳ họp thứ 7, khóa XI) đã chất vấn về quyết định và tiến độ xây dựng Nhà máy Lọc dầu Dung Quất, Bộ trưởng Bộ Công nghiệp và Chủ tịch Quốc hội đã phải “nhận lỗi trước cử tri”. Ngày 10-6-2005 ông Võ Văn Kiệt có thư gửi Quốc hội (đăng trên báo Tuổi Trẻ số ra cùng ngày) giải thích:

Total muốn địa điểm đặt tại Long Sơn (Vũng Tàu)... nhưng Chính phủ không muốn “tập trung quá lớn những công trình trọng điểm quốc gia vào một khu vực”; ở Long Sơn không có cảng nước sâu, để xây nhà máy lọc dầu phải làm 3 km cầu cạn nhưng lý do chính, Chính phủ e “quá trình vận chuyển dầu, nếu có sự cố rò rỉ sẽ đe dọa trực tiếp hoạt động của khu du lịch Vũng Tàu”. Petronas (Malaysia) sẵn sàng xây dựng nhà máy lọc dầu ở Dung Quất với điều kiện được phân phối sản phẩm ngay tại thị trường VN để tránh khỏi phải chi phí vận chuyển về lại Malaysia để rồi mới xuất đi. Theo ông Kiệt đề nghị này đã không được ông Đỗ Mười chấp thuận do đó Chính phủ đã xin ý kiến Bộ Chính trị đi đến quyết định tự mình làm lấy. Thư của ông Võ Văn Kiệt viết: “Cho đến nay, nếu được xem xét lại, tôi vẫn chọn Dung Quất làm địa điểm xây dựng nhà máy lọc dầu như nhận định ban đầu, góp phần rất có ý nghĩa cho khu vực kinh tế miền Trung và cho cả nước trong quá trình đẩy mạnh sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa trên con đường hội nhập kinh tế quốc tế. Nếu bây giờ, trước những diễn biến của tình hình, Quốc hội phân tích và kết luận việc lựa chọn đó là sai thì **người nhận**

lãnh hoàn toàn trách nhiệm đó phải chính là tôi, Võ Văn Kiệt, nguyên Thủ tướng Chính phủ”.

Ông Võ Văn Kiệt cả gan lấy vợ mà không thèm xin phép Đảng, còn cười : *Lấy vợ chứ có phải lập chi bộ đâu*, quả đã làm một cuộc cách mạng trong cách mạng !

Tôi vốn dĩ ủng hộ ông Trường Chinh và ông Tố Hữu. Có lẽ vì vai trò của họ trong lĩnh vực văn học, văn chương, nghệ thuật. Đọc quyển sách này, tôi khám phá một con người Trường Chinh khác hẳn thành kiến của tôi.

Quyển sách này có thể dùng như nguyên liệu để sáng tác một tiểu thuyết hay, có tầm cỡ nhân loại, thiết thân với người Việt Nam đời nay. Xin mời các nhà văn tài hoa, có khả năng kéo chủ nghĩa hiện thực lên mức sáng tác nghệ thuật, múa bút. Một dịp hiếm, khả thi, không cần vay mượn bất cứ kỹ thuật hành văn nào từ bất cứ nước nào để sáng tác tác phẩm để đời.

Mong rằng sẽ có ngày có vài tác phẩm cùng cỡ bồ sung, nhưng từ thế nhìn và nghiệm sinh Việt Nam Cộng Hoà, Việt Kiều tứ xứ – tôi không lạc quan lắm, nhưng... biết đâu ? – và thế nhìn của người Mỹ, thậm chí của người nhiều nước khác. Được vậy, ta sẽ có được một bức tranh quý giá mọi mặt về một giai đoạn lịch sử của nước ta.

Thực ra, để có ý kiến "đáng kể" về quyển sách này, cần nhiều thời gian. Đọc đi đọc lại vài lần và "nhớ hết", rồi đối chiếu với nhiều nguồn thông tin khác, nhiều kiểu suy luận khác, lùi lại, lạnh lùng tư duy như một nhà nghiên cứu "khoa học, khách quan". Muốn tư duy như thế,

cần nhiều thời gian và hứng thú, cần một tấm lòng và trí tuệ lạnh lùng "khách quan", "khoa học". Cơ bản, tôi hết còn những điều kiện ấy. Chúng có giá trị tri thức thế nào, tôi không khẳng định được. Tàn đời, tôi chỉ còn chút tình nghệ sĩ với thời cuộc, tuy tôi chưa hề muốn hay coi mình như một nghệ sĩ và cũng chẳng có ai coi tôi như thế. Tư duy khoa học ngày nay hạn chế tôi, lý trí nghệ thuật ngày nay cũng vậy. Thôi thì xin phát biểu như bất cứ ai về những sự kiện và những con người đã từng quyết định đời mình ngoài ý muốn của chính mình.

Đây là quyển sách hay nhất về thời cuộc Việt Nam mà tôi được đọc sau khi đọc .

Một đời làm báo mà viết được một quyển sách như thế, thật sáng khoái.

Độc giả hưởng lây.

2013-02-24

Thói quen

Thói quen là một yếu tố cơ bản giúp ta nên người, duy trì những nền văn minh.

Đồng thời nó là xiềng xích vững chắc, ác liệt nhất trói buộc khả năng sáng tạo, khả năng làm người ở ta.

2013-02-24

Thời gian sống

Ta bỗng nhớ :

Thôi buồn mà chi,

Luyến tiếc mà chi.

Bao nhiêu sầu nhớ sẽ phai đi cùng thời gian

(Chopin Ziao Chỉ hoá)

Mẹ, thời gian ở ta *có buồn, có vui, có luyến tiếc, có thiết tha*. Dù hão !

Có *đòi hỏi* gì đó –ta thực chưa biết– chưa hề nguôi ở ta.

Vì thế mà nó sống được. Qua ta.

2013-03-01

***Thái độ văn chương, nghệ thuật, làm người
bằng chữ nghĩa***

Từ lâu, đọc văn, tiếp cận các hình thái nghệ thuật khác, ta chưa hề hẹp hòi, sợ hãi, hèn, tính toán, dù ta đã từng hèn ở đời và tính toán đủ điều vì ta hay vì người khác.

Nhưng ta lỡ biết giới hạn của chính ta, đâu đó.

Nỗi cô đơn ở đời, ngày nay, ở ta, trong một tầng lớp người, là thế.

Đúng hơn : nỗi cô đơn làm người. Ai có thể làm người trong chỉ một tầng lớp thôi ?

Chỉ khi ta muốn làm người ta mới cần người khác và, đừng quên nhé, người khác, như ta – tự do và đã nên người một cách rất khác ta.

Ta chỉ biết yêu những khác biệt, khi ta điên điên ngẫu hứng thêm làm người.

Vậy, ta mời "bạn" đọc *Hồi ký của Trần Văn Giàu* và *Bên thắng cuộc* của Huy Đức. Toàn là chuyện liên quan tới đời chúng ta.

Ta không cho link để vào đọc. Ta không muốn quảng cáo. Ai thực sự muốn đọc sẽ tìm ra, thí một chút tình...

2013-03-05

Máu thịt

Ta thừa biết, ta *là* máu thịt. Ta *sống*.

Đã sống phải chết.

Tốt nhất là chết nhẹ nhàng, không ân hận, không hối tiếc. Thoảng chút gió, ngờ chút thương. Cứ như hành-văn ấy.

Chắc chắn, khi máu thịt ta tan rữa, sẽ chẳng còn gì *là* ta ở ta. Sẽ chẳng còn gì ở bất cứ đâu, thậm chí cát bụi !

Ta lỡ biết, máu thịt ta sống mãnh liệt, can trường đến mấy, có thể có chút "*chí*" tồn sinh dưới hình thái nào đó của tự nhiên, nhờ chút kiến thức khoa học và kỹ thuật nào đó của đời nay, nhưng chẳng thể đượm đượm chút tình, sáng đượm chút ý, say đượm chút người.

Vì thế ta đành quý mến thân xác ta và ta âu yếm thân thể người khác, từng tấc da ngoài, dù son phấn, từng thớ thịt trong, từng rung cảm mung lung vô ngữ. Không vì ta sợ chết. Vì ta ham sống ra hồn người. Vì ta thêm sống một tiếng người chân thực. Ai sẽ cho ta tiếng người đó ? Sẽ có chăng, một ngày ?

2013-03-13

Cầm bút

Hơn 20 năm rồi, ta vung bút Ziao Chỉ.

Một vài lần, có thể đếm với ngón tay, ta được tha nhân *thực sự đọc*, cho ta ít thời giờ.

Có thể nói : đó là tình cuối cùng, niềm an ủi lớn nhất đối với ai tưởng mình là nhà văn.

Xin cảm tạ, người ơi. Dù chưa chắc gì ta xứng đáng.

Văn chương, xét cho cùng, chỉ thế thôi ?

2013-03-16

Trí thức, tri thức, trí tuệ

Mặt nào đó, ta cũng là trí thức. Chỉ ít, có người nghĩ thế. Vì ta có chút tri thức cấp đại học trong vài lĩnh vực của kiến thức ? Hảo ơi là hảo !

Mặt khác, có lúc ta muốn nổi tung, phủ nhận tất cả kiến thức của ta : chúng không giúp ta sống đáng một kiếp người, không giúp ta làm người.

Cũng may, dù dễ bốc đồng, ta cũng biết sợ. Ta không dám phủ nhận giá trị của kiến thức khoa học, chỉ ít trong một số lĩnh vực, tới một mức độ nào đó :

1/ Toàn bộ lĩnh vực toán, vật lý và hoá học. Khi nó không lạm dụng danh nghĩa *khoa học* để lũng đoạn những lĩnh vực nó không có thẩm quyền phán đoán vì không có khả năng hiểu.

2/ Một phần lớn trong lĩnh vực sinh học ngày nay.

3/ Một phần *nhỏ nhoi* trong lĩnh vực nhân văn.

Tiếc thay, hay mừng thay, ta không biết nữa, lĩnh vực cuối cũng là lĩnh vực duy nhất mở đường cho con người làm người cho ra hồn người trong thời đại này. Nó chỉ thực hiện được điều ấy khi nó "thu nhập" được (*intégrer*) hai lĩnh vực trên.

Muốn làm người Ziao Chi ngang tầm thời đại, phải hiểu tư duy khoa học, phải yêu quý sự sống trong những hình thái đặc thù và những quá trình dị biệt của nó, và phải biết sáng tạo một môi trường tồn tại cho con người, mọi mặt, phù hợp với hai điều trên, mở rộng những giá trị Ziao Chi nhân bản cố hữu vào tương lai bất định của loài người.

2013-03-17

Nhân giới mệnh mông bất tận ?

Thế giới sống của ta trong kiếp này trên quả đất này mệnh mông không vì nó bất tận. Nó hữu hạn. Có thể đo đếm khá chính xác được. Nó bé tí.

Trong không gian, đơn vị đo lường có thể là km. Trong thời gian, đơn vị đo lường có thể là triệu năm.

Chẳng là gì cả so với những gì ta có khả năng ít nhiều hiểu biết về vũ trụ và sự sống.

Vũ trụ có thể bất diệt, tuy hình thái hôm nay của nó có thể tiêu vong.

Chắc chắn, hình thái sống hiện nay trên quả đất này không trường tồn. Nói chi tới hình thái sống của con người xưa và nay.

Tuy vậy, cuộc sống của ta, trong những giới hạn ấy, ngay hôm nay, vẫn mệnh mông bất tận ở khả năng hiểu, khả năng yêu, khả năng làm người của ta.

Còn nó bất tận hay không trong nghĩa thời gian của vũ trụ thì... hề hề !

2013-03-20

Huyền thoại và ta

Mệt mỏi, ta đọc chương Tàu cho qua ngày, phải lòng suy nghĩ. Lý thú. Đây huyền thoại "hấp dẫn", nhất là những nàng tiên mẫu mực đủ kiểu.

Không hiểu tại sao, chính trong lúc hồn ta, qua chữ nghĩa, phiêu diêu hường lạc, nhất là dưới hình thái Phật Lão linh tinh, ta đột ngột ý thức : ta là người thực, tồn tại trong thế giới thực với những người thực, chẳng thể thành tiên thành Phật được, và cũng chưa hề muốn. Để làm người, ta chỉ có đời này thôi, với những con người đời này thôi. Cứ như xưa kia khi ta đọc những hiền triết Tây U, và nghi ngờ khái niệm *universel* của họ.

Ta biết, ta sẽ mãi mãi chung thủy với thằng người này, trong đời này, với người đời này.

Thủy trung vĩnh cửu. Vĩnh cửu của kiếp người. Chỉ có thể thôi.

Ta biết, ta vẫn đi tìm huyền thoại.

2013-03-24

Thèm được đọc

Có lúc ta thèm được em đọc. Như thèm chính ta. Như cảm nhận được âm hưởng của riêng em trong thế giới loạn thanh, loạn ngữ này. Như thèm yêu. Nhưng ta thừa hiểu : hão ! Trong văn minh kinh tế thị trường tư bản toàn cầu hoá, nó chẳng có giá trị gì.

2013-03-29

Một kiểu uống rượu đỏ PhuLangXa

Ta thử viết lại tiếng Pháp. Chỉ 20 trang thôi.

Khi viết, ta sôi nổi tận tình tận ý như xưa kia khi bản dịch hay bài vở của ta không khó kiếm người xuất bản ở xứ này. Ta nghĩ đó là văn Tây của ta.

Ta in ra, đọc lại. Hỡi ơi. Quá thừa chữ, èo ọt, mơ hồ. Chẳng thể nào "là" ta. Chẳng thể gọi là *hành-văn*.

Thể nghĩa là gì ?

1/ Ta không còn làm chủ ngôi bút của ta nữa. Ngôn ngữ PhuLăngXa làm chủ ta, lôi cổ ta, xỏ mũi ta. Ta cũng "có" tiềm thức à ? Đương nhiên. Khốn nạn thật.

2/ Ta vẫn còn khả năng đọc và thấy ngôi bút ta có thể sáo đến thể nào. May thay.

Bỏ cuộc ? Không.

Thôi thì tạm uống rượu đỏ PhuLangXa.

Không để quên sự bất lực, chạy trốn chính mình.

Để lạnh lòng đi tới. Bất kể tới đâu.

2013-04-08

Nét mặt người nghệ sĩ

Về mặt nàng có điều gì, ta không biết, khiến ta mơ hồ cảm nhận nàng là người nghệ sĩ. Ta sẽ không bao giờ hiểu nàng.

Dù muốn, ta không thể biến thành nghệ sĩ để hiểu nghệ sĩ. Ta quá ham hiểu và quá hiểu rằng khả năng hiểu của ta giới hạn. Xả thân, ta cũng dám, nhưng chưa bao giờ dám đến mức nghệ thuật. Vì ta cần hiểu.

Lạ thật. Xưa nay ta chưa từng hiểu đúng ai qua nét mặt, lời nói, cách ứng xử có ý thức. Ta chỉ cảm nhận được con người *thật* qua giọng nói, ánh nhìn, phương pháp suy luận. Nhất là khi nó hồn nhiên đặc chí.

Không hiểu nét mặt người nghệ sĩ có điều chân thật gì phủ nhận cả giọng nói, ánh nhìn và phương pháp suy luận chẳng ?

Ta không biết. Không hiểu mà vẫn mê, dành "yêu" vậy.

2013-04-11

Cực đoan

Khi suy luận, ta cực đoan. Ta cần hiểu tận gốc điều ta quan tâm. Ta không thể nhẹ dạ tin những gì người đời, dù là chuyên viên hay bác học đời nay, đã bơm, sẽ nhét, vào đầu ta. Bằng tiếng

ZiaoChi âu yếm hay tiếng PhuLăngXa khắc nghiệt. Ta thà chấp nhận *ta không hiểu* còn hơn *tưởng tượng hão rằng ta đã hiểu*. Hay êm đềm thoả mãn với "*giới hạn của con người*", *e tutti quanti*. Diên thật.

Nhưng ta chưa hề ứng xử cực đoan với *con của người*.

Có thể, điều đó khiến ta phải sống bên lề xã hội, trái cũng như phải.

Vì thế, ta ít bạn. Đành vậy. Nếu những bạn còn lại hay sẽ có, đáng *làm* bạn.

Nếu đời ta có chút ý nghĩa, chút tình, cũng chỉ thế thôi.

2013-04-15

Lặng thinh

Đọc chương Tàu mà đụng phải mấy câu văn sau, quả bất ngờ :

Lặng thinh là một thái độ, hay đúng hơn là một hành động cần thiết trong một hoàn cảnh cần thiết.

Người đàn bà phải nên biết giá trị của “lặng thinh”.

Đối với chồng, nhiều khi lặng thinh còn hơn muôn ngàn lời nói.⁵⁹

⁵⁹ *Giang hồ tứ quái*, Cổ Long, oép Việt Nam Thư Quán.

Đối với vợ, người đàn ông cũng nên biết điều ấy, cũng nên biết giá trị của "lặng thinh".

Một điều đáng tiếc : hai từ "*cần thiết*" vô nghĩa, chỉ ít cũng hàm hồ.

Viết tiểu thuyết, nên tránh lý giải lý sự. Đó là căn bệnh cố hữu của hầu hết các tác giả viết tiểu thuyết chương Tầu. Chán ngắt. Phải chăng vì thế, dựng truyện chương thành phim, có thể có đầy khán giả Tây U ưa thích. Nhờ tài năng của đạo diễn, tài tử. Đôi khi nhờ nội dung, hình thái tình cảm rất... Tây U. Nhưng dịch ra tiếng Pháp, khó tìm nhà xuất bản dám đăng ? Cho tới nay, dường như chưa hề, dù là tác phẩm đã có hàng chục triệu độc giả trong những nước thẩm thía văn hoá Tầu.

Nhưng khi không tránh nổi chuyện lý sự ? đành làm. Đã *phải* làm, phải biết làm chủ ngòi bút của mình, không thể cho phép nó xỏ mũi mình lôi đi, dù êm tai.

2013-04-16

Một chuyện lâu dài trong một đời ngắn ngủi

Văn học là chuyện lâu dài. Vì nó là *tình* người.

Với tôi, ngay từ đầu, làm oép *ãmvc* là chuyện "lâu dài" trong đời ngắn ngủi còn lại ở tôi, vì là tình văn, tình bạn. Bằng tiếng Ziao Chi.

Ngay từ đầu, tôi dẹp hết những truyền thống làm báo hay tập san văn học, ta và Tây, có thể ngăn cản thứ tình ấy tồn tại và phát triển. Vì thế, *ãmvc* chẳng giống ai, có người đã bĩu môi : không *in*, lạc hậu.

Bắt đầu nhỏ nhoi, khiêm nhường. Từ từ bám rễ, vươn cành, toả lá, nhú hoa.

Bây giờ, sau hơn 8 năm, chẳng thể nói là xuất sắc, cũng không nỡ coi là tồi, tuy vẫn nhỏ nhoi, khiêm nhường.

Tình người là thế. Chỉ vài năm nữa cũng chết thôi.

2013-04-17

Phúc đức

"Ấn ở hiền lành để lại phúc đức cho con".

Điều ấy có thể đúng, chí ít như một niềm tin đáng tin, đáng làm.

Điều sau thì chắc chắn : dạy con làm người tử tế, để lại phúc đức cho đời, chí ít vài chục năm.

2013-04-18

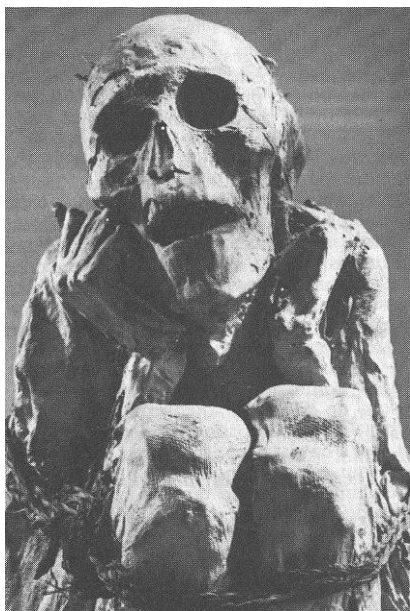
Từ vô ngôn về vô ngôn

Tám hình sau khiến ta quặn lòng.

Mẹ già con trẻ, ai đáng thương hơn ?



Khiến ta nhớ tấm hình này :



Đời ta chỉ thế chẳng ?

Hồ hào, lý giải, viết lách tứ tung. Nhưng thực sự đáng giá người duy nhất một kiếp lặng

mình... từ vô ngôn, xuyên cuộc sống và cõi chết, trở về vô ngôn.

Chẳng thích thú gì.

Chẳng làm được gì hơn ?

2013-04-21

Hư hỏng mất rồi

Những *quý dị* lãnh đạo của Đảng Cộng Sản và Nhà-nước Cộng Hoà Xã Hội Chủ Nghĩa Ziao Chi, dù thành tâm hướng thiện, thật lòng muốn cải cách tiến bộ, cũng *không làm được*.

Vì sao ?

Chỉ cần vận dụng triết lý duy-vật-biến-chứng của Karl Marx, hiểu liền. Cứ đọc và hiểu *11 luận điểm về Feuerbach* thôi thì biết : chính những người thầy cũng cần được giáo dục !

Quý dị ở trạc tuổi 50, đã từng ngụp lặn đầu đá chí ít 20-30 năm ròng trong guồng máy quyền lực của Đảng Cộng Sản Ziao Chi để ngóc đầu vào một cương vị lãnh đạo của nó. Thế thì *quý dị* đã nên người và làm người trong một môi trường không lành mạnh. Môi trường ấy đã nhào nặn tình cảm, tư duy và ngôn ngữ của *quý dị*. Bản thân *quý dị* cũng đã cùng cố nó để tồn sinh và vươn xuống quyền lực. Con người *cụ thể* là thế đó. *Phân tích cụ thể một tình hình cụ thể*⁶⁰ là thế đó. Khái niệm *người* của Marx – vừa là sản phẩm của lịch sử vừa làm nên lịch sử – là thế đó. Mới chỉ là kiến thức sơ đẳng về tư

⁶⁰ Lénine bàn về biện chứng mácxít.

tưởng của Marx thôi. Đã khó hiểu rồi, đối với người Tây U. Đối với *quý dị*, càng khó hiểu hơn. Marx, như *quý dị* và mọi người, cũng là sản phẩm của lịch sử. Nhưng lịch sử "sản xuất" ra Marx hơi bị khác lịch sử khai sinh ra *quý dị*.

Môi trường nói trên có mấy đặc điểm khiến :

1/ Quý dị không có tinh thần khoa-học

Quý dị không có kiến thức khoa-học, không có bằng tiền sử đích thực trong lĩnh vực này nọ, chẳng ai chê trách. Một đời dần thân chính trị, lấy đâu thời giờ để trau dồi kiến thức khoa-học ? Trong lịch sử nhân loại, có mấy chính trị gia lỗi lạc đồng thời là bác học ?

Nhưng ở thời đại này, thiếu tinh thần khoa-học, chẳng thể làm được gì cho ra trò.

Tinh thần khoa-học giúp người làm chính trị *biết* quý trọng những nhà khoa-học, *biết* vận dụng kiến thức và tài năng của họ để thực hiện thành công một số mục tiêu xây dựng của mình. Con người ít kiến thức khoa-học vẫn có thể có tinh thần khoa-học vì đó là một giá trị văn hoá. Giá trị ấy cũng chỉ trở thành phổ biến ở Tây U mới đây thôi, từ thời Phục Hưng. Nó đạt một đỉnh cao trong Thế Kỷ Khai Minh và phát triển ngày càng mạnh mẽ cho tới ngày nay xuyên qua một quá trình liên miên cải tiến hệ thống giáo dục. Tiếc thay, tinh thần khoa-học chưa hề có ở mức cao so với thời đại trong nội văn hoá Ziao Chi, càng không có trong môi trường nên người của *quý dị*. Tinh thần ấy mà phát triển rộng rãi ở bàn dân Ziao Chi thì *quý dị* hết đất sống.

2/ Quý dị thiếu đạo đức làm người

Quý dị đã mơ hão rằng *quý dị* có thể xoá sạch văn hoá phong kiến Ziao Chi và tư sản Tây U, xây dựng *con người mới xã hội chủ nghĩa*, *con người cộng sản* với một vốn liếng xác xơ : tư tưởng Mác-Lenin mà chính *quý dị* cũng không có khả năng hiểu. Hiểu Marx chẳng phải chuyện đùa. Marx là một người thừa kế xứng đáng nền văn minh hình thành ở Tây U trong Thế Kỷ Khai Minh, với cả chiều kích khoa học lẫn nhân văn của nó. Vì thế ông đã chi phối nền văn minh Tây U hơn suốt trăm năm. Ngày nay, tuy phai mờ, dưới hình thái này nọ, ông vẫn ảnh hưởng tư duy của người Tây U. Riêng *quý dị* đã tiếp nhận được từ ông những gì ngoài một mớ kinh kệ hão và khẩu hiệu linh tinh mà chính *quý dị* không tin nổi, kiểu như *quy luật khách quan của lịch sử* ?

3/ Quý dị không có ngôn ngữ trung thực

Ngôn ngữ là quan hệ cơ bản nhất giữa người với người trong tư cách người – một thực thể văn hoá. Nó cho phép con người trung thực với nhau, với chính mình. Nó cũng cho phép con người gian dối với nhau, với chính mình. Nó thể hiện tinh thần khoa-học hay phi khoa-học, nhân bản hay phi nhân.

Con người nên người, tốt hay tồi, nhờ ngôn ngữ. Con người tư duy, đúng hay sai, nhân bản hay phi nhân, bằng ngôn ngữ. Con người làm người xuyên qua ngôn ngữ. Ngôn ngữ là hình thái làm chính trị cao cả hay tồi tệ nhất, lâu bền hay phù du nhất. Ngôn ngữ quy định chất người ở từng người, cả tinh thần khoa-học lẫn tâm hồn nhân văn.

Vì hai lý do 1/ và 2/, trong suốt quá trình nên người, vươn tới cương vị lãnh đạo, *quý dị* đã dùng ngôn ngữ để đá giò lái nhau, tranh giành quyền lực, lừa gạt nhau, lừa gạt dân, lừa gạt chính mình.

Tóm lại, quá trình vươn tới quyền lực của *quý dị* đồng thời là quá trình nên người hư hỏng.

Hồng, năm thì mười họa còn chữa được, như chữa xe cộ, chữa bệnh.

Hư thì vô phương cứu chữa. Trừ khi *quý dị* biết "tự sát"⁶¹, đánh đổi quyền lực lấy một đời người lương thiện, tử tế, để lại phúc đức cho con cháu. Chẳng dễ tí nào. Chí ít phải còn nuôi nấng ở mình một vài giá trị truyền thống của bàn dân Ziao Chi mà chính *quý dị* đã góp phần tàn phá !

Bàn dân Ziao Chi theo dõi⁶² những trận đấu đá úp mở ngoạn mục giữa *quý dị*⁶³, để tiêu khiển, kẻ cũng zui zui.

Nhưng tin những lời hứa hão của *quý dị* thì... ô hô ai tai !

2013-04-26

⁶¹ Điều 4 trong Hiến Pháp ấy mà !

⁶² Ở đời, duyên kỳ ngộ có thực. Tôi vào *Từ điển Anh Pháp Việt* tra từ "theo dõi" và gặp :
Xem xét những hành động hay những chuyển biến; Công an theo dõi tên lưu manh; Thầy thuốc theo dõi bệnh.

Hề hề...

⁶³ Giữa những đồng chí X, Nguyễn Phú Trọng, Nguyễn Bá Thanh hiện nay chẳng hạn...

Nhân nhục

Đã là người, chẳng ai toàn hảo.

Nhờ thế, loài người có khả năng tiến bộ, sáng tạo.

Nhân tính bất biến và không bất biến ở đó.

Vì thế, nên biết sống với mặt tốt của tha nhân, lờ mặt dở.

Nhưng, muốn làm người trung thực, đừng bao giờ che đậy mình.

Phải chăng vì thế tình bạn đặc biệt dễ chịu, khoan khoái : lâu lâu gặp nhau một lần, chỉ đủ thời giờ sống và hưởng mặt tốt của nhau.

Còn sống trọn đời với một ai, mặt tốt và mặt dở, hoàn toàn khác. Phải biết nhẫn nhục, nhường nhịn. Cha nên biết nhường nhịn con. Chồng nên biết nhường nhịn vợ. Anh nên biết nhường nhịn em. Người nên biết nhường nhịn người. Đó là những gương mặt của tình yêu.

Muốn làm công dân, cũng nên biết nhường nhịn nhau, nhưng vừa vừa thôi.

2013-05-02

Tiên sư ngôn ngữ

Đến ngày nào mày mới nói được con của người ?

Đến ngày nào mày mới nói được ai ?

Đến ngày nào mày mới nói được ta ?

Đến ngày nào mà mới khiến *Ta không chỉ là Tha-nhân*, cho phép ta *làm* chính mình, cho phép ta ở đời ?

– Chẳng bao giờ, trừ khi mà biết làm chủ ngôi bút của mà, biết tư-duy tự-do.

2013-05-02

Truyện cổ tích

Ta vốn vươn lên lý trí qua trường học Tây, chỉ tin khoa học, không tin huyền thoại.

Thế mà ta cứ mê truyện cổ tích Ziaio Chi, Ấn Độ, Tây U, tứ xứ, thậm chí chương Tàu.

Phải chăng ta ao ước thuở bàn đầu âu yếm ấy ?

Hay vì ta ngấm tin : huyền thoại mở tương lai cho con của người ?

Như nghệ thuật ấy mà !

2013-05-05

Thời gian nghệ-thuật và thời gian hành-động

Thời gian nghệ-thuật và thời gian hành-động rất khác nhau.

Khi hành-động ta *làm* với vốn kiến thức nhỏ nhoi, phương pháp tư duy giới hạn và những công cụ ta hiện làm chủ.

Thế thôi.

Điều ấy mở đường cho nghệ thuật vào đời.

Nhưng ta chẳng thể nào đáp ứng được tấm lòng nghệ thuật ở ta.

Điều ấy khiến nghệ thuật không thể vào đời một cách trọn vẹn như ta ao ước.

Sống, tư-duy và hành-động một cách nghệ thuật là một giấc mơ muôn đời không hiện thực được của con của người ?

2013-05-06

*Người về soi bóng mình*⁶⁴

Phải là nghệ sĩ đích thực mới có thể viết được tình này thành thơ, thành nhạc.

Sao tạo hoá nữ sinh ta lỡ tai trâu, dị ứng với thơ ?

2013-05-12

Cảm tính và văn chương

*Chàng nhìn theo cho tới khi chiếc thuyền lớn của Tiểu Siêu chỉ còn là một chấm đen, **nhưng mỗi khi gió bể thổi tới, chàng còn nghe như có tiếng khóc văng vẳng của nàng vọng lại.***⁶⁵

[Chàng nhìn theo... Thuyền lớn của Tiểu Siêu chỉ còn là một chấm đen... Nhưng mỗi khi gió

⁶⁴ Trịnh Công Sơn

⁶⁵ *Cô gái Đồ Long*, Kim Dung, Việt Nam Thư Quán

bể thối tới, chàng vẫn nghe thấy tiếng nàng khóc vắng vắng vọng lại. phđ đưa Kim Dung]

Hay thật. Đây là một đỉnh cao của văn chương cảm tính.

Thiếu cảm tính, có thể biến ngôn ngữ thành văn không ?

Không. Ta từng viết : ngôn ngữ thiếu nhục cảm phi văn chương.

Hôm nay, ta vẫn thấy vậy.

Giấc mơ của Hilbert chỉ là một nửa giấc mơ của ta. Nửa giấc mơ ấy, ta không có khả năng bàn, nói chỉ tới nửa giấc mơ kia !

Đương nhiên, ta đang nói càn.

Lý trí, thể hiện bằng ngôn ngữ, giới hạn ở đâu trong lôgic hình thức, ta không có khả năng bàn và chứng minh theo kiểu kinh viện, chỉ có thể tán láo theo kiểu triết thối.

Nhục cảm có thể hiện thực bằng vô vàn hình thái ngôn ngữ.

Văn chương của Kim Dung chỉ là một hình thái thối. "Rẻ tiền nhất" và do đó thành công nhất. Như những *best-seller* của Tây U không bán được cho ai cả ngoài chính mình.

Nếu văn chỉ có cảm tính thối thì thế nào ?

Thì là truyện chương Tàu hay *best-seller* rẻ tiền Tây U.

Bạn đời cầm bút Ziao Chi ơi, đừng bao giờ nhại Kim Dung nhé.

Và đừng bao giờ nhại ai cả, kể cả những *best-seller* Tây U trong nền kinh tế tư bản toàn cầu hoá ngày nay.

Khó đấy.

2013-05-17

Thời gian con én đưa thoi

Thời gian con én đưa thoi.

Ai biết ai sẽ đi đứt lúc nào ?

Vậy, làm được gì "*đáng làm*", hôm nay, hãy làm. Dù chưa toại nguyện.

Phải chăng vì thế ta sẽ chẳng bao giờ có được phong cách của nhà khoa học hay người nghệ sĩ ?

Lắm lúc ta băng khuâng : đời ta có gì tuyệt đối không ? Dường như không, kể cả niềm tin khoa học lẫn đam mê nghệ thuật, kể cả tình yêu đủ loại.

Trừ điều này : thế nào đi nữa, cách nào đi nữa, ta phải *làm* con của người.

2013-05-17

Nhân-giới ảo, thế giới thực và ngôn từ

Nhân-giới là tấm gương⁶⁶ ảo của vật-giới. Nó khiến vật-giới tự tại, có quy luật *khoa-học*.

⁶⁶ *Miroir* hay *culture, littérature*. Victor Hugo, Baudelaire, Sartre khi bàn về văn chương...

Nhân-giới là tấm gương ảo của sinh-giới, khiến sinh-giới có *giá-trị*.

Thí dụ. Trong sinh-giới, con thú nào, kể cả ta, cũng biết nhảy, thích nhảy, kiêu này kiêu nọ. Đó là một trong hai đặc tính của sinh-giới theo định nghĩa của Engels về sự-sống. Những nhà sinh học đời nay cũng chấp nhận điều ấy. Đã sống thì sống, phải sống, ráng sống, tự nhiên, thế thôi. Dường như chỉ người mới *biết* yêu. Nhưng yêu mà không được nhảy, dường như thiếu thiếu điều gì đó ! Phải chăng vì thế mà bàn dân PhuLăngXa đã sáng tác ra khái niệm *faire l'amour, làm tình ? Làm tình như làm người ?* Nếu thế, tuyệt cú mèo. "Là" *Tây con*, ta mong thế. Làm người ở đời Tây - Ziao Chỉ của ta, ta không tin lắm.

Vứt bỏ nhân-giới, vật-giới và sinh-giới chẳng là gì cả, chẳng có *giá trị* gì cả.

Trong kiếp người, gương ảo kia hiện hữu dưới dạng ngôn từ, sáng tác tự do của con người xuyên qua quan hệ giữa người với người để *tồn tại, sống và làm người* trong vũ trụ.

Đã là sáng tác tự do, nó có khả năng tự diệt.

Nó tự diệt khi nó quên quan hệ vật chất giữa người với vật-giới để *tồn tại*, quên quan hệ nhục cảm giữa người với sinh-giới để *tồn sinh*, quên quan hệ nhân tình giữa người với người để *làm người*. Quên làm chủ ngôn từ ở chính mình.

Ôi nỗi đau làm người, nỗi đau ngôn từ ở ta!

2013-05-23

Sống như người

Ôi, ta muốn giết tất cả những gì khiến ta đã làm để được sống.

Hôm nay, ta vẫn thêm sống những gì ta chưa hề dám làm.

2013-05-23

Cây và cây

Thuở ấy ta đi kiếm việc.

Xuyên qua thủ tục tuyển lựa, lọt vào vòng bán kết, "được" một tay *expert* (*chuyên gia đánh giá người*) gì gì đó quần suốt một buổi.

Bắt đầu như thế này :

- *Dessinez-moi un arbre. (Vẽ cho tôi một cái cây.)*

Ta vẽ một cây gày còm ẻo lả.

Nó ngạc nhiên:

- *Ce n'est pas un arbre mais une plante. (Đây đâu phải là cây mà là "cây" [nhỏ].)*

- *Dans ma culture, le mot "arbre" indique tous les végétaux.*

Nó gật đầu:

- *Dessinez-moi un autre arbre.*

Ta vẽ một cây tổ chẳng có đủ rễ, thân, cành, lá, như hình vẽ của trẻ con...

Nó gật đầu:

- *Dessinez-moi un autre arbre.*

Ta vẽ anh *arbre binaire*. Nó sững sờ:

- *C'est quoi ça ?*

Ta giải thích. Rồi bảo: có một *algorithme* cho phép "leo cây" một cách triệt để mà không qua bất cứ cành nào 2 lần.

Để tinh thần bớt căng thẳng, ta ghẹo nó : từ *algorithme* là phiên âm tên nhà toán học Ba Tư Al-Khawarizmi.

Chẳng biết chàng *expert* rút ra kết luận gì về ta, nhưng cuối cùng thì ta được mượn để hơn 20 năm liền mất rất nhiều thời giờ cho những máy tính thân xác khổng lồ với óc não hạt nhân. Lý thú một *cây* !

2013-05-28

L'Ère du cynisme

Après *L'Ère des révolutions*, *L'Ère du capital* et *L'Ère des empires*, nous eûmes droit à *L'Âge des extrêmes*.⁶⁷

Voici venir, à petits pas de géants, *L'Ère du cynisme et de la mauvaise foi*.

En quoi diffère-t-elle des autres *Ères* ?

⁶⁷ Eric Hobsbawm.

Le cynisme et la mauvaise foi naissent de la résignation.

Ils n'attaquent pas les États, les partis politiques, telles ou telles parties d'un peuple.

Ils frappent au cœur même de l'homme en son humanité.

Telle est la conséquence du triomphe mondial du capitalisme globalisé.

De ce triomphe naîtra un autre *Âge des extrêmes*. La gestation est en cours.

2013-05-30

Nghĩ và yêu xuyên qua hai ngôn ngữ

Con người nên biết nghĩ, thậm chí biết yêu, xuyên qua hai ngôn ngữ.

Điều ấy cho phép ta, ở mức thâm thía nhất, tiếp cận thế-giới và thể hiện chính mình ở đời bằng hai cách "chẳng giống ai".

Điều ấy *có thể* giúp ta tự giải phóng mình khỏi những xiềng xích "hồn nhiên" của hai nền văn hoá núp trong đáy lòng vô thức của ta, mở cho ta một viễn tượng sống, tư duy, làm người "chẳng giống ai".

2013-06-02

Phải chi ta sớm biết

Ta biết ta đang chết mỗi lần ta nghe tin một người quanh ta đã chết.

Vài năm qua, càng ngày càng nhiều.

Không chỉ người thân. Không chỉ bạn bè.

Còn những ai – nghệ sĩ, nhà tư tưởng, nhà khoa học, Ziao Chi *or not* – và em – đã nhào nặn ra ta.

Phải chi ta sớm biết từ lúc nào, vì ai, vì gì, ta đã lún mình vào cõi vô ngôn...

Phải chi ta sớm biết lạnh lùng nghe sự im lặng ở chính ta.

2013-06-08

Trực giác - 1

Dĩ nhiên trực giác có gì đó hơn kiến thức và lý trí.

Nó thể hiện nghiệm-sinh tổng hợp trong không-thời gian của một đời người.

Nhưng nó độc lập được đến mức nào đối với lý trí và kiến thức ?

Phải chi ta biết được...

Mỗi lần ta thêm gần ai, hể mở miệng, ta vấp lý trí và kiến thức của tha nhân.

Và trở về soi bóng mình.

Chẳng lẽ tình chỉ hoang mang nghệ thuật hay lẳng lặng vô ngôn ?

Nếu thế, cầm bút nữa làm gì ?

2013-06-09

Những mảnh truyền thuyết

Nghe Jana Nagy Juhász đánh piano bản *Những mảnh truyền thuyết* của Hoàng Thị Kiều Anh, ta đau : tha thiết quá, vắng vắng thê lương.

Ta tha thiết tất cả quá khứ khiến ta nên người, dù chỉ là người quá ư tiêu tụy.

Ta tuyệt vọng với những gì ta thấy hôm nay, ở PhuLăngXa hay Ziao Chỉ Quận.

Thế thì ngày mai phải khác.

Có thể, ngày khác ấy, ta sẽ không được thấy. Ai mà chẳng có lúc chết ? Sớm hơn mình tưởng tượng...

Nhưng ngày mai, trong ta hôm nay, phải khác.

Vì con, cháu, và biết bao đứa trẻ khác ở đời ?

Ngày mai của chúng nó là ngày nay của ta, trước khi ta chết.

Nếu ta còn ở đời, còn chút khả năng tác động vào đời, còn biết sống và chết với người đời.

2013-06-12

Âm nhạc và ngôn ngữ

Ngôn ngữ *nói* hay *viết* là hình thái ngôn ngữ trù tượng nhất ở đời người, ngoài ngôn ngữ toán. Nó quý ở đó. Nó tồi cũng ở đó.

Âm nhạc, đương nhiên, hơn ngôn ngữ viết ở nhục cảm.

Ôi, sao ta không có cách nào tư duy ngoài ngôn ngữ nói hay viết ?

Ta sẽ hưởng được cả một cõi nhân gian khác.

Trời xanh đều thật.

2013-06-13

Người hành-động

Người hành-động có hai đặc tính trái ngược nhau :

– khi thấy phải làm, không thể cầm lòng, phải làm ngay. Đó là nhân tình ở nó.

– làm bất cứ gì cũng không quên mục tiêu cuối cùng ở đời của mình. Đó là nhân cách và trí tuệ của nó.

Còn lại ? Chỉ là vấn đề kiến thức, thông tin, và phương pháp suy luận.

Có những lúc ta phải làm dù ta biết ta thiếu cả kiến thức lẫn thông tin và ta nghi ngờ phương pháp suy luận của chính ta.

Nhưng không cầm lòng được.

2013-06-14

Nghệ sĩ

Ta vốn không là nghệ sĩ, không có nhu cầu là nghệ sĩ.

Ta chỉ thèm hiểu thôi.

Đôi khi ta căm thù nghệ thuật. Ta hiểu rõ vì sao. Và buồn.

Có lúc, nghe nhạc Trịnh Công Sơn, Hoàng Thị Kiều Anh, đọc thơ của thằng nàng nọ, ta *biết* đời ta hơi bị thiếu hụt.

Ngoài nghệ thuật vô ngôn, có cách gì cho phép những thằng cầm bút biến đời mình thành nghệ thuật chẳng ?

Nghệ thuật bằng ngôn ngữ ?

Không chắc tí nào. Nhưng phải thử.

2013-06-15

Thời gian tình

Thời gian hiện thực bằng giây phút, ngày giờ, năm tháng, *e tutti quanti*.

Thời gian ta đợi người là tình. Không đo đếm được.

Nếu người hiểu được điều ấy, người cũng có chút tình với ta.

Hiếm lắm.

2013-06-17

Tâm trạng kẻ phi nghệ thuật

Ta sẽ không bao giờ hiểu được tâm trạng người nghệ sĩ, kẻ muốn sáng tác cho muôn đời, muốn mỗi buổi trình diễn của mình phải hoàn hảo theo một chuẩn nghệ thuật nào đó, chẳng biết do ai bịa ra, khiến nó bất diệt, chẳng biết bao lâu. Truyền thống Tây U vốn thế.

Người nghệ sĩ sẽ chẳng bao giờ hiểu được tâm trạng của ta, kẻ chỉ dám thêm yêu, thậm chí chỉ mong hiểu được một con người trong một hoàn cảnh và ở một thời điểm thôi.

Xưa kia, có một đêm, ta và em lang thang trong Paris kiếm ăn, bỗng đụng quán *Le bateau Ivre* ở khu Latinh.

Đúng rồi, xưa kia, Rimbaud và Verlaine đến đây uống ngải đắng, tuý lúy.

Bây giờ, có người dùng quán này để kinh doanh và... làm nghệ thuật.

Dưới hầm, trên một "sân khấu" bước vài bước là cụt đường, ta được nghe một chàng đọc văn của Julien Green, ta được nghe Colette Magny hát.

Chàng là ai, ta không biết. Nhưng lần đầu ta cảm nhận được văn của Julien Green. Tuyệt vời. Ta chợt hiểu : ngôn ngữ thành văn xuyên qua tha nhân. Tha nhân ở mình. Điều ấy đã ám ảnh, vẫn ám ảnh đời ta mỗi khi ta liềm hạ bút.

Colette Magny là ai, khỏi cần nói. Nhờ nàng, đêm ấy, lần đầu, ta cảm thấy hát là thế nào.

Đêm ấy, nàng không hát cho *media*. Nàng hát cho mấy thằng cà lơ thất thểu như ta.

Tất cả, không đáng ghi *video* cho *media*.

Tất cả, hôm nay, vẫn là một mảnh đời của ta, ta không tài nào quên được.

Nếu những điều ấy không có quyền ở đời, nếu chúng phải tan rã liền trong hư vô, ta đau.

Nếu ta không làm được gì giúp nó vẫn ở đời, dù chỉ khoảnh khắc, ta đáng trách.

Đáng khinh ? Ta không dám biết.

2013-06-19

Vẫn ở đời

Đời người, *nói chung*, 99% là vất mình tồn tại : miếng cơm, manh áo, mái nhà che chắn nắng mưa, từ hàng nghìn năm rồi ; chiếc xe hơi ít nhiều "hoành tráng", y phục sang trọng, có khi đẹp, món ăn ngon, có khi thanh nhã, danh tiếng này nọ trên *media*, *e tutti quanti*.

Khi ta buông tay rãi rời tan vào cõi vô ngôn, những thứ đó còn giá trị gì ? Với ai ?

Sống, có nó, càng tốt. *Chết*, chỉ có nó thôi, càng đau : ta đã hết khả năng *có*, ta chẳng còn là gì. Ta chẳng còn *ai*.

Khi ta xuôi tay theo ngọn gió đời, nếu còn ai, nhất là trẻ con, ngân nga đôi điều ta từng sống và ao ước, ta chưa thể chết tốt, ta chưa thể tan hết mình trong cõi vô ngôn. Ta vẫn ở đời.

Những ai làm được điều ấy, ta gọi là nghệ sĩ.

Thỉnh thoảng ta cũng thêm *làm người* nghệ sĩ, nhưng trong một lĩnh vực xưa nay phi nghệ thuật : lý trí.

Thất bại là chắc. Có lẽ kiếp nửa người nửa ngợm, nửa Ziao Chỉ nửa Tây U, ở ta, nó thế.

2013-06-19

Nghệ thuật sống và nghệ thuật chết

Nghệ thuật sống ít khi "hoàn hảo" như *nghệ thuật chết*.

Nhưng nó *sống* !

Nghĩa là gì ?

Người đời, chẳng cần nghe ai tán, dễ dàng ghi tâm một giai điệu, một giọng hò, một điệu múa, một tia mắt, một vành môi...

Chẳng mấy ai nhớ nổi một khúc, thậm chí, một câu văn ! Nhất là khi nó hơi bị thừa chữ.

Thật đấy ! Bạn có thể nói chẳng rằng phở đã từng viết câu văn này : *e tutti quanti* ?

Ngôn ngữ viết là ngôn ngữ *đã chết*. Chết đi chết lại quá nhiều lần. Quá Lâu.

Vậy, ta nên viết ngắn ngắn thôi. Chết dài dài, chán lắm.

Nhất là với bọn trẻ con.

Chúng nó mà chán, ta khó lòng tồn tại ở đời.

Nếu có thể, thì làm thơ, dễ nhớ hơn nhiều.

Sức sống đặc thù của ngôn ngữ viết ? Tuy đã chết, nó vẫn có thể sống lại !

Nhờ thế, nó có thể ở đời hàng thế kỷ.

Cứ coi Pythagore thì thấy !

Để ở đời, ngôn ngữ viết *phải* có khả năng *tái sinh* trong tâm lòng, lý trí hay tâm hồn người khác.

Khó đấy, bạn *mình* ơi.

2013-06-21

Lạy

Ta đã từng học lời cầu nguyện của vài tôn giáo, đã từng học lạy.

Ta vẫn biết khếp tay, cúi đầu lạy tổ tiên. Khi có ai chết.

Không vì họ đã cho ta sự sống. Nhất là sự sống này !

Không vì họ đã cho ta tiếng Việt, nhất là tiếng Việt hôm nay.

Ai mà chẳng bị chào đời trong một ngôn ngữ nào đó ?

Và ngôn ngữ nào hơn ngôn ngữ nào ? ở khía cạnh nào ?

Ta không trách họ. Họ có lỗi, nhưng không vô trách nhiệm, không vô tình.

Từ lâu, ta không thích lạy.

Ta đã hiểu : mỗi lần ta lạy, ta hại ta, ta hại con, hại cháu, ta hại những người ta yêu.

Thế thì ta cũng không lạy được khoa học hay nghệ thuật. Ta càng chẳng thể lạy chính ta.

Nếu không, trong nhân gian này, ta còn ai ?

2013-06-22

Gặp người

Gặp người khác là chuyện thường tình ở đời. Ta thường có đủ kiến thức, lý trí, nghi lễ, phương thức hành động, để gặp và ứng xử văn minh với bất cứ ai. Xét cho cùng, trong cuộc sống thực, ta cũng chẳng gặp được bao nhiêu người trong bao nhiêu hoàn cảnh khác nhau. Ta lệ thuộc quá trình nên người của ta ở đó. Chẳng thể nào khác được. Cuộc đời "vô hạn", đời ta hữu hạn.

Gặp người là một sự kiện bất thường, một đe dọa với bản thân ta.

Ta có thể dễ dàng khước từ, lùi lại, thủ thế, bỏ qua. Đó có thể là cách ứng xử khôn ngoan nhất. Thiệt thòi nhất. Cho ta.

Vì ta cũng có thể điên điên mở lòng, thoát khỏi chính ta, gặp người, làm ta.

2013-06-23

Chết - 01

Bạn bảo ta :

> hóa ra anh cũng "Thích cái chết" đến thế

** Không.

Trong đời ta, có lúc ta từng nghĩ : thà chết.

Thế mà ta vẫn tiếp tục sống ! Hề hề.

Hiện nay, ta thà sống hơn chết.

Hiện nay, thế nào đi nữa, ta còn biết bao điều đáng sống, biết bao người đáng gặp, đáng yêu !

Và, biết đâu, được gặp, được yêu.

Nhưng ta vẫn thường nghĩ tới lúc ta phải chết.

Vì sao ?

Ta không ham sống lâu để... sống lâu.

Vì thân nhân, ta muốn sống tới khi *kiệt sức*.

Ở đời này, nếu còn ai cần ta, ta vẫn muốn sống, dù cuối cùng cũng phải chết thôi.

Và vì ta. Ta ra đi lúc này cũng chẳng sớm gì.

Ta còn khả năng sáng tạo gì chẳng ? Khả nghi lắm.

Nhưng ta vẫn còn khả năng yêu tội nghiệp.

Ta không muốn chết một cách bất ngờ, ngỡ ngàng, hoảng hốt, hậm hực, luyến tiếc linh tinh.

Ta muốn chết như con của người. Biết mình đã sống và chết vì ai. Và vì sao không yên tâm chết được.

Ta muốn chết một cách tỉnh táo, tha thiết tới cùng những ai đã giúp ta nên người, làm người.

Ta muốn chết một cách tỉnh táo, rõ ràng biết mình : biết những điều ta muốn mà không làm được ở đời.

Ta muốn lưu lại ở đời những khát vọng của riêng ta, mà Đảng và Nhà Nước Cộng Sản Ziao Chỉ gọi là chủ nghĩa cá nhân, mà có người gọi là lương tâm.

Ta mong *khát khao chết* như thể của ta sẽ biến thành *khát khao sống* của ai khác.

Được chết như thế, ta mãn nguyện.

2013-06-25

Nghệ thuật viết phụ đề

Nội dung cơ bản của nghệ thuật viết phụ đề cho phim ảnh : biết tự hãm mình.

2013-06-26

Những con của người như ta

Vì quá *thật* với chính mình, dù *biết* như thế là ngu, chẳng thể nào lừa được ai, chẳng bao giờ xưng hùng, xưng bá, xưng nhân với ai được. Chỉ có thể xưng người thôi.

2013-06-28

Đả đảo bóc lột !

OK.

Nhưng cũng chỉ nên đả đảo "trong bối cảnh" thôi, Jean-Sol Tartre *dixit*.

Và đó là một quan điểm của Marx.

Từ thuở hình thái xã hội cộng sản nguyên thủy tiêu vong, sự tiến bộ của nhân loại đều dựa vào sự bóc lột, dưới hình thái này nọ. Bóc lột kiểu tư bản chỉ là một hình thái bóc lột thôi, trừu tượng nhất, *universel* nhất.

Đặc biệt, sự phát triển của tư duy khoa học : phải có một số người, vì không mắc mứu chuyện cơm áo hàng ngày nên có thời giờ rảnh rỗi tư duy về những vấn đề trời ơi đất hỡi, như Pythagore chẳng hạn.

Trong những lĩnh vực khác cũng thế. Montaigne, Montesquiou, toàn là những tên dửng dưng với chuyện cơm áo hàng ngày ! "*Người CS*", nhất là ZC, căm thù họ, dễ hiểu thôi.

Khi, trong *Tuyên Ngôn Cộng Sản*, Marx và Engels *đề cao* vai trò lịch sử của Chủ nghĩa Tư bản, họ ghi nhận điều ấy.

Không có nghĩa là ta chấp nhận mọi luận điểm của hai chàng về vấn đề này, nhưng ta công nhận : cơ bản đúng.

Hôm nay thế nào ? Vai trò trên (không ngừng tăng năng suất lao động nhờ khoa học và kỹ thuật) vẫn còn, vẫn đặc lực. Cho ai ?

Nhưng hậu quả của nó thế nào ? Cho ai ?

Cứ coi những khủng hoảng kinh tế, xã hội, tư tưởng vừa qua ở Châu Âu, sự cam lạng của trí thức, sự tuyệt vọng, bạo liệt hay âm thầm, của bàn dân tứ xứ, cũng thấy.

Ta thêm trở lại tuổi 30, khi ta còn thấy : cuộc đời này thay đổi được, ta có khả năng góp phần vào cuộc bể dâu đó.

Hôm nay, cuộc đời này vẫn thay đổi được.

Nhưng khả năng góp phần vào cuộc bể dâu đó của ta thì... ô hô ai tai.

Thôi, làm được gì, tới đâu, ta cứ làm.

2013-06-29

Vay - Trả

Những gì ta đã vay mượn đời, ta đã mất hầu hết.

Chẳng bao lâu nữa, ta sẽ mất tất cả, kể cả chính mình.

Thế là công bằng, đàng hoàng, tử tế.

Từ vô ngôn ta sẽ trở về vô ngôn. Thanh thản. Lãnh đạm. Bi thương. Ôi người...

Có thể còn lại gì cho đáng ?

Chút tình le lói người ?

Ở hồn con, cháu ?

Ở lòng bạn ?

Ở bản khoán làm người của vài người ta không biết là ai ?

2013-07-12

Hành-động

Làm nghệ thuật cũng là hành-động. Ở mức trù tượng nhất. Do đó thường bất lực. Khi thành công thì lâu bền.

Hành động thông thường, thiết thực, thông minh, hữu hiệu, nhanh chóng được thừa nhận, dễ hơn. Nhưng ít khi có hậu quả lâu bền.

Cả hai hình thái hành-động trên đều cần thiết ở đời.

Giá trị của hành-động khẳng định trong mâu thuẫn ấy.

2013-07-17

Đi xa

Xưa kia, mỗi lần đi xa, ta thường nghĩ : ta sẽ tiếp cận được điều mới lạ, thú vị, rồi trở về cõi mình, phong phú hơn.

Nay, đi xa, ta biết ta sẽ chẳng tìm được gì mới lạ, và không chắc sẽ trở lại cõi mình.

Phải chăng đây là tâm trạng của người ý thức mình đang nhòa trong cõi vô ngôn ?

Có lúc ta muốn thét : ai ơi, cứu tôi với. Nhưng ta ngượng. Ta vốn Ziao Chỉ mà.

2013-07-18

Sống với thời đại

Con người chỉ có thể sống *trong*, *ngoài*, *với* thời đại của mình.

Sống *trong* thời đại của mình, ta không cam tâm.

Sống *ngoài* thời đại của mình, ta không nở và, có lẽ, không có khả năng.

Sống *với* thời đại của mình thường đau, có khi nhức. Nhưng *làm* được.

2013-07-21

Nghệ thuật

Trong quá trình nên người, ta chưa hề được ai mớm cho ta tình yêu nghệ thuật.

Trong lĩnh vực này, đến chết, ta là kẻ ngoại đạo.

Phải chăng vì thế, vài người nghệ sĩ đã từng không ngại thân ta : họ biết ta vĩnh viễn là kẻ ngoại đạo.

Thế cũng được.

2013-07-26

Générosité

Có lần Sartre bàn về thái độ nhân bản : *générosité*, sự phóng khoáng, sự độ lượng, *e tutti quanti*.

Theo từ điển vndic.org :

tính độ lượng, tính hào hiệp

tính rộng rãi, tính hào phóng

(số nhiều) ân huệ; tặng vật

(từ cũ; nghĩa cũ) tính cao thượng

Dịch theo từ điển, sai bét : chẳng dính dáng gì với tư tưởng của Sartre.

May thay, Sartre đã định nghĩa từ *générosité* của chàng : *tự nguyện biến mình thành công cụ cho người khác thực hiện sở nguyện của người ấy*. Sở nguyện ở đây nghĩa là : thực hiện "đề án" (*projet*) của mình, làm chính mình, làm người ; xuyên qua một hành động cụ thể, sáng tạo chính mình ở đời.

Khi ta đã biết Sartre căm thù những kẻ coi tha nhân như công cụ của mình như thế nào, ta không thể không sững sờ với quan điểm này. Đẹp quá. Vì, ở Sartre, sự tự nguyện này chỉ tạm thời trong một bối cảnh nhất định thôi. Không

thì nó sẽ biến thành thái độ *maso*, tử vì đạo cố hữu.

Tóm lại, ta tự nguyện làm công cụ cho người khác làm người.

Hoàn toàn nhất quán với triết lý của *Tồn tại và Hư vô*.

Tại sao ngôn ngữ triết vòng vo Tam Quốc, rắc rối lồi thoi như thế, chỉ để nói lại một điều ai cũng biết rồi, khổ lắm, nói mãi : thái độ nhân bản phải là thái độ vị tha ?

Khái niệm vị tha luôn luôn có giá trị với người đời. Nó là một kích thích của con người : con người là một thực thể xã hội, văn hoá (món này là của Marx). Nôm na, đến chết, ta vẫn cần yêu và thèm được yêu (món này là của tôi, khôn nạn thật). Giá trị phổ quát đó, vì nó phổ quát trừu tượng nên, ... rỗng tuếch !

Con người cụ thể sống và chết trong một nền văn hoá nào đó, ở một thời đại nào đó. *Lúc đó* ngôn từ rỗng tuếch kia có một nội dung thống trị tư duy và tình cảm của người đời. Nội dung đó có thực là khát khao làm mình, làm người của chính ta không ? Không chắc.

Trong thời đại của Sartre, hành-động một cách *vị tha* là hành-động với thái độ nào ? Chàng đã đưa ra một lời giải đáp chưa hề có trước đó, rất bất ngờ, chí ít trong giới trí thức ở Tây Âu lúc ấy : *tự nguyện làm công cụ cho tha nhân*. Ai lại muốn chỉ *là* công cụ của người khác ! Chính chàng đã sống và hành động như thế... Rất nhân bản, rất đẹp, *nếu* đó là quan hệ giữa hai con người tự do. Hiếm lắm.

Phải chăng vì thế mà chàng không chỉ biết triết lý mà còn biết hành-văn khiến tư tưởng của chàng không chỉ long lanh trong những *ghetto* tri thức mà đã đi vào đời người ?

Vì thế, dù vòng vo Tam Quốc, có khi linh tinh, triết vẫn cần thiết trong thời đại khoa học này.

2013-07-27

Hiếu nhau - 4

Nếu con người là một lý trí thuần khiết, nói gì cũng rõ ràng, chính xác, trong không-thời gian của kiếp người, chẳng ai phải mất thời giờ tìm hiểu ai.

Kiếp người sẽ ngao ngán, chán trường, tẻ nhạt biết mấy !

May thay, ngôn ngữ của ta thủng, đầy "lỗ đen". Nó cho phép ta còn khả năng yêu, còn nhu cầu tìm và hiểu... một nàng tiên Ziao Chi thôi cũng đủ lấp hố một đời.

Thế thì cuộc sống này cũng được được.

2013-08-01

Hận thù, tình người và chính trị

Hận thù có thể là một động lực hữu hiệu bậc nhất để đập tan một thể chế chính trị phi nhân. Chính trị gia nào cũng biết, cũng dùng. Đặc biệt sành, có chính trị gia Cộng Sản Ziao Chi.

Nó không thể làm nên tảng để xây dựng một thể chế chính trị nhân bản và, do đó, có khả năng

tồn tại lâu bền : bản thân hận thù, trong *khoảnh khắc*, có thể hữu tình, nhưng *cơ bản* phi nhân. Tất cả những thể chế chính trị dùng nó làm nền tảng xây dựng đều đã hay sẽ "mau chóng" tiêu vong, kiểu này kiểu nọ.

Tình người dễ khiến ta mù quáng : yêu mù lum, tràn lan đại hải, ai ai cũng thấy đáng yêu, đáng thương. Chết là cái chắc.

Hận thù khiến ta mù tịt : đâu đâu, từ xa tới gần, hôm nay và mãi mãi, ai cũng đáng nghi ngờ, ai cũng có thể là kẻ thù. Ta đã thế, tha nhân đối với ta cũng thế thôi. Cùng tồn tại với nhau như thế mãi sao được ?

Xưa kia Pascal từng đánh cuộc đời mình vì Thượng Đế. Ngày nay, trong kiếp người này, chỉ có một cuộc đánh cuộc đáng cho ta xả thân : yêu và tin tưởng tha nhân. Điên thật.

2013-08-05

Camus ở ta

Ta đã đọc nhiều tác phẩm của Camus, nhiều lần.

Mỗi lần nhớ tới chàng, ta chỉ còn "nhớ" *L'Étranger* và *Le Mythe de Sisyphe*.

L'Étranger, hành văn kinh điển Phulăng Xa một cách bất ngờ mới lạ ám ảnh như thế, chẳng mấy ai làm được.

Le Mythe de Sisyphe, triết lý một cách *thơ* như thế mà vẫn rõ ràng mạch lạc, thật hiếm.

Có lẽ, ta yêu hai tác phẩm này vì đó đích thực là *nghệ thuật* bằng ngôn từ.

2013/08/07

Hiện tại

"*Hiện tại*, tôi sống (*bình yên*) ở Hà Nội." ⁶⁸

Trong bối cảnh Ziao Chi Quận, một câu văn đơn giản như thế này, không phải ai cũng biết viết !

Phải là người có tâm hồn này :

"[...] tôi luôn cảm thấy cuộc sống có thể kết thúc bất cứ lúc nào, [...] cuộc sống của tôi, ở dạng cô đặc nhất, là tình yêu và chữ nghĩa"

⁶⁹

2013/08/07

Ta là gì ? Là ai ?

Là vài chục kilô xương thịt, thiếu ăn là toi thành cát bụi. *Sự thật khoa học* đấy.

Chẳng là *ai* cả.

Là tiếng nói le lói của ***một*** kiếp người.

Ngoài vô vàn tiếng nói như thế, nhân giới chỉ ngón ngang đồ vật, đồ ăn... và rì rầm ngôn từ

⁶⁸ Nhã Thuyên, *Mỗi tác phẩm là một sự vong thân...?* [phổ nhân mạnh]

⁶⁹ Nhã Thuyên, *Mỗi tác phẩm là một sự vong thân...?*

hoang mang có thể có nghĩa mơ hồ nào đó, vô nghĩa, vô nhân tình.

Phật hay Socrate thực sự đã nói những gì ? Chẳng ai biết được. Nhưng tiếng nói của họ vẫn vang vọng tới tận hồn ta.

Thỉnh thoảng, tiếng nói của *một* kiếp người biến thành mình, biến thành ta. Ta "là" thế.

2013-08-07

Cái tôi đáng thù

Cách đây khoảng 20 năm, chẳng nhớ vì sao và qua đâu, tôi được một ngôi sao điện ảnh người Việt từ Mỹ qua Pháp để công bố một phim Mỹ tại Paris trong đó nàng đóng một vai chính.

Lần đầu tiên tôi đặt chân vào khách sạn Ritz. Tén ấy, tôi nhớ liền không vì nàng công chúa Diana của Anh Quốc mà vì, xưa kia, tôi lỡ mê một truyện ngắn : *Un diamant gros comme le Ritz* của Francis Scott Fitzgerald.

Nàng mời tôi ăn trưa trong "*suite*" của nàng. Nàng đẹp, thanh. Biết nói gì hơn ?

Tôi vốn thô bạo, liếc qua thực đơn, liền kêu một bữa ăn đầy đủ, hấp dẫn nhất. Nàng chỉ kêu một món súp. Ngượng chín người.

Trong câu chuyện, nàng thản nhiên nói : "*le moi est haïssable*".⁷⁰

⁷⁰ *haïssable* = *đáng thù, đáng hận*, theo từ điển. Tôi dịch theo cảm nhận cá biệt của tôi đối với tư duy và văn phong của Pascal.

Tôi sửng sờ. Đây là một câu văn của Pascal mà bố tôi đã dạy và bình luận cho tôi. Không hiểu vì sao tôi không quên. Thuở ấy, ở miền Nam, nó vậy. Một nghệ sĩ điện ảnh trích dẫn một ý tưởng của Pascal bằng tiếng Pháp, rất tự nhiên.

Khoảng 20 năm sau, tôi may mắn gặp một nàng nghệ sĩ trong một lĩnh vực khác. Nàng cũng nói một ý tưởng tự : làm nghệ thuật phải biết "quên" cái *tôi* (không nhớ chính xác nàng dùng ngôn từ nào, nhưng ý là *tình ca* hay hơn *tình ta*).

Tôi không sửng sờ nữa. Tôi nhói đau.

20 năm trong một kiếp người, đâu có ít ! Mỗi lần hạ bút, tôi vẫn phải trực diện với *tôi*. Xoa hay giữ hè ? Vì sao ?

Lạ thật, ở PhuLăngXa, thế kỷ 17, hai triết gia lớn nhất lại có quan điểm ngược nhau :

- Blaise Pascal (1623-1662) thì viết : *Cái tôi đáng tửm*.

- René Descartes (1596-1650), người được coi như đã mở màn cho triết học hiện đại, chính là người đã đặt cái "*tôi*" vào cương vị chủ thể của tư duy, nền tảng của triết lý.

Tình ca là một *khái niệm trừu tượng*, ai muốn nhét gì vào đó thì nhét, nó thích hợp với mọi người, thể hiện mọi người, nghĩa là : chẳng thể hiện ai. Do đó, đông đảo quần chúng ưa thích *tình ca*.

Tình tôi là một *hiện tượng cá biệt*, chỉ thể hiện tôi thôi, mấy ai nghĩ nổi ?

Không biết giữa *tình ca* và *tình tôi*, trong *nhân giới này* và *trong tiếng Việt*, có thể có một

không-thời gian cho tình *ta* không ? Không chỉ là *tôi* hay *chúng tôi* hoặc *chúng ta*.

Cả vấn đề ở từ *ta*. Nó nghĩa là gì ? Dịch qua tiếng PhuLăngXa chỉ có thể là : *je, on* hay *nous*. Điều không thích hợp. Trừ khi hiểu : *Ta là Tha nhân* (*Je est un Autre*, Rimbaud), lại hiểu một cách đặc biệt nữa.

Làm người trong hai ngôn ngữ, có lúc zui zui thật.

2013-08-09

Những ngõ vào đời

Xưa kia, Trần Đức Thảo đã mở cho ta một cánh cửa vào thế giới tư duy của Husserl.

Đêm nay, nghe lại Concert của Hoàng Thị Kiều Anh ở Bratislava cuối năm 2012, ta tủi thân.

Có một thế giới âm thanh ta chỉ có thể lờ mờ nghe ngóng từ xa, không bao giờ bước chân vào được.

Làm người đều thế đó.

2013-08-10

Bán thân, bán mình

Xưa, bán thân cho quyền lực chính trị, nay bán thân cho quyền lực kinh tế, để tồn tại, có khi khó tránh.

Nhưng đã bán mình cho bất cứ ai, bất cứ gì, chớ nên cầm bút.

2013-08-13

Một chiều đọc "sách" lý thú ⁷¹

Ta chỉ mới đọc 2 bài tiểu luận của Nhã Thuyên, cũng có thể "liều" kết luận : đám quan lại lý sự văn học của Đảng Cộng Sản Ziao Chi không có khả năng tranh luận với nàng, chỉ có thể vũ phu "uýnh" thôi. Và sẽ thảm bại.

Ta chưa thể có nhận xét về những suy luận của nàng. Phải đọc đầy đủ đã. Phải suy ngẫm kỹ càng - để... hiểu. Phải...

Tuy vậy, ta không ngăn lòng được, mời độc giả "thưởng thức" ba ý sau của nàng :

1/ Sự thay đổi nhanh chóng của đời sống kinh tế xã hội ở Việt Nam, sự xâm lấn của thương mại hóa và chủ nghĩa tiêu dùng đặt nghệ thuật, văn chương trước những xung đột mới. Cuộc chiến đấu để phá vỡ tính chất đơn nhất của ý thức hệ mà nhà nước muốn duy trì ít nhiều trở nên xa lạ với nhiều người trẻ, bởi ý thức hệ theo mô hình Marx Lenin này đã tự tan rã và phần nhiều chỉ là những tuyên truyền trống rỗng, trong khi đó, thị trường tạo một áp lực lớn khác lên văn chương, trong đó các thể loại phi thương mại hoặc những nỗ lực cách tân tất yếu sẽ bị chèn ép. Nỗi ưu tư lớn về kiểm duyệt chính

71

trị song hành với một thách thức lớn không kém : sức mạnh kiểm duyệt tương như vô hình của thị trường. [...] Mỗi xung đột dòng ngầm và dòng chính nặng tính chất ý thức hệ của thời kì trước đang biến đổi thành xung đột của ý thức thẩm mỹ chống lại áp lực của thị trường, chống lại xu hướng thương mại hóa của văn chương Việt Nam hôm nay.

****** Có lẽ nàng là một trong những ngòi bút suy luận văn học *đầu tiên* ở Việt Nam nêu ý này ? Lại là người dửng như chẳng ưa gì tư tưởng của Marx ! Lý thú và đáng nể.

Ôi, phải chi nàng viết :

*bởi ý thức hệ của quan lại tư tưởng Cộng Sản Ziao Chỉ khi họ bịa ra mô hình Marx Lenin*⁷²

⁷² <http://fr.scribd.com/doc/137743756/Notes-Marginales-pour-le-Traite-D-economie-politique-D-Adolphe-Wagner>

[...] *Valeur*. D'après M. Wagner, la théorie de la valeur de Marx est « *la pierre angulaire de son système socialiste* » (p. 45). Comme je n'ai jamais construit un « *système socialiste* », c'est là une fantaisie des Wagner, Schaeffle, *e tutti quanti* [et autres].

Karl Marx, *Le Capital*.

Giá trị. Theo ông Wagner, lý thuyết về giá trị [của hàng hoá] của Marx là « *hòn đá nền tảng của hệ thống [*] xã hội chủ nghĩa* » của Marx. Vì tôi chưa hề xây dựng một « *hệ thống xã hội chủ nghĩa* », đó là chuyện bịa của những Wagner, Schaeffle, *e tutti quanti* [và đồng bọn].

Karl Marx, *Tư Bản Luận*.

*này đã tự tan rã và phần nhiều chỉ là những
tuyên truyền trống rỗng,*

ta sẽ lằng lằng tâm phục khẩu phục.

Ta, "đệ tử tự nguyện" của Marx mà vẫn chủ trương tư-duy tự-do, biết nói gì đây bây giờ ?

*2/ Sự ý thức về vai trò tiên phong của một
người làm thơ trong bối cảnh, phải chăng là nỗ
lực tham dự vào sự vận động của thơ ca trong
một mạch đi từ quá khứ tới hiện tại của các dân
tộc, khơi lại những quá khứ bị bỏ quên, sáng
tạo những giá trị mới của thời hiện tại và kì
vọng về tương lai, chứ không phải ở cách dùng
thơ ca như một bằng cứ của những xung đột ý
thức hệ trong những thời kì thiếu may mắn của
lịch sử một dân tộc. Tôi muốn duy trì niềm tin
này khi tiếp cận những mạch ngầm thơ ca tiếng
Việt đương đại, và tôi nghĩ, những lớp trang
diềm phủ lên gương mặt thơ ca, do đó, sẽ được
gỡ bỏ dần dần.*

****** Ta vốn dị ứng với thơ, ít khi đả động tới thơ.

Đọc khúc văn này, ta công nhận : ta cũng muốn duy trì niềm tin ấy ở ta, dĩ nhiên không trong lĩnh vực thơ, nhưng trong lĩnh vực chữ nghĩa, đối với gương mặt của chính mình ở đời, nếu đời này đáng là một tấm gương phản chiếu trung thực gương mặt của ta – điều ấy còn tùy

[*] dịch *systeme socialiste* = mô hình xã hội chủ nghĩa, thay vì hệ thống xã hội chủ nghĩa, sát ý hơn.

Văn bản trên (1881-1882) được coi như văn bản cuối cùng của Marx trong môn kinh tế - chính trị học : Marx mất năm 1883.

thuộc tha nhân. Hỡi ơi, Marx đã dạy ta ý này : gương mặt của chính ta ở ngay gương mặt của tha nhân (không dính dáng gì với tư tưởng của Sartre nhe, dù trong bất cứ bối cảnh nào). Điền đầu thật.

3/ Trong không gian rộng hơn, văn chương nghệ thuật Việt Nam, cũng như nhiều quốc gia nhỏ bé khác, bị chìm ngấm trong hoang mang, và nó không thể có được sự bình đẳng với các quốc gia khác, nếu không thêm vào những giá trị mới, nếu không đem đến những tiếng nói mới, những gương mặt thơ ca riêng biệt. [phát nhấn mạnh]

**** Không đồng ý sao được ?**

Điều mới đối với người đời, ta không thể vay mượn của người đời mà có được. Về mặt hình thức đã vậy. Về mặt nội dung, càng thế. Về mặt nghệ thuật, không bao giờ.

Dựa vào kiến thức này nọ để lờn dọa tâm hồn người nghệ sĩ là chuyện hão.

Mới để mới, chẳng có ý nghĩa giá trị gì cả. Tất cả những thứ mới trên mà không mang lại chút *giá trị mới* cho kiếp người, không vút vào sọt rác thì cũng chẳng đáng đề cao.

Điều mới đích thực với người đời chỉ có thể xuất phát từ bản thân ta mà thôi, *khi ta biết "vong thân" để làm người*⁷³. Đối với các dân tộc, dù lớn dù nhỏ, đều vậy. Đối với từng cá nhân, càng vậy.

⁷³ "sống là lột xác từng ngày từng giờ, vẫn là lột xác từng câu từng chữ". Vậy gọi nhau làm người, PHĐ, Amvc.fr.

Nhã Thuyên không viết rõ như vậy, nhưng "ý ngầm", xuyên qua văn bản, ta cảm nhận là thế. Có thể vô cùng chủ quan.

Lâu rồi mới được đọc những suy luận văn học đáng đọc và suy ngẫm như thế này.

2013-08-13

Màu sắc

Trong một *bối cảnh màu sắc*, dường như có màu này hợp với màu kia, có màu này chửi màu kia.

Tin thế, có thể sai.

Không có màu nào *tự nó* hợp hay chửi màu nào. Chỉ có thói quen ì ạch của con người thôi.

Nhưng có màu chửi bối cảnh màu sắc *của một con người*. Có khi, *hiếm lắm*, nhờ thế, nó thể hiện sự quật khởi "*của nghệ thuật*", cá tính *đẹp ở một con người*. Và qua đó mở cho chính ta một chân trời nhân tính khác.

Trong triết Tây U, biện chứng kinh viện, món này gọi là thể thống nhất mâu thuẫn giữa các bộ phận với tổng thể.

Trong trường phái *Cấu Trúc, Structuralisme*, món này gọi là quan hệ giữa *Bộ phận (la Partie)* với *Tổng thể (le Tout)*.

Tuy vậy có 2 màu, "đối lập" nhau, đều hợp với tất cả các màu : *đen và trắng* ! Trong đa số hình ảnh đều có màu đen và màu trắng trà trộn với đủ thứ màu, không ai thấy kì dị. Lạ thật.

Người PhuLăngXa gọi hai màu đó là *neutre* trong nghĩa : không đối lập hay thân thiện, không tác động vào bất cứ màu nào khác.

Họ cũng coi hai màu đó là hai màu trang trọng nhất ở đời.

Đen-Trắng, Trắng-Đen.

Trong triết Tây U, biện chứng kinh viện : những cực đối lập tìm nhau, thống nhất với nhau (*les contraires s'attirent, se rejoignent, e tutti quanti*).

Trong triết chương Tàu : Đen đen - Trắng trắng, Trắng trắng – Đen đen, Có có – Không không, Không là Có, Có là Không, *e tutti quanti*.

Điều "biện chứng" hết. Hề hề.

Ôi, suy luận kiểu này, đến bao giờ ta mới hiểu được bất cứ điều gì ? Đến bao giờ ta mới biết viết cho ra hồn người ?

Thôi, đành vậy. Nhìn một bức tranh rực rỡ màu sắc hay ảm đạm những sắc thái của màu đen, ta đành dám nói : đẹp, hay xấu. Ta đành dám làm người với đôi mắt "*thịt*" của chính ta.

2013-08-16

Độc chương "hậu hiện đại"

Đối với ta mà nói, tôn giáo là một thứ chỉ nên ngắm nhìn chứ không thể trầm mê. Khi bị tư

*tưởng tôn giáo trời buộc thì con người sẽ biến thành nô lệ của chính mình.*⁷⁴

Trong chương của Kim Dung không thể nào có một câu văn như thế này.

Một thời đại đã qua.

Ngay cả chương Tàu cũng không cưỡng được.

Thị trường tư bản toàn cầu hoá đáng nể ở đó.

Thế mà *Tam Quốc* hay *Đông Châu Liệt Quốc*, đọc lại, vẫn không chán.

2013-08-19

Hành-động và nghệ-thuật

Một giấc mơ của ta : hành-động một cách nghệ-thuật.

Có lẽ chỉ là mơ hão. Thời gian hành-động và thời gian làm nghệ-thuật dường như xa lạ với nhau.

2013-08-20

May mắn lớn nhất

May mắn lớn nhất ở đời ta là : ta chưa hề có nhu cầu chinh phục, chiếm hữu ai.

Nhờ thế, chưa ai khiến ta thất vọng. Nhiều nhất chỉ buồn buồn hay chán thôi.

⁷⁴ *Đại Đường Song Long truyện*, Huỳnh Di, Việt Nam Thư Quán.

Nhờ thế, chẳng ai nỡ "kính", "phục" ta (ngôn ngữ tôn giáo còn gọi là "*thờ*"!), chẳng ai đành khinh ta ?

Quan hệ duy nhất ta muốn có với người đời là quan hệ bình đẳng, nếu thêm chút tình thì càng hay. Trong quan hệ ấy, điều ta muốn nói, ta nói. Điều ta không muốn nói, ta không nói. Vì ta không ưa tạo ra những đau đớn không cần thiết ở người khác, nhân giới hôm nay đã quá đau rồi ! Thế thôi.

2013-08-20

Nói chuyện với nhau

Hai người nói chuyện với nhau về một thao tác *cụ thể* vào vật-giới.

Nội dung câu chuyện đương nhiên là quan hệ giữa người với vật-giới. Chỉ cần nói *chính xác* là xong, tất cả những thứ khác coi như thừa.

Vì sao điều ấy rất khó thực hiện ? Nhất là từ xa.

1/ Vì ngôn ngữ chính xác nhất của con người khi muốn nói chuyện với nhau là ngôn ngữ toán, và ngôn ngữ toán không có nội dung *cụ thể*.

2/ Sau đó có ngôn ngữ vật lý và vài ngôn ngữ khác.

Ngôn ngữ vật lý, khi giới hạn ở tính khoa học của nó, cho phép các chuyên gia vật lý nói chuyện chính xác với nhau xuyên qua những khái niệm được định nghĩa bằng phương trình thống nhất những đơn vị đo lường vật-giới, nhưng nó không cho phép bàn dân làm chuyện

ấy vì... thiếu kiến thức vật lý. Bước ra khỏi thế giới ngôn ngữ ấy, có vấn đề liên.

"Anh thử dùng nền *đỏ* làm nền cho bức tranh này trên oép âm v c xem sao."

Trong vật lý, không có khái niệm "*đỏ*", chỉ có độ dài của một làn sóng. Ngôn ngữ vật lý chính xác, khoa học ở đó.

Dùng Word thôi, có đầy màu *đỏ* khác nhau, màu *đỏ* của em là màu *đỏ* nào, anh làm sao biết được, trừ khi anh đang cùng em ngắm màu ấy ?

Chỉ có hai màu "tuyệt đối" thôi : *đen* và *trắng*. *Đen* thì thấy được, với... điều kiện, vì chỉ có *đen* thôi thì ta thành người mù. *Trắng* thì không thấy được, nhưng chỉ có *trắng* thôi, không có gì cả, ta cũng mù nốt. Thực tế, đối với bất cứ "*màu*" nào cũng vậy. Thế giới mà không muôn màu thì chúng ta đều mù. Màu sắc là một quan hệ *đặc thù* giữa *một* sinh-vật với vật-giới.

3/ Một khi ta *nói chuyện* với nhau về quan-hệ của con người với vật-giới, quan-hệ giữa chúng ta, trong ngôn ngữ bình thường của bàn dân, không bao giờ là một quan-hệ đơn thuần khoa-học.

Chí ít, quan hệ của mỗi người với màu *đỏ* là một quan hệ *cá biệt*, không ngôn từ nào tả xiết. Như tiếng cười của em ở anh ấy.

Đã dùng từ *đỏ* để thể hiện chính mình với tha nhân, ta đã tái sinh cả một nền văn hoá xa xưa vào đời nay. Chưa chắc gì ta đã thể hiện chính mình với ai ai.

Nói chuyện với nhau khó thể đầy.

Hiểu nhau là trường kỳ tìm nhau. Phải kiên nhẫn đấy.

Hiểu chính mình là trường kỳ tìm mình. Chẳng bao giờ tìm được ở riêng ta. Cũng chẳng bao giờ tìm được ở ai khác.

Mình ở đâu ?

Suy luận hình thức và suy luận biện chứng chỉ khác nhau ở đó thôi.

2013-08-20

Chữ và mình

Ta từng viết đâu đó : ngôn ngữ là phương tiện trọn vẹn duy nhất cho phép con người sống *thật* với nhau, đồng thời là phương tiện hữu hiệu nhất để con người lừa gạt nhau, gian dối với chính mình.

Ta đã ứng dụng ý tưởng ấy với chính mình trong cuộc sống, và viết *Tư-duy Tự-do*.

Không biết có độc giả nào tinh mắt nhận ra điều ấy chẳng ?

2013-08-21

Lại chủ nghĩa Mác-Lenin Ziao Chi

“Cuộc sống đã chứng minh khá đầy đủ rằng *chủ nghĩa Mác-Lênin đã thuộc về quá khứ* (một quá khứ thật oanh liệt, đầy những hào hùng và những bi kịch), *mà không thuộc về hiện tại, lại càng không thuộc về tương lai*. Ở một mức độ

nào đó, “số phận” của nó cũng giống như “số phận” của Nho giáo ngày xưa”.⁷⁵

1/ Nếu viết như sau, ta "ok" :

“Cuộc sống đã chứng minh khá đầy đủ rằng *chủ nghĩa Mác-Lênin* **Ziao Chi** đã thuộc về quá khứ (một quá khứ thật oanh liệt, đầy những hào hùng và những bi kịch), mà không thuộc về hiện tại⁷⁶, lại càng không thuộc về tương lai.

2/ Nho giáo ngày xưa không biết thế nào, nhưng Nho giáo ngày nay sẽ không sớm tiêu tan đâu, nhất là ở Ziao Chi Quận. Những ai đang bị nó hành hạ, ắt biết. Trước mắt, nếu nó tiêu vong, cơ bản là nhờ sự thống trị của chủ nghĩa tư bản toàn cầu hoá trong đời sống hàng ngày của bàn dân.

3/ Dù sao, điều này đúng : Nho giáo xưa và nay đều không có khả năng hiệu phương thức sản xuất tư bản, nhất là khi nó đã biến thành một thứ chủ nghĩa lai căng, nửa tư bản nửa dân chủ nhân quyền kiểu ý thức hệ của thời *Khai Minh*. Do đó Nho giáo không có khả năng cường lại chủ nghĩa tư bản.

Bản thân những *gourou* đã và đang ca ngợi anh tư bản toàn cầu hoá cũng vậy. Cứ coi cuộc

⁷⁵ Nguyễn Kiến Giang

<http://www.diendan.org/viet-nam/qua-trinh-du-nhap-mac-lenin>

⁷⁶ Ôi, nó còn lù lù ở Việt Nam ngay hôm nay, đã mất đi đâu ? Không lẽ hiện tại của bàn dân Ziao Chi chỉ có thể là hiện tại trong đầu tác giả khi viết câu văn này ? Chống tư tưởng đích thực của Marx, lắm lúc cũng phiền.

khủng hoảng tư tưởng và sự bất lực của tư duy kinh tế - chính trị học ngày nay ở Tây Âu cũng đủ thấy. Hơn nửa thế kỷ qua, hết Keynes lại mò tới *néo-liberal*, rồi sờ lại Keynes, để đi từ khủng hoảng này qua khủng hoảng khác...

Cho tới bây giờ không có học thuyết kinh tế - chính trị nào giúp ta hiểu được sức mạnh vô biên (giới) của kinh tế tư bản, đồng thời thấy được những mâu thuẫn chí tử của nó, ngoài học thuyết kinh tế - chính trị của Marx.

Tiếc thay "*hiểu được những giới hạn của một thời đại không giảm bớt được nỗi đau phải sống nó*".⁷⁷

2013-08-22

Sáng tạo chính mình ở đời

Ta âu yếm *người* muốn *sáng tác* một điều gì mới. Trong bất cứ lĩnh vực nghệ thuật nào.

Ta động lòng : người ấy, như ta, đam mê *sáng tạo chính mình ở đời này*.

Làm được hay không còn tùy thuộc lắm thứ ba lẫn nhặng, đặc biệt những nền văn hoá đã nặn ra chính mình.

Ứng xử với chúng như thế nào đây để có thể sáng tạo chính mình ?

2013-08-27

⁷⁷ PHĐ, *Yêu*, <http://amvc.fr>, theo trí nhớ.

Thời giờ tìm hiểu người khác

Bình thường, chẳng ai dư thời giờ để tìm hiểu ai khác trong bất cứ lĩnh vực nào của kiếp người, ngoài *làm ăn*.

Thời đại nó thế.

Tìm hiểu chính mình còn mất thời giờ hơn : chưa hiểu được tha nhân, chẳng thể hiểu chính mình được.

Nhưng chưa hiểu được chính mình, đừng hòng hiểu tha nhân.

Lại một kiểu nguy biến trong cách đặt vấn đề và suy luận quen thuộc của các ngài biện chứng ?

Không. Chính tha nhân cấu tạo ra mình. Cứ nhìn cha mẹ dạy con nên người thì thấy.

Tìm hiểu tha nhân hay tìm hiểu chính mình là... một.

2013-08-27

Chết từ tuổi 20

Bạn bảo ta

> Chỉ khi nào cái TÔI lộn được ngược xuống như bào thai lộn đầu thì ta bắt đầu được một hành trình tiến hóa.

** khiến ta ngẫm lại một đời trần trở với vài món nộm sứa triết.

Đại khái thế này :

1/ Bào thai lộn ngược để *chui* vào đời, *nên người, sống và tư duy theo truyền thống văn hoá nơi nó chào đời, thể hiện ý thức hệ và tập quán của người khác*. Có khi tới chết.

Xưa, ta có thằng bạn nêu ý bất hủ, đến nay ta còn nhớ : có người chết từ tuổi 20 mà đến hơn 60 tuổi mới mang chôn.

2/ Rồi một hôm, một thằng điên lộn ngược mình, đặt thằng *Tôi* vào trung tâm của triết học Tây U (ý của Hegel), mở ra thời kỳ được gọi là triết lý hiện đại của Tây U : *Descartes*, với ý tưởng bất hủ : *Tôi tư duy, vậy tôi có thực*. Điên thật.

3/ Rồi một thằng điên khác, *Hegel*, lại lộn ngược đời người, sáng tạo ra món *biện chứng* đặc thù Hegel vẫn còn tác oai tác quái ngày nay trong những "khoa học" nhân văn, khiến Marx phán : triết lý của Hegel không đi trên chân mà đi trên đầu.

4/ Marx bèn lộn ngược mình và đẻ ra món *người đời sau gọi là biện chứng duy vật* (tiếng zc) hay *duy vật biện chứng* (tiếng hán-zc).

5/ Rồi một thằng điên khác, sống hết nổi với những món nộm sứa trứ danh ấy, bèn... hè hè...

Nhưng sống thế nào đây ?

2013-09-02

Khi nghệ thuật, văn chương đi vào đời

Ta làm một video cỡ 1g30.

Đâu đó có chuyện đáng tiếc : môi ca sĩ mấp máy 3 giây trước khi giọng hát cất lên. Ai có khả năng phát hiện điều đó ? Và cho ta biết chính xác điều đó xảy ra ở đâu, lúc nào ? Khó vô cùng.

Chẳng khác chuyện gõ văn bản. Trong một dòng hàng trăm hàng nghìn từ, có nơi xuất hiện :

tthì sóng gió bất chợt

thay vì :

thì sóng gió bất chợt

Độc giả nào phát hiện nổi lỗi ấy, và bỏ thời giờ cho ta biết để ta sửa ?

Là thằng "Tây con" viết tiếng Ziao Chi, ta thăm thía : độc giả thì có, nhưng chẳng mấy ai có thừa thời giờ meo cho ta : chỗ này anh gõ sai chính tả.

Nghệ thuật và văn chương *đi vào đời* như thế. Trước khi cất bước, cái gì cũng toàn hảo, tuyệt vời, thông cảm, tri kỷ, *e tutti quanti*. Trong đầu óc thôi. Vừa cất bước vào đời thực thì... Hè hè.

"Duy tâm" - "Duy vật", khác nhau ở những chi tiết cụ thể trong những bước đi vào đời thực. Thế thôi. Chỉ là một kiểu tiếp cận.

Còn biện chứng, quan hệ thuận nhân tính giữa người với người, là chuyện khác. Một kiểu tư duy gắn với một kiểu sống và một kiểu hành động.

2013-09-04

Bốc đồng

Ở đời nên biết bốc đồng, biết cảm nhận những điều mới trong kiếp sống người của thời đại mình, biết mở đường đi mới vào kiếp người, biết góp phần sáng tạo nhân giới. Bất kể bằng ngôn từ hay nghệ thuật phi ngôn. Nhưng phải hành-động, dù chỉ là viết hay vẽ thôi.

Cũng nên, có lúc, lạnh lùng. Ta, tha nhân, mình. Có gì, còn gì, đáng âu yếm ?

2013-09-07

Dây thép gai ở ta

Bạn đọc lại *Tư-duy tự-do* và bạn

lập tức thừa nhận "loại ngôn ngữ chẳng chịt kiểu dây thép gai đây !"

Đúng vậy. Ngôn ngữ ta trong quyển sách ấy chẳng chịt dây thép gai. Vì cái đầu, thậm chí xác thịt ta, trong quá nhiều năm đã quần quai trong những hàng rào thép gai chẳng chịt.

Ai từng mê văn học hay triết đều đã từng nghiệm sinh.

Phải phủ định tới cùng ngôn ngữ quen thuộc của chính mình mới mở được cho mình một ngưỡng cửa tự do làm người.

Than ôi, phủ định chính mình đồng thời là khẳng định mình *đã từng* thế : sản phẩm tự nguyện của vô vàn hàng rào thép gai của tha nhân.

2013-09-07

Độc sách

Mỗi người tiếp cận tác phẩm văn học hay triết học với toàn bộ kiến thức và nghiệm sinh mình vốn có *lúc mình đọc*.

Độc một quyển sách ở hai thời điểm khác nhau trong đời mình, thấy nó *khác* là chuyện "tự nhiên". Nếu thế, đáng mừng.

Nhưng vì sao, ở ta, điều ấy "tự nhiên" ? Và "tự nhiên" như thế đáng sống chăng ?

Tahar Ben Jelloun đã từng viết *Le premier amour est toujours le dernier*, *Mỗi tình đầu mãi mãi là mỗi tình cuối*.

Câu văn này hay, như vô vàn câu văn khác, kiểu ấy, ở đời : nó đúng một nửa, sai một nửa.

Chính xác hơn, nó nửa chân thật, nửa gian dối (với chính mình), vì... nghệ thuật !

Mỗi tình đầu của ta *đã là*. Ác thay, nó *đã là ở ta*, một con người chưa chết ! Thế thì nó là ta và ta là nó. Ít nhất trong một kiếp nhân sinh.

Thế mà, hôm nay, ở ta, nó *ở là mỗi tình cuối* ! Nghĩa là : ta đã mất khả năng yêu...

Ôi, nếu hôm nay, ta động cựa đam mê một nàng tiên Ziao Chỉ hay PhuLăngXa nào đó, tất cả

những *mối tình đã là* trong đời ta khó có thể *là mối tình cuối*.

Điều ấy khả thi nếu ở đời này còn một nàng tiên nào đó nỗ động cõn đam mê ta hơn là đam mê chính nàng! Hảo ời là hảo !

2013-09-07

Điều khôn nạn nhất ở đời

Điều khôn nạn nhất ở đời là thêm *hiếu*.

Hiếu vật-giới, chỉ cần chăm chỉ học. Toán, vật lý, hoá, *e tutti quanti*.

Nói vậy cho oai, chứ học khoa học chính xác cho đến nơi đến chốn, nghĩa là ngang tầm kiến thức khoa học thông dụng ở thời đại mình, có dễ gì !

Hiếu sinh-giới, có một phần học được và bỏ ích. Còn một phần mù mờ đến phát khiếp. Lại là phần cơ bản nhất.

Hiếu tha nhân thì. . . ô hô ai tai !

Hiếu chính mình ? Phải điên điên mới mơ tới. Tha tuyệt vọng phóng thơ, đỡ khổ hơn nhiều.

2013-09-26

Thà ăn ngon và rẻ

Một đời đi Supermarket PhulăngXa mua đồ về ăn.

Lúc sắp chết mới ý thức được nguyên lý này :

- thà ăn ngon mà rẻ còn hơn ăn dở mà đắt.

- vậy thì, khi có điều kiện, đừng mua đồ ăn ở Supermarket, PhuLăngXa *or not*.

- điều kiện cơ bản nhất là có thời giờ. Mấy ai có ?

Thị trường tư bản toàn cầu hoá mãnh liệt thật : nó bào mòn và đóng khuôn nhân cách ngay từ miếng ăn hàng ngày. Chính ta là một thí dụ suốt mấy chục năm qua. Kẻ bị đóng khuôn lại hoan hỉ vì cho rằng mình đã mua được miếng ăn ngon nhất với giá rẻ nhất. Hảo ơi là hảo !

Marx đúng quá, ác quá : thị trường tư bản tạo ra người tiêu thụ. Cũng chẳng sao. Ta đâu thể sống ngoài thời đại của mình ?

Nhưng khi thị trường ấy, với tất cả luật lệ chính trị pháp quyền của nó, biến thành giả dối, lừa gạt, và kẻ bị lừa gạt là chính ta, thì thế nào ?

2013-09-26

Chết đi

Con người chết đi, để lại gì ở đời, ngoài hậu quả của những hành động của mình ?

Tác phẩm nghệ thuật và lời nói.

Tác phẩm nghệ thuật, chẳng mấy ai sáng tác được.

Lời nói, ai cũng có thể, có quyền và, đôi khi, nên phát ngôn.

Làm người chính là tự dành cho mình quyền và khả năng phát ngôn ấy.

2013-09-27

Làm đàn ông

Bình thường, thằng đàn ông thời bình, khác với đàn bà. Ở tuổi 30, vẫn là con nít.

Đến tuổi 40, khi đã nếm sơ sơ mùi đời, đã quá muộn.

Dù sao cũng phải gánh trọn trách nhiệm với đời và với mình về hành động của mình ở thuở ngu ngơ. Giá trị đích thực của từng người ở đó.

2013-09-27

Ờ chết

Trước cái chết, ai không lẩn thẩn ?

Nhưng ai mà không chết ?

Chỉ tháng này thôi, quanh ta đã có ba người chết :

- một thằng bạn thời mặc quần xà lỏn đến trường ở Sài Gòn. Ta mới gặp nó vài ngày trước khi nó đi. Lúc đó, nó có vẻ bình thường.

- một thằng bạn thời đấu tranh giải phóng miền Nam ở Paris. Ta muốn đến chào nó mà xe bị hỏng.

- một người quen khác.

Chết không quan trọng.

Điều quan trọng khi ta ra đi : ta đã sống tử tế chưa ? Ta để được lại gì cho ai ?

Thế thôi.

2013-09-27

Thương và hiểu

Thương người là một phẩm chất "tự nhiên" ở con người có văn hoá.

Thèm hiểu người khác lại là một thái độ cực hiếm ở đời.

Đã không hiểu tha nhân, khó có thể thương bên bĩ, lâu dài. Trừ khi thương mù quáng, cực tai hại.

2013-10-13

Hai nhân tài Việt Nam ở thế kỷ 20

Trần Văn Giàu từng nhận xét : "Năm trăm năm sau cách mạng tháng Tám, dân ta sẽ còn nhớ chỉ tên của một mình cụ Hồ, mình ông Giáp."⁷⁸

Bản thân Trần Văn Giàu cũng có thể sánh vai sát cánh với hai người ấy. Những năm 1940, khi thời cuộc nghiêng ngả, *một mình*, Trần Văn Giàu phân tích tình hình thế giới, tình hình Việt Nam và tình hình Nam Bộ, vạch ra đường lối đấu tranh, xây dựng lực lượng, lãnh đạo và chỉ đạo quần chúng vùng lên cướp chính quyền. Leclerc, một danh tướng Pháp, theo quân Anh đổ bộ vào Nam Bộ, đành phải đối diện với một thực trạng hoàn toàn mới trong thời đại thực dân : đây là đất nước đã có chủ. Leclerc hiểu liền : không thể đẩy lùi Việt Nam về thời đại

⁷⁸ *Hồi Ký Trần Văn Giàu*,

<http://amvc.fr/Damvc/GioiThieu/TranVanGiau/TranVanGiau-TAB.htm>

thực dân. Leclerc hơn De Gaulle, d'Argenlieu, De Lattre *e tutti quanti* ở đó.

Tài năng ấy, so với chuyện cướp chính quyền tại Hà Nội dưới sự lãnh đạo của Hồ Chí Minh, tầm lạng nửa cân.

Nếu Trần Văn Giàu không bị Đảng Cộng Sản Ziao Chỉ trừ dập *và nếu* ông phát huy được tài năng của mình trong suốt chặng đường lịch sử dẫn tới ngày Việt Nam hoàn toàn độc lập và thống nhất, tên tuổi của ông sánh vai sát cánh với Hồ Chí Minh và Võ Nguyên Giáp, thật xứng đáng.

*

Trong lịch sử thế kỷ 20, trên thế giới, không thiếu chính trị gia lỗi lạc, tướng tài. Ai có được hào quang của Hồ Chí Minh và Võ Nguyên Giáp trong lòng người tứ xứ ? Vì sao ?

Trong lịch sử nhân loại, Hồ Chí Minh là người *đầu tiên* được hàng chục quốc gia *tự nguyện* thụ quốc tang.

Võ Nguyên Giáp chết, thế giới nhắc tên tuổi và sự nghiệp.

Trận Điện Biên Phủ, so với những trận trong chiến tranh thế giới 1 và 2, không lớn lắm⁷⁹. Nhưng nó ghim vào ký ức của người đời.

⁷⁹ Phía quân đội Pháp : chết = 2 293, tù binh = 11 721

http://fr.wikipedia.org/wiki/Bataille_de_Di%C3%AAAn_Bi%C3%AAAn_Phu#Organisation_du_camp_retranch.C3.A9

Khỏi nói tới cuộc đụng đầu với quân đội Mỹ đổ bộ vào miền Nam và oanh tạc miền Bắc : chưa dân tộc nào đã phải chịu đựng và dám kháng cự suốt bấy nhiêu năm một hoả lực như thế mà không gục, lại chiến thắng !

Người đời không quên. Vì sao ?

Vì Hồ Chí Minh và Võ Nguyên Giáp đã giúp nhân loại tiến lên nửa bước : mở đường khai tử chủ nghĩa thực dân cũ (1945) và mới (1975) *đã từng thống trị nhân loại hàng trăm năm*. Ý nghĩa và giá trị đặc thù của hai con người này ở đó.

Ngày nay, bộ mặt thế giới mang dấu ấn của họ. Chủ nghĩa thực dân đã vĩnh viễn chìm vào quá khứ. Chủ nghĩa thực dân kiểu mới chưa chết hẳn, vẫn hoành hành ở Châu Phi và vài nơi khác. Nhưng khả năng tồn tại của nó ngày càng bấp bênh.

Điều trên không có nghĩa là sẽ không xuất hiện một thứ chủ nghĩa khác cho phép một quốc gia khống chế một quốc gia và một dân tộc khác. Cứ coi chính sách bành trướng Đại Hán đối với các nước lân cận và nhiều nước Châu Phi, thậm chí Châu Âu thì thấy. Nhưng nó không thể thực hiện ý đồ của nó theo kiểu thực dân cũ và mới nói trên.

Trong lịch sử nhân loại, chính trị gia lỗi lạc, tướng tài, không hiếm. Đọc lịch sử Trung Quốc, Hy Lạp, La mã, Châu Âu hay Mỹ, thiếu gì ?

Nhưng chính trị gia và tướng tài có khả năng mở đường cho nhân loại bước từ thời đại này qua thời đại khác, có thể đếm trên đầu ngón tay.

Trong đó, ở thế kỷ 20, có hai người Việt.

Họ đã mở đường cho nhân loại tiến lên... nửa bước : *độc lập*. Bước tiếp, cũng là hoài bão và mục tiêu cuối cùng của họ, *tự do và hạnh phúc*, họ không thực hiện được. Hai mục tiêu họ đeo đuổi đòi hỏi hai loại tài năng khác nhau, có khi trái ngược nhau. Xin miễn bàn. Quá dài và, hiện nay, không đủ khả năng.

Hai mục đích "độc lập" (trong nghĩa muôn đời) và "tự do, hạnh phúc" (trong nghĩa hiện đại) gắn liền với nhau, dường như tự nhiên, ai cũng hiểu được. Chẳng tự nhiên tí nào. Sự kiện chúng *chỉ cùng xuất hiện* trong ước mơ của cả loài người ở thế kỷ 19-20 thôi, là tính đặc thù của một thời đại. Thời đại nào ? Thời đại có đủ nhân tố cho phép con người có và bắt đầu thực hiện 2 ước mơ ấy.

*

Lịch sử thực nó vậy : không bao giờ đơn giản dễ hiểu như khi ta cấu một mẫu, nhốt vào vài khái niệm hình thức để suy luận, giải thích, ca ngợi, chửi bới, uýnh nhau, *e tutti quanti*, cho tới ngày tận thế vẫn... hạ hồi phân giải.

Ở bất cứ đâu, ở bất cứ thời điểm nào, lịch sử "thực" trong đầu ta đều do sự đan chéo của nhiều thời đại mà hình thành. Vì con người, kẻ làm nên lịch sử (Marx), là một con vật văn hoá lạ lùng, có ký ức của muôn đời kết tinh ở mình, có khả năng phủ định chính mình nên có khả năng tưởng tượng tương lai. Có khả năng *làm mình, hôm nay*.

Ở thế kỷ 20, tại Việt Nam, lịch sử thực do thời đại phong kiến, thực dân, thực dân kiểu mới và thời đại dân tộc chủ nghĩa đan chéo nhau mà hình thành.

Chủ nghĩa phong kiến Ziao Chi, mặt tốt cũng như mặt xấu, còn đang tồn tại trong đầu óc, tình cảm của con người, chi phối hành động của nó, là nhân tố nội tại hình thành xã hội Việt Nam thời ấy. Ngay thời nay, nó vẫn là một nhân tố cấu tạo người Việt. Cứ coi quan lại của chính quyền đua nhau tham nhũng, vét của dân xây Nhà Thờ Tổ thì thấy.

Thực dân, cũ và mới, với những ý thức hệ và hành động của nó, đương nhiên là nhân tố ngoại tại.

Chống lại chủ nghĩa thực dân cũ và mới : chủ nghĩa dân tộc.

Nhưng, bao trùm tất cả, là thời đại tư bản : nó thống trị cả thế giới, những hình thái tồn tại hay tiêu vong của các thời đại trên đều bị nó trực tiếp chi phối. Nó thống trị nhân loại không chỉ về mặt kinh tế : nó là phương thức sản xuất tiên bộ nhất ; luôn cả về mặt văn hoá. Ở đây cần phải ghi rõ : không thể đồng nhất *văn hoá tư sản* của Tây Âu với *chủ nghĩa tư bản*. Văn hoá tư sản không do những nhà tư bản ngày đêm đeo đuổi lợi nhuận mà hình thành và phát triển, mà do tài năng và tấm lòng của nhiều nhà văn hoá, nghệ thuật và khoa học tạo ra. Hầu hết những người ấy không là nhà tư bản ! Nhưng, đích thực, giai cấp tư bản ở Tây Âu đã dựa vào văn hoá đó để làm cách mạng, nắm chính quyền, xây dựng và củng cố chế độ tư bản, chinh phục thế giới dưới nhiều hình thức khác nhau.

Chỉ trong thời đại tư bản, lý tưởng *tự do* và *bình đẳng* trong nghĩa hiện đại mới có thể hình thành và càng ngày càng biến thành ước mơ của cả

nhân loại : phương thức sản xuất tư bản đòi hỏi người lao động tự do và trao đổi bình đẳng.

Chỉ trong thời đại tư bản, khoa học mới phát triển nhanh chưa từng thấy : phương thức sản xuất tư bản không ngừng đòi hỏi phát triển và ứng dụng khoa học vào sản xuất, tổ chức, quản lý, kinh doanh và... chinh chiến.

Chỉ trong thời đại tư bản, lý tưởng hoà bình mới trở thành khát khao phổ biến lớn nhất của nhân loại : những chiến tranh khốc liệt nó gây ra trong thế kỷ 20 đâu phải chuyện đùa chữ nghĩa.

Cả ba điều trên, Marx, người hiểu sâu sắc nhất phương thức sản xuất tư bản, đã giải thích rõ ràng. Xin miễn lải nhải thêm.

*

Ngày nay thế nào ?

1/ Dưới hình thái này nọ, hầu hết nhân loại đã bước vào quỹ đạo của chủ nghĩa tư bản.

Về mặt kinh tế, Trung Quốc đã trở thành cường quốc tư bản thứ 2, với một chế độ chính trị toàn trị và một ý thức hệ... hè hè.

Ziaio Chi Quận đã biến thành tư bản rừng, phi luật lệ, phi văn hoá, phi khoa học, phi đạo đức, nhưng đích thực tư bản, tuy ở cấp vật.

2/ Chủ nghĩa dân tộc vẫn cực thịnh, nhưng bất lực về mặt kinh tế, cứ coi kết quả của những cuộc vùng dậy ở các nước Ả Rập vừa qua thì thấy. Không có con đường nào khác ngoài con đường tư bản.

3/ Chủ nghĩa tư bản không còn "đôi thủ". Những anh tư bản gộc, Tây Tầu Anh Mỹ Nga Nhật Đức Brazil Ấn Độ, *e tutti quanti*, cạnh

tranh lẫn nhau, khi cần thì bắt tay nhau. Cần nữa thì đánh nhau, tốt nhất một cách gián tiếp.

4/ Hơn 20 năm qua, nó phát huy ngày càng triệt để và khôn khéo lôgích vận động đặc thù của nó, mau chóng dồn cả nhân loại vào hai thị trường vốn là nô sinh nở, phát triển và bành trướng của nó : thị trường sức lao động và thị trường hàng hoá. Hàng hoá Tây Âu sản xuất với sức lao động rẻ ở Trung Quốc đã khiến các anh tư bản Tây Âu kiếm lời nhảy vọt. Anh tư bản và nhà nước Trung Quốc dĩ nhiên hưởng lây không ít. Bàn dân Trung Quốc lại có công ăn việc làm, dù tồi tệ còn hơn chết đói. Hàng hoá của anh tư bản Trung Quốc tràn ngập thị trường Tây Âu cũng làm giàu anh tư bản chuyên xuất nhập cảng và phân phối hàng hoá ở Tây Âu, cứ vào Supermarket PhúLãngXa thì thấy. Song song, nạn thất nghiệp và lao động bấp bênh cũng lan tràn trong xã hội Tây Âu, không sao cưỡng được. Hiện tượng này sẽ kéo dài dài. Cho rằng "Giờ thì Trung Quốc đã chạm điểm Lewis – nói thẳng ra, Trung Quốc đã cạn nguồn lao động thặng dư nông thôn"...⁸⁰ thì sức lao

⁸⁰ *Phát triển Kinh tế Trung Quốc dụng trường?* Paul Krugman, người đoạt giải Nobel kinh tế năm 2008.

<http://www.diendan.org/the-gioi/phat-trien-kinh-te-trung-quoc-dung-tuong>

**** phđ :**

Cụm từ "nguồn lao động thặng dư nông thôn" vô nghĩa. Trong lịch sử môn kinh tế học lý thuyết, khái niệm *thặng dư*, *plus-value*, do Marx tạo ra (*Tư Bản Luận*), gắn liền với những khái niệm *giá trị của hàng hoá*, *giá trị của sức*

động rẻ tiền của nó ở thành thị, từ lao động thủ công tới lao động tri thức, vẫn cho phép nó giữ vai trò nó chiếm được trong nền kinh tế tư bản toàn cầu hoá 20 năm qua. Thế thôi. Tóm lại, tuy

lao động, giá trị thặng dư, giá trị siêu thặng dư. Định nghĩa mácxít của nó là : *giá trị thặng dư = giá trị của hàng hoá - giá trị của sức lao động tạo ra hàng hoá.* Nó là nguồn gốc của những hình thái kinh tế – chính trị như : *lợi nhuận* (của tư bản sản xuất, *profit*), *tiền lời* (của tư bản tài chính, *intérêt*) hay *thuế* (của nhà nước, *impôts et taxes*). Tuy là một khái niệm mácxít, dưới một tên chẳng khác gì về nội dung, *valeur-ajoutée*, nó đã được một công chức tài ba của PhuLăngXa vận dụng và chủ trương thành lập thuế TVA (*Taxe sur la Valeur-Ajoutée*). Chính trị gia PhuLăngXa chớp ý liền. Cả Châu Âu và thế giới mau chóng bắt chước. Ngày nay, TVA là thuế lớn nhất nuôi dưỡng Nhà Nước PhuLăngXa.

Có thể ông Krugman đặc biệt yêu chữ nghĩa, "khái niệm", dù rộng tuếch nên dùng từ "sâu sắc" để nói một ý tầm thường. Câu trên của ông, có thể có nghĩa trong ngôn ngữ thô thiển của tục dân : ở nông thôn Trung Quốc không còn người đang chết đói, muốn mua sức lao động của họ với giá nào cũng được. Cũng có thể. Nhưng điều này thì chắc chắn : ở những thành thị Trung Quốc, từ lao động thủ công tới lao động tri thức bậc cao, có đầy người tài năng ngang hàng với người Mỹ nhưng sẵn sàng bán sức lao động của mình cho hãng Mỹ rẻ hơn mười lần người Mỹ. Thế thôi. LôGích vận động của phương thức sản xuất tư bản sẽ dẫn ông chủ tư bản Mỹ đi tới quyết định nào ? Khởi cần bàn.

có cạnh tranh, các anh "tư bản toàn cầu" có chung quyền lợi. Ở PhuLăngXa đã có nhiều hãng tư bản không nhỏ, tên Tây, chủ Tàu. Từ bán nước hoa (Marionnaud) đến... sản xuất xích (Cochonou)! Mấy ngày qua, đọc báo PhuLăngXa nghe tin có một anh tư bản Tàu đang thương lượng mua 30% cổ phiếu của hãng sản xuất ô tô để trở thành ông chủ chính của hãng Peugeot...

5/ Tóm lại, thời đại này là thời đại cực thịnh của chủ nghĩa tư bản. Không thích, không muốn, cũng thế thôi.

Trong hình thái tư bản toàn cầu hoá, quyền lợi của các anh tư bản gốc không còn gắn bó với quyền lợi của các quốc gia nữa. Quyền lực kinh tế và chính trị của họ cũng đã vượt lên trên quyền lực Nhà Nước ở nhiều quốc gia. Cứ coi chủ quyền của các nước trong Liên Minh Châu Âu càng ngày càng bị gặm mòn thì thấy. Mâu thuẫn giữa chủ nghĩa tư bản toàn cầu hoá và chủ nghĩa dân tộc sẽ càng ngày càng tăng, không thể khác được.

*

Trắng tròn, trắng phải khuyết.

Ngày nay, khát khao hoà bình, tự do, dân chủ và hạnh phúc vẫn là một lý tưởng, không chỉ của những dân tộc lệ thuộc, thua kém, nghèo nàn. Ngay cả với bản dân PhuLăngXa cũng thế, chí ít đối với một số không nhỏ người càng ngày càng đông. Những khủng hoảng kinh tế, xã hội, chính trị, niềm tin và ý thức hệ liên miên từ 30 năm qua cũng cho thấy.

a/ *Hoà bình*. Sau hai thế chiến, bàn dân PhuLăngXa đã được hưởng gần 70 năm hoà bình. Chẳng mấy ai ham chiến tranh. Nhưng chính phủ Pháp vẫn cứ phải – và muốn – tham chiến đây đó, tuy nhỏ nhỏ thôi.

b/ *Tự do*. Ở đâu tự do hơn ở xứ PhuLăngXa này ? Nhưng là tự do của kẻ lệ thuộc, bắt buộc phải bán sức lao động mới có quyền sống, và phải bán trong hoàn cảnh bình đẳng theo pháp luật này : tôi nắm hết phương tiện sản xuất, kinh doanh, *e tutti quanti* ; anh hai bàn tay trắng, không lấy đâu ra bữa ăn cho ngày mai ; anh muốn làm việc cho tôi với giá này không ? Anh cứ tự do chọn lựa. Trên cơ sở ấy, có một ông chủ đã từng hứa hẹn với người làm thuê : tôi đảm bảo công ăn việc làm của anh với điều kiện anh xách vợ con qua Roumanie, lao động ăn lương trong điều kiện xã hội và thị trường lao động ở Roumanie... Tùy cách đếm, khoảng 10-15% bàn dân PhuLăng ở tuổi lao động đang thụ hưởng hình thái của tự do kiểu ấy : tự do thất nghiệp, tự do sống bám vào trợ cấp xã hội ngày càng eo hẹp, rất nhục đối với đa số, hay tự do... ăn mày, ăn cắp, cướp giựt... hoặc tự do tự tử.

c/ *Dân chủ*. Niềm tin này của bàn dân PhuLăngXa đã và đang suy thoái trầm trọng : *một người một lá phiếu* ! Nhưng bầu cho Tả (Đảng Xã Hội) hay Hữu (Đảng UMP), cũng thế thôi : 30 năm qua, lời mỵ dân thì khác nhau, càng ngày càng sáo, càng ngày càng ngập lụt dưới một đồng "khái niệm" (*concept* !) mới rỗng tuếch, nhưng khi nắm chính quyền, chính sách như nhau với những hậu quả y hệt. Dân chủ giữa những con người bất lực.

d/ *Hạnh phúc*. Phức tạp lắm. Nhưng chỉ cần ăn no, mặc ấm, có mái nhà che mưa nắng gió tuyết, con cái được học hành, quá đủ rồi. Thế mà cũng vẫn là giấc mơ dường như bất khả thi với nhiều người, trong thời đại nhân loại thừa khả năng nuôi chính mình và, từ từ, cùng khá lên.

Những giấc mơ của nhân loại hôm nay do chủ nghĩa tư bản vay mượn của văn hoá tư sản khơi ra. Chính nó cũng đã tạo ra những điều kiện vật chất để thực hiện chúng ở một mức tối thiểu nào đó. Và chính nó đang ngăn cản chúng trở thành hiện thực đối với đại đa số. Món đó gọi là mâu thuẫn nội tại của phương thức sản xuất tư bản.

*Một hình thái xã hội không bao giờ biến mất trước khi phát triển hết tất cả lực lượng sản xuất mà nó có khả năng chứa đựng. Không bao giờ những quan hệ sản xuất mới, cao cấp hơn, thay thế nó trước khi những điều kiện tồn tại vật chất của những quan hệ sản xuất mới ấy đã nhú mầm ngay trong lòng xã hội cũ. Chính vì thế nhân loại chẳng bao giờ đặt ra những vấn đề ngoài những vấn đề mà nó có khả năng giải quyết, vì, xét cho kỹ, bản thân vấn đề chỉ xuất hiện khi những điều kiện vật chất để giải quyết nó đã có, hay, chỉ ít, đang hình thành.*⁸¹

⁸¹ 4 "Une formation sociale ne disparaît jamais avant que soient développées toutes les forces productives qu'elle est assez large pour contenir, jamais des rapports de production nouveaux et supérieurs ne s'y substituent avant que les conditions d'existence matérielles de ces rap-

Marx, *Phê phán kinh tế chính trị học*.

Diễn nôm : phương thức sản xuất tư bản chưa phát triển hết khả năng của nó, chớ mơ tới một phương thức sản xuất nào hơn. Nhưng chính nó sẽ tạo ra những điều kiện vật chất loại trừ nó, thay thế nó bằng một phương thức sản xuất tốt đẹp hơn. Lúc đó, người đời mới bắt đầu đặt vấn đề về nó. Vì những điều kiện vật chất để giải quyết vấn đề, nếu chưa hiện thực đầy đủ thì cũng đang trong quá trình hình thành.

Bốn lý tưởng trên đã trở thành khát khao của một phần đông nhân loại. Tại sao mọi người chưa được hưởng ? *That is the question*. Vấn đề ở đó.

Phải chăng, hôm nay, những điều kiện vật chất để giải quyết những vấn đề này đã có hay đang nhú mầm, cho phép nhân loại bước qua một thời đại mới ?

Bước đó đòi hỏi nhiều tri thức, trí tuệ, sáng tạo, của cơ man người. Toàn là vấn đề kiến thức và văn hoá.

ports soient écloses dans le sein même de la vieille société. C'est pourquoi l'humanité ne se pose jamais que des problèmes qu'elle peut résoudre, car, à y regarder de plus près, il se trouvera toujours, que le problème lui-même ne surgit que là où les conditions matérielles pour le résoudre existent déjà ou du moins sont en voie de devenir."

<http://www.marxists.org/francais/marx/works/1859/01/km18590100b.htm>

Trên bước đường đó, sẽ có tên một người Việt không ?

Tôi mong : có. Dân ta đã khổ, đã nhục quá rồi.

2013-10-15

Viện Khổng Tử ở Ziao Chỉ Quận

Nhiều năm rồi, chị Trung Quốc thị trường tư bản định hướng XHCN kiểu Trung Quốc đã đổ tiền thành lập Viện Khổng Tử trong nhiều Quốc Gia, kể cả Mỹ.

Hôm nay nàng cường hiếp lãnh đạo Cộng Sản Ziao Chỉ thành lập Viện Khổng Tử tại Ziao Chỉ Quận. Dường như trong ngay hệ thống giáo dục quốc gia : đại học, trung học, và cơ quan nhà nước ? *e tutti quanti*. Nguy hiểm trầm trọng cho độc lập, chủ quyền và toàn vẹn lãnh thổ của dân Việt.

Một dân tộc tự trọng không thể lấy tư tưởng của ngoại bang làm nền tảng giáo dục nên người của chính mình, nhất là khi tư tưởng đó đã lỗi thời, bắt lực từ lâu. Vì sao ?

Nô lệ ngoại bang vì tương quan lực lượng quân sự, kinh tế, ngoại giao, thậm chí văn hoá, không tương xứng, cũng có ngày, có người : Trần Hưng Đạo, Nguyễn Trãi, Nguyễn Huệ, Hồ Chí Minh. Nhưng nô lệ ngoại bang từ trong đầu óc, tình cảm, phương pháp tư duy mà muốn độc lập thì... hê hê.

Ta nên tìm hiểu Khổng, Phật, Lão, Ky Tô Giáo, Hồi Giáo, tư tưởng của Thế Kỷ Khai Minh ở Châu Âu, tư tưởng của Marx, *e tutti quanti*. Ta không nên lấy bất cứ món nào để ép nặn người

Việt nên người hôm nay và mai sau. Không có thái độ tư duy tự do, ta sẽ suốt đời lệ thuộc. Xiềng xích trong đầu là xiềng xích khó gỡ nhất.

Chị Trung Quốc đã từng "Tàu hoá" tư tưởng của Marx, biến nó thành một thứ chủ nghĩa mác-lê lai căng, sặc mùi tôn giáo. Kết quả khủng khiếp thế nào, ai cũng biết. Nay, chị lại muốn "Không Tử hoá" chủ nghĩa tư bản để bành trướng. Kết quả sẽ thế thôi.

Những giá trị văn hoá tư sản, *tự do, bình đẳng, nhân ái, dân chủ, khoa học, e tutti quanti*, (không có dân tộc chủ nghĩa nhe, vì văn hoá đó muốn vươn tới tính nhân loại (*universalisme*), vẫn là và sẽ là lý tưởng của loài người trong một thời gian dài. Tất cả những giá trị ấy đều *đối nghịch hay xa lạ* với tư tưởng của Không Tử.

Chưa bao giờ một nền văn hoá thấp kém có thể thay thế lâu dài một nền văn hoá cao hơn.

Giấc mơ thống trị loài người bằng tư tưởng của Không Tử của chị tư bản Trung Quốc định hướng xhen Tàu, lâu dài, hoàn toàn hảo : phương thức sản xuất tư bản càng lớn mạnh ở Trung Quốc càng lôi cổ chính bản dân Trung Quốc ra khỏi quỹ đạo Không Nho như nó đã từng lôi cổ con chiên của Ky Tô Giáo ra khỏi Nhà Thờ ở khắp Châu Âu. Cứ hỏi phụ nữ Tàu ở thành thị còn thích *tam tông tứ đức* hay không thì biết.

Nhưng, trước mắt, chính sách đối ngoại ấy của Trung Quốc cực nguy hiểm. Nhất là đối với bản dân Ziao Chỉ vốn dùng nhiều từ Hán-Việt để tư duy.

Hiện nay, ở các nước Tây Âu, chủ nghĩa tư bản đang khủng hoảng mọi mặt. Những giá trị tư sản mà nó đề xướng, trong đời sống thực của đông đảo bàn dân, càng ngày càng hão. Sẽ có một ngày một tư tưởng mới sẽ *vượt* nó, nghĩa là giữ trong mình những thành quả của văn hoá tư sản, loại bỏ những nguy biến hiện hành giải thích nó không thể hiện thực được cho mọi người, mở đường cho những giá trị đó hiện thực trong cuộc sống *cụ thể* của hầu hết bàn dân.

Tư tưởng mới ấy, chẳng thể nào là tư tưởng của Khổng Tử.

2013-10-19

Bao nhiêu năm rồi

Ta chưa hề ra đi. Ta vẫn ở đời. Dù đời nay thế nào đi nữa.

Ta vẫn thềm làm được một điều gì đáng làm cho *một* ai.

Lạy người, cho ta một lần được toại nguyện, mà không buồn.

2013-11-02

Cùng tác giả

NHÀ VĂN PHÁP NGỮ

Un amour métèque, nouvelles, l'Harmattan, 1994.

Penser librement, philosophie, Éditions Chronique Sociale, 2000.

Dictionnaire universel de la littérature contemporaine, PUF, 1995. (*Article*).

Un avenir fou, texte pour l'album de photos Cliniques, Pierre Montavon, Éditions Canevas, 1994.

Point de rupture, in *Trajets à travers le cinéma de Robert Kramer*, Éditions Institut de l'image, Aix-en-Provence, 2001.

v.v.

NHÀ VĂN VIỆT NGỮ

Vậy gọi nhau làm người, Hồng Lĩnh, USA, 1996.

Tư-duy tự-do, nxb Đà Nẵng, Việt Nam, 2006.

TỰ XUẤT BẢN : 2009-2012

<http://amvc.free.fr/PHD/AutoEdition/AutoEditionTab.htm>

Aimer – Mourir, diptyque.

Aimer – Mourir, diptyque sous forme d'un objet d'art.

Au fil des jours, au fil des œuvres, essais, critiques.

Les spectres de M. Derrida, philosophie, économie.

Yêu – Chết, song truyện.

Một hành trình tư duy I, văn học, triết.

Một hành trình tư duy II, văn học, triết.

Một mối tình ngụ cư, truyện ngắn.

Vậy gọi nhau làm người, văn chương, văn học.

Tư duy tự do, triết.

Lang thang chữ nghĩa I, triết dưới dạng mì ăn liền.

Lang thang chữ nghĩa II, triết dưới dạng mì ăn liền.

Lang thang chữ nghĩa III, triết dưới dạng mì ăn liền.

Lang thang chữ nghĩa IV, triết dưới dạng mì ăn liền.

Lang thang chữ nghĩa V, triết dưới dạng mì ăn liền.

Thơ người dị ứng với thơ.

DỊCH GIẢ

Chốn vắng, Terre des oublis, roman, Dương Thu Hương, Éditions Sabine Wespieser, 2006, nominé pour le Femina Étranger 2006, Prix des lectrices Elle, 2007.

Thiên sứ, La messagère de cristal, roman, Phạm Thị Hoài, Éditions Des Femmes, 1990.

Những thiên đường mù, Les paradis aveugles, roman, Dương Thu Hương, Éditions Des Femmes, 1991, nominé pour le Femina Étranger 1991.

Tiểu thuyết vô đề, Roman sans titre, roman, Dương Thu Hương, Éditions Des Femmes, 1992.

Đảo của những người ngụ cư, Terre des éphémères, nouvelles, 15 auteurs, Éditions Philippe Picquier, 1994.

Nỗi buồn chiến tranh, Le chagrin de la guerre, roman, Bảo Ninh, Éditions Philippe Picquier, 1994.

Qua sông, En traversant le fleuve, nouvelles, 11 auteurs, Éditions Philippe Picquier, 1996.

Roissy- Minh-Ville, pièce de théâtre bilingue de Jacques Crubézy, 1996, traduction d'une partie des textes du français au vietnamien.

Bên kia bờ ảo vọng, Au-delà des illusions, roman, Dương Thu Hương, Éditions Philippe Picquier, 1996, nominé pour le Femina Étranger 1996.

Có yêu anh không ?, Est-ce que tu m'aimes ?, nouvelles, Khánh Trường, Éditions Philippe Picquier, 1997.

Một lúc, một đời, En un instant, une vie, nouvelles, Bùi Minh Quốc, Éditions Philippe Picquier, 1997.

M. Oncle ou Le temps d'Emma, pièce de théâtre bilingue de Jacques Crubézy, 1997, traduction d'une partie des textes du français au vietnamien.

Bên ngoài sự thật, En dehors de la vérité,
théâtre, Nguyễn Thị Minh Ngọc, à l'initiative
de la Maison Antoine Vitez et du Centre Wal-
lonie-Bruxelles, 1977.

Mùa mưa gai sắc, Sous une pluie d'épines,
nouvelles, Trần Vũ, Flammarion, 1998.

Lưu ly, Myosotis, roman, Dương Thu Hương,
Éditions Philippe Picquier, 1998.

Đi về nơi hoang dã, Retour à la jungle, roman,
Nhật Tuấn, Éditions Philippe Picquier, 2002 (en
collaboration avec Đặng Trần Phương).

Từ xa, Tổ Quốc, De loin...ma Patrie ! poème
de Nguyễn Duy et *Thế kỷ, Siècle*, poème de Lê
Bi, in *Poésie 97*, Association Maison de la Poé-
sie, Paris, 1997.

Thơ, Poèmes de Ly Hoàng Ly, Chính Lê,
Nguyễn Đỗ, Phạm Tường Vân, Phan Huyền
Thư, in Bacchanales N° 17, 03/1999, *Poésie du*
Vietnam, Maison de la poésie Rhône-Alpes,
Saint-Martin- d'Hères.

PHỤ ĐỀ PHIM

Xích lô, Cyclo, Trần Anh Hùng, Lion d'or au
Festival de Venise, 1995.

Mùa hè chiều thẳng đứng, A la verticale de
l'été, Trần Anh Hùng, sélection officielle pour
le Festival de Cannes 2000.

CHUYÊN VIÊN TIN HỌC

Conception et réalisation assistées par ordina-
teur de logiciels de gestion, Masson, Paris,
1983 ;

Créateur de l'Atelier de Génie Logiciel ACK-BEST honoré d'un label national de l'ANVAR, 1989 ;

cité dans l'Observatoire des Technologies Stratégiques du Ministère de l'industrie français, 1989.

Copyrights

Lang thang chữ nghĩa V

© Phan Huy Đường, 2012-2015

<http://amvc.fr/PHD/PhanHuyDuong.htm>

ISBN : 978-2-9537991-9-4



Xuất bản

